

እንሰላት በወጥመድ ውስጥ፤ በ650 ገደማ ከክ.በ. ተቀርጾ በነገዩ የተገኘ

በአ.ክ. ሐዋርያት ስለ ቤ.ክ. አስተዳደር ልዩ ልዩ ትእዛዛትን ሰጡ። ይህንም ወግ እንዲጠብቁ ምእመናንን አስጠነቀቁ፤ 1ቆሮ. 11፡2፤ 2ተሰ. 2፡15፤ 3፡6።

2. በብ.ክ. በመሥዋዕት አከፋፈል ጊዜ የካህናት ልዩ ድርሻ ወግ ተበሏል፤ ዘጸ. 29፡26-28።

ወጥመድ፤ ወፍ ወይም አውራ የሚያዝበት ጉድጓድ፣ ሣጥን፣ መረብ ወይም ገመድ። መቅ. ብዙ ጊዜ ወጥመድን ምሳሌ ያደርጋል፤ መዝ. 64፡5፤ 91፡3፤ 124፡7፤ ሮም 11፡9፤ 1ጢዋ. 3፡7፤ 2ጢዋ. 2፡26።

ወጨር፤ ነፋስ የተቀላቀለበት ዝናም። የእግዚአብሔር ፍርድ ምሳሌ ነው፤ አ.ሳ. 29፡6። «ውሽንፍር» ይመ.

ወጭት፤ ከሸክላ፣ ከነሐስ፣ ከሌላም የሚሠራ ትልቅና ሰፊ የወጥ ማቅረቢያ፤ ማቴ. 23፡25-26፤ 26፡23።

ወፍጮ፤ ሰዎች በጥንት ዘመን ሁለት ተስተካክለው በተሠሩት ድንጋዎች መካከል እህል ይፈጩ ነበር። ከብ በሆነው በላይኛው መጅ ሲተች እያዙሩ ይፈጩበታል። ዱቄቱም ከድንጋዎች መካከል እየወጣ ይቋቋል። ወፍጮው ትልቅ ከሆነ፣ በብዙ ሰዎች ወይም በከብት ኃይል ድንጋዩን በማዞር ይፈጩ ነበር፤ ዘጸ. 11፡5፤ መላ. 16፡21፤ ማቴ. 24፡41።

ወርቶ፤ እግዚአብሔር ወርቶን በአምስተኛው ቀን ፈጠረ፤ ዘፍ. 1፡20-23። በጊዘተላው ዝርዝር በዘሌ. 11፡13-19 የተጠቀሱት የማይበሉት ተጨምረው ተገልጠዋል። በልዩ ልዩ ጥቅስ የወርቶ ስም ትክክለኛ ትርጉም ባይታወቅም እንኳ የጊዘተላት በአማርኛ የተጠቀሱት አዕዋፍ ናቸው ፡-

ርግብ (ዘፍ. 8፡8)፣ ሰጉን (ኢዮብ 39፡13)፣ ሳቢሳ (ዘሌ. 11፡19)፣ ሽመላ (ኤር. 8፡7)፣ ጥራ (ዘፍ. 8፡7)፣ ቆቅ (ኤር. 17፡11)፣ ቀርዶ (መ. መ.

2፡12)፣ በቋል (ዘሌ. 11፡16)፣ ንስር (ምላ. 23፡5)፣ አዋራ (ኢሳ. 34፡15)፣ እርኩም (ዘሌ. 11፡17)፣ ጥሊያ (ኢሳ. 34፡15)፣ ጥናስ (ዘፍ. 15፡9)፣ ግሣ አውጭ (ዘሌ. 11፡14)፣ ዝንጉርጉር አዋራ (ኤር. 12፡9)፣ ዝንጉርጉር ወፍ ወይም ጣዎስ (1ነገ. 10፡22)፣ ዝዩ (ዘሌ. 11፡16)፣ የውሃ ዶር (ዘሌ. 11፡18)፣ ይብራ (ዘሌ. 11፡19)፣ ዶር (ማቴ. 23፡37)፣ ድርጭት (ዘጸ. 16፡13)፣ ድንቢጥ (ማቴ. 10፡29)፣ ኛን (ኢሳ. 34፡14)፣ ኛንጃላቴ ወፍ (ዘሌ. 11፡19)፣ ገደ (ዘሌ. 11፡14)፣ ጋጋኛ (ዘሌ. 11፡18)፣ ጉጉት (ኢሳ. 34፡11)፣ ጠላቋ (ዘሌ. 11፡16)፣ ጥንብ አንሣ አዋራ (ዘሌ. 11፡19)፣ ጨረባ (ኢሳ. 38፡14)፣ ጥላት (ዘሌ. 11፡14)፣ ጥልፈት (ኢዮብ 39፡26)።

ዋሄብ፤ የጦታ ስም (ዘተ. 21፡14)፤ ሃረ የት እንደነበረ ተረስቷል የገዢው ትርጉሚ ሃላው ይለዋል።

ጥላ (ጥልያ)፤ ከፍጥረት ወገን የሆነ፣ ረጅም ቀንድ ያለው የዱርና የተራራ እንሰላ፤ ኢዮብ 39፡1፤ መዝ. 42፡1።

ጥልያ (ጥረያ፣ ጥረ)፤ እንደ ጥናስ ያለ ወፍ፤ ለቃ. 2+24፤ ነገር ግን በእ.ላ. 34፤ 15 ጥሊያ ተብሎ የተጠቀሰው ጉጉት መባል ነበረበት፤ በኤ.ር. 8+7 ጥሊያ የግላው ተርቶ ተብሎ ቤተረትም ይቻላል። «ወርች» ይህ.

ጥርሳ፤ ጥርጣሬት፤ የወንድሙን ግሥት የግደርስ ወይም የባልጥን ወንድም የምትወርስ። በእስራኤል ኅብረተ ሰብ መካከል ሰው ሳይወልድ ቢጥት፤ የግዜ ስም እንዲጠፋ ወንድሙ ወይም የትርብ ዘመዱ የግዜን ግሥት ወርሶ (አግባቱ) ዳር ይተካ ነበር፤ ዘዳ. 25+4-10፤ ሩት 3+12-4+12።

ጥሰ፤ ተያዥ። በእስራኤል ዘንድ ሰው ጥስ እንዲሆን ይፈቀድ ነበር። ግን እየቆየ በጥሶ ላይ ውድቀት የግረመጣ መሆኑ ተገልጧል፤ ምላ. 6+1-5፤ 11+15፤ 17+18፤ 20+16።

ጥሽንት፤ ባል አንን የሆነ ከሸንቆ ወይም ከብረትና ከቆርቆር የግራራ የዜግ ዕቃ፤ ዳን. 3+5:10።

ጥናሰ፤ ከርግብ የምታንስ፤ እህልን የምትበላ የጥስ ወይም ጥሊያ የምትባል ወፍ። የድሀ መሥዋዕት ነበረች፤ ዘኢ. 14+21-22። «ወርች» ይህ.

ጥጋ፤ አንድ ነገር የግረመት (እ.ላ. 55+11 ግቲ. 13+46፤ 27+9) ወይም የግረግሽትን (1ቀር. 6+20፤ 7+23)፤ የድርጊትን ትክክለኛ ውጤት (ግቲ. 5+46፤ ሮም 6+23)፤ በሰው ግደን ክብርን (ግቲ. 6+1:2:16)፤ ከእግዚአብሔር በረከትን (ዘፍ. 15+1፤ ምላ. 25+22፤ ግቲ. 5+12፤ 10+41-42፤ ዕብ. 11+6) ሊያመለክት ይችላል። «ደመወዝ» ይህ.

ጥጅ፤ የጋ በመክረል ወይም ራስን በመተካት የተወሰደን ግስመለስ፤ ገና ሊወሰድ የተዘጋጀ ግናቸውንም ነገር ግስተረት። የእስራኤል ሕዝብ በኩር ልጃቸውን የኩብት በኩራታቸውንም ሊዋጁ ተፈቅዶላቸው ነበር፤ ዘዳ. 13+11-16። ኢየሱስ በሞቱ እኛን የጀንገ ገላ. 3+13፤ 4+4-5፤ 1ጲጥ. 1+18:19፤ ራእ. 5+9። «ቤዛ» ይህ.

ጥግ፤ የእህል በሸታ፤ ዘዳ. 28+22፤ 2ዜ.መ. 6+28፤ እጥፍ 4+9።

ጥጠ፤ ወደ ሁ አስገባ፤ አስቀረ፤ ዘፍ. 41+4:7፤ ዘዳ. 7+12፤ 15+12፤ እ.ላ. 25+8፤ የናስ 2+1፤ 1ቀር. 15+54፤ 1ጲጥ. 5+8።

ውሃ፤ ለሕያው ፍጥረት ሁሉ ከግረመት ነገሮች አንደኛው ውሃ ነው፤ ውሃ በጥንተ ፍጥረት በምድር ላይ ተገኘ፤ ዘፍ. 1+2:6። በእስራኤል አገር ውሃ ውድ ነበረ፤ ወንዞች ትላልቆች አልነበሩምና በድርቅ ዘመን ውሃ አይገኝባቸውም ነበር፤ ኤ.ር. 14+3-6። እስራኤላውያን በግብጽ በአገር የግረግሮ ውሃ ግውግ ሆርተው ከወንዝ ውሃውን እያወጡ መራቱን ያጠቡ ነበር። ነገር ግን በአገራቸው ዝናም ሲዘንም ውሃን ግልፋቸው ይቻላል፤ ዘፍ. 11+10:11፤ መክ. 2+5:6። «ጉድጓድ» ይህ.

ውሃ የልብ ከጋጢአት የመንጸት ምሳሌ ነው፤ ሕዝ. 16+4:9፤ 36+25፤ የሐ. 3+5። ደግሞም የእግዚአብሔርን በረከት (መክ. 23:2፤ እ.ላ. 35+6:7፤ ሕዝ. 47+1-12፤ የሐ. 4+14፤ 7+38፤ ራእ. 22+1)፤ ፍርድገና አደጋን ሊያመለክት ይችላል፤ መክ. 18+16፤ 32+6፤ 69+1።

ውሃ ምረት (መራራ ውሃ)፤ 1. በአንዳንድ ቦታ ከመራቅ ግዕድናግነት የተነሳ ውሃው ይመራል፤ ይጉመዝሃል። የግራ ውሃ መራራ ነበረ፤ ሙሴ እግዚአብሔር ያሳየውን እንደወት ሲጥሉበት ግን ውሃው ግሬጠ፤ ዘዳ. 15+22-26። የኢያሳትም ውሃ መራራ ነበረ። ነገር ግን ኤልሳዕ በምንጩ ላይ ወው በወመረበት ጊዜ ውሃው ተፈወሰ (2ነገ. 2+19-22)። 2. የእርግግ ውሃ። በብ.ኪ. ካህኑ በሸክላ ዕቃ ውስጥ የከርቤና የዕጣን ትቢያ የተወመረበት ውሃ ያስቀምጣል፤ ባል ግሥትን በሲሰንነት ሲጠረጠሩት፤ ካህኑ ከዚህ መራራ ውሃ ያጠጣት ነበር፤ ዘጉ. 5+12-31።

ውላጅ፤ በቤት ውስጥ ከግረግሮ ወንድ ወይም ሴት ባርች የግደወለድ ልጅ፤ ኤ.ር. 2+14።

ውላጤ ራእይ (የመልክ መለወጥ)

ኢየሱስ ጲጥሮስን፤ ያዕቆብንና ዮሐንስን አስከትሎ ወደ አንድ ረጅም ተራራ ወጣ። በዚያም መልኩ ተለወጠና በክብር ታያቸው፤ ግቲ. 17+1-8፤ 2ጲጥ. 1+17:18። ተራራው ደብረ ታቦር ነው ይባላል። መቅ. ገን የትኛው ተራራ እንደሆነ አይገልጽም። ካ. 5ለ።

ውርጭ፤ ደቃቅ የመስታወት ስባሪ መስሎ የግረታይ፤ ዘዳ. 16+14። በመከር ወራት እንደ ጠል ወይም እንደ ጤላ ሆኖ ሲወርድ ያስደስታል (ምላ. 25+13)፤ በፍርድ ቀን ስለግሊሆነው ድርጊት ምሳሌ ሆኖ ተጠቅሷል፤ ዘክ. 14+6።

ውሻ፤ የቤት ጠባቂ እንስሳ፤ ዘዳ. 11+7፤ እ.ላ. 56+10። በቤት ውስጥ ይኖራል፤ ግቲ. 15+26:27። እንደ ርኩስ ስለተቋጠረ በተቀደሰ ቦታና ጉዳይ እድል ረንታ የለውም፤ ግቲ. 7+6፤ ራእ. 22+15። የንቀት (2ሳጤ. 16+9)፤ ወደ ቀደም ጠባይ የግረመለስ የጊዜያዊ አግኝ (2ጲጥ. 2+22)፤ የብ.ክ.ን ሰላም የግረመካ ምሳሌ ነው፤ ፈል. 3+2። የወንድ ጋለምታ ውሻ ይባላል፤ ዘዳ. 23+17:18።

ውሽንፍር፤ የበረዶ፤ የዝናምና የነፋስ ቅልቅል። ዝናም ከበረዶ ጋር በግረመንበት ጊዜ ተወግሮ ነፋስ ሲነፍስ ውሽንፍር ወይም ተግብ ይባላል፤ ኢየሱስ 36+33፤ 37+6።

ውዳሴ፤ ለእግዚአብሔር ክብር የግደረግ ምስጋና፤ ወደላ፤ ራእ. 4+9። «አምልኮ» ይህ.

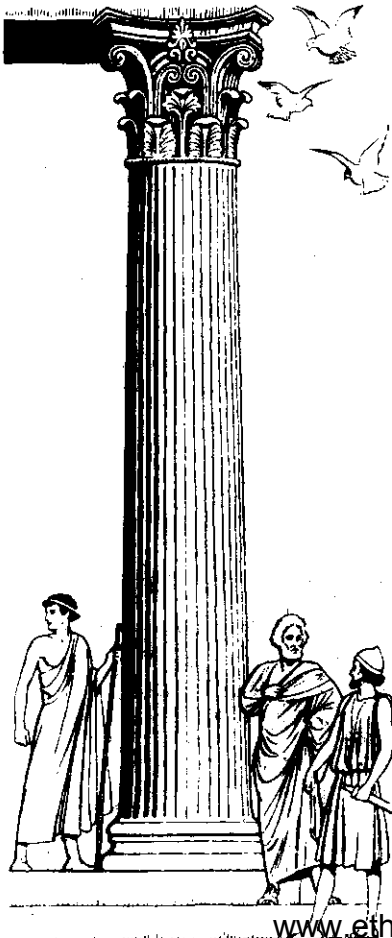
ውድቀት፤ የሰው ውድቀት በዘፍ. 3 ይተረካል። አስቀድሞ ግን ሰይጣንና ሌሎች መላእክት ወደቶ፤ 2ጲጥ. 2+4፤ ይሁዳ. 6። አዳም ከወደቀው በኋላ በመልኩ መልኩ ተፈጠረ። ሲፈጠር መላካም ነበረና ኃጢአት አልነበረበትም፤ ዘፍ. 1+26:31። ግን

በራሱ ፈቃድ የእግዚአብሔርን ትእዛዝ ተላለፈ። እዳም ይህን በማድረግ ሰዎች ሁሉ ኃጢአተኞች ሆኑ፤ ሞትም ደረሰባቸው። ክርስቶስ ኋለኛው እዳም ሆኖ በእርሱ የሚገኙትን ሰዎች ከኃጢአትና ከሞት አዳናቸው፤ ርም 5፥12-19፤ 1ቀ. 15፥21-22:45-49። «ኃጢአት» ይመ.

ውግረት፤ ሰውን ለመግደል ድንጋይ በሰው ላይ መጣል። በሙሴ ሕግ የሞት ፍርድ በውግረት ይፈጸም ነበር፤ ዘሌ. 20፥2፤ ዮሐ. 8፥7፤ ሐ.ሥ. 7፥59። «ቅጣት» ይመ.

ዎጀ፤ (ወጀ)፤ ዋጋ። በብ.ኪ. ሰው ከብትን ወይም ባሪያን ቢገዛ፣ የተገዛውም የማይጠቅም ቢሆን በዎጀ ይመልሳል። ይህም ዋጋ ተቀብሎ ነፃ ያወጣዋል ማለት ነው፤ ዘጸ. 21፥8። «ዋጀ» ይመ.

ዐምድ፤ አዕማድ፤ 1. የታላላቅ ቤቶች ጣራ በአዕማድ ላይ ይሠራል፤ ዐምድ ከእንጨት፣ ከድንጋይ ወይም ከጡብ ሊሠራ ይችላል። በዐምድና በጣራው

የግሪክ ሕንፃ ዐምድ

መጋጠሚያ ላይ ለዩ ለዩ ጊጥ ይደረጋል፤ 1ነገ. 7፥11-12። ዐምድ ለድጋፍ ብቻ ሳይሆን፣ ለጊጥም ሊቆም ይችላል። በዚህ ዓይነት በሰሎሞን ቤተ መቅደስ በስተውጭ በኩል ያቆምና በለዝ ተብለው የተሰየሙ ሁለት ታላላቅ አዕማድ ቆሙ ነበር፤ 1ነገ. 7፥15-22። መጠናቸውንም ኤር. 52፥21-23 ይገልጻል። 2. እስራኤል በደመናና በእሳት ዐምድ ተመሩ፤ ዘጸ. 13፥21። 3. አዕማድ የሰማይን (ኢዮብ 26፥11)፣ የመልአክን እግሮች (ራእ. 10፥1)፣ የቤተ ክርስቲያንን (1ጢዮ. 3፥15)፣ የመሪዎቻችንም (ገላ. 2፥9) ሁኔታ ያብራራል።

ዐሠርቱ (አሠርቱ) ትእዛዛት

እግዚአብሔር በሙሴ አማካይነት በደብረ ሲና ለእስራኤል የሰጣቸው የኪዳን ትእዛዛት፤ ዘጸ. 19፥5-20፥17። ትእዛዛቱ በሁለት ጽላት በእግዚአብሔር ጣት ተጻፏ፤ ዘጸ. 31፥18። ጽላቱም በታቦቱ ውስጥ ተቀመጠ፤ 1ነገ. 8፥9። ከአርባ ዓመታት በኋላ ወደ አገራቸው ሊገቡ ሲደርሱ ሙሴ ትእዛዛቱን በድጋሚ አስታወሳቸው። ሆኖም የእስራኤል ሕዝብ ሁኔታ አዲስ ስለሆነ ሰንበትን የማክበር ምክንያት ተለወጠ፤ የባላንጆራንም እርሻ ደግሞ እንዳይመኙ ታዘዙ፤ ዘጸ. 5፥6-21።

በዘጸ. 20፥2 መሠረት ዐሠርቱ ትእዛዛት የተሰጡት ደኅንነትን ተቀብሎ በቃል ኪዳን ውስጥ ለሚገኘው የእስራኤል ሕዝብ ነው። የተሰጡበትም ምክንያት ደኅንነት ባለው ሕይወት እግዚአብሔርን እንደት መከተል እንዳለባቸው የእግዚአብሔርን ፈቃድ ለቃል ኪዳን ሕዝብ ለማስረዳት ነው።

በአ.ኪ. ዘመንም እነዚህ ትእዛዛት አልተሻሩም፤ ምክንያቱም የእግዚአብሔርንና የሕዝቡን ግንኙነት በማናቸውም ዘመን በቋሚነት ያስረዳሉ። በእነዚህ ትእዛዛት ውስጥ የሚታዩው የእግዚአብሔር መሠረታዊ ፈቃድ «ታላቂቱና ፈተኛይቱ ... ሁለተኛይቱም» በተባሉት ትእዛዛት ተጠቃልሎ ይገኛል፤ ማቴ. 22፥36-40፤ ርም 13፥8-10። ትእዛዛቱ በቃልም ሆነ በመንፈስ በአ.ኪ. ይገኛሉ፤ የአራተኛው ትእዛዝ አፈጻጸም ግን ፈደሉን ሳይሆን መንፈሱን ተከትሎ ነው። በብ.ኪ. ዘመን እንደታየው ሁሉ፣ በአ.ኪ.ም የእግዚአብሔርን ትእዛዛት መጠበቅ አለብን፤ ዮሐ. 15፥14። አ.ኪ. እነዚህን ትእዛዛት ያጸናል፤ ማቴ. 5፥21-30። ክርስቶስ ሕግን ፈጸመልን። አሁን እነዚህ ትእዛዛት ሕይወታችንን ለመምራት የሚያገለግሉ ናቸው፤ ገላ. 4፥4-5። «ብሉይ ኪዳን» ይመ.

ዐሥራት፤ አንድ ዐሥረኛ ማለት ነው። ከቀድሞ ዘመን ጀምሮ ከማንኛውም ገቢ ዐሥረኛው እጅ ለሃይማኖት መሪዎች ወይም ለመንግሥት ይሰጥ ነበር። ነገር ግን እንደት እንደተጀመረ አይታወቅም። ከሙሴ ዘመን በፊትና እንዲሁም ከባቢሎን እስከ ርም ድረስ ይሠራበት ነበር። አብርሃም ለመልክ ጸደቅ ዐሥራትን ሰጠው፤ ዘፍ. 14፥20። ያዕቆብም ለእግዚአብሔር ዐሥራት ለመክፈል ተሳለ፤ ዘፍ. 28፥22። ሌዋውያን ካህናት እንዲጠቀሙበት (ዘጉ. ወገን ዐሥራት እንዲሰጥ ታዘዙ፤ ዘሌ. 27፥30-33።

የሚከረከሩት ጊዜ ተወሰነ፤ ዘዳ. 12፥5-18፤ 14፥22-29። ዐሥራትንም ሊከፍሉ እግዚአብሔር ሕዝቡን ይባርካል፤ ዘዳ. 26፥13-15፤ ሚል. 3፥10። ረረሳውያን ከቅመማ ቅመም ላይቀር ዐሥራት ይከፍሉ ነበር፤ ማቴ. 23፥23። ሐዋርያት ስለ ዐሥራት አልጻፉም፤ ሆኖም እንደ እግዚአብሔር በረከት መጠን በሌላው የውድታ ዐሥራት መስጠት ይገባል፤ 1ቆር. 16፥1-4፤ 2ቆር. 9፥6-12።

ዐሥር ከተማ፤ ከኦርዳናስ ወንዝ በስተምሥራቅ ከክ.በ. ጥቂት ዓመት ቀደም ብሎ በግሪኮች የተቋረጁት ዐሥር ከተሞች የነበሩባት አገር። ሕዝቡም የራሳቸው ገንዘብ፤ ጦር ወራዊትና ሥርዓት ነበራቸው። ከዐሥር ከተማ ኢየሱስን የተከተሉት ብዙዎች ነበሩ፤ ማቴ. 4፥24፤ 25፤ ማር. 5፥1-20፤ 7፥31-37። ሓይ በኦርዳናስ ውስጥ ትገኛለች። ካ. 5ረ።

ዐረብ፤ የዐረብ አገር፤ ነገድ ወይም ቋንቋ። የዐረብ ቋንቋ (ዐረብኛ) በአግርኛ መቶ ውስጥ ተጠቅሶ አይገኝም። በግእዝ አዲስ ቢዳን አንዳንድ ረቂቆች ገን በኦሐንስ ራእይ 9፥11 በዕብራይስጥ አብዳን የተባለው የጥልቅ መልአክ በዐረብ ሰናሴር ይባላል ይላል።

ዐረብ፤ ከእስራኤል አገርና ከሶርያ በስተደቡብ ከኤርትራ ባሕር በስተምሥራቅ ያለው ምድረ በዳ። በዐረባውያን መካከል እንደ እስግኤላውያንና እንደ ምድያማውያን ያሉ ልዩ ልዩ ነገዶች ይገኛሉ፤ 1ነገ. 10፥14፤ ኤር. 25፥24፤ ሕዝ. 27፥21፤ ገላ. 1፥17።

ዐወጀ፤ አወጀ፤ አዲስ ነገርን በሥልጣን አሳወቀ፤ ዘዳ. 33፥19፤ ዕዝ. 8፥21፤ ኢዩ. 2፥15፤ ዮናስ 3፥5-7።

ዐይን፤ በምሳሌነት ሲገለጥ የአላብ መግቢያን

ያሳያል፤ ማቴ. 6፥23፤ ኤፌ. 1፥18። ደግሞም የሰውን ጠባይና ስሜት ይገልጻል፤ ዘዳ. 7፥16፤ ኢሳ. 5፥15፤ ሕዝ. 24፥16። ያለረውንና የሚመጣውን ነገር ሁሉ ማስተዋልን ያመለክታል፤ ሕዝ. 1፥18።

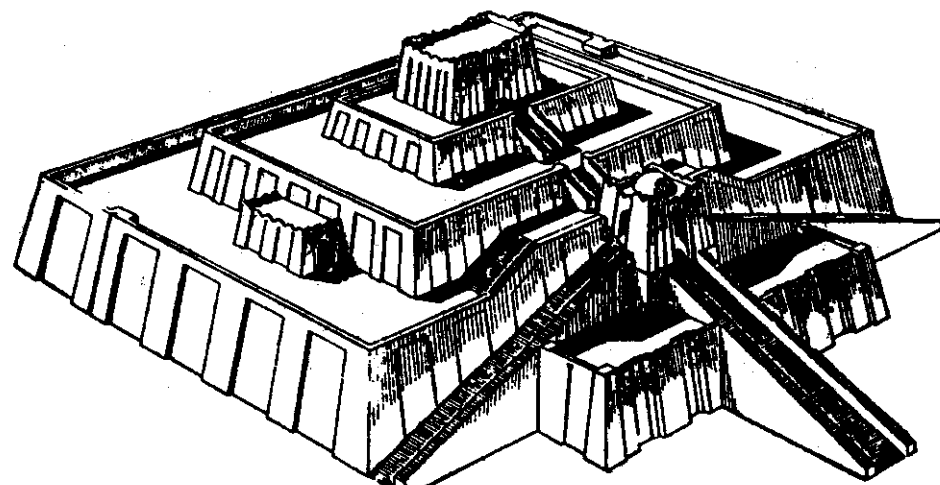
ዐግ፤ ሙሴ ያሸነፈው አሞራዊው የባላን ንጉሥ፤ ዘኑ. 21፥33-35። አገሩ ሰፊ ነበረ፤ ዘዳ. 3፥4፤5። ለምናሴ ነገድ እኩሌታ ተሰጠ፤ ዘዳ. 3፥13። ዐግም ከራፋይም ወገን የሆነ ቁመታም ሰው ነበረ፤ ዘዳ. 3፥11። በእርሱ ላይ የተገኘው ድል የማይረሳ ታላቅ ድል ነበረ፤ ኢዳሱ 9፥10፤ ነህ. 9፥22፤ መዝ. 135፥11፤ 136፥20።

ዐጾድ፤ «የአትክልት ቦታ»፤ «የማምለኪያ ቦታ» በሚል ስያሜ አስታይት ለተባለች አምላክ የተሠራው ምስል የተከለበሰች ቦታ። ይህም አምልኮት በእስራኤል ከንድ የተወገዘ አምልኮት ነበር፤ 1ነገ. 15፥13፤ 18፥19፤ ዘዳ. 12፥3፤ 16፥21።

ዐር፤ በዘለዳውያን አገር ተመሥርቶ አብርሃም ይኖርበት የነበረ ከተማ፤ ዘፍ. 11፥28፤ 15፥7። ካ. 1ረ።

ዓለም፤ ዓለም ያልነበረበት ጊዜ ነበረ። በኋላ ግን እግዚአብሔር አስገኘው፤ ዘፍ. 1፥1፤ ዕብ. 11፥3። ቃሉ ጠቅላላ ፍጥረትን (ዮሐ. 1፥10)፤ ጠቅላላ የዓለምን ሕዝብ (ዮሐ. 16፥21)፤ አይሁድንና አሕዛብን (ዮሐ. 4፥42)፤ ክርስቶስን የማይቀበሉትን ሁሉ (ዮሐ. 17፥9)፤ ወይም እግዚአብሔር የማይከበርበትን ጎብረተ ሰብ (ዮሐ. 3፥19) ሊያመለክት ይችላል።

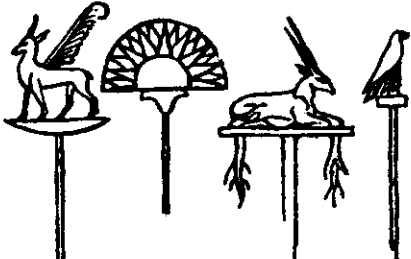
የዓለም ሰው ኃጢአትን ይወዳል (ዮሐ. 3፥19)፤ በሰይጣን እጅ ነው (ዮሐ. 14፥30)፤ ክርስቶስንና ተከታዮቹን ይጠላል (ዮሐ. 15፥18)። ክርስቶስ ግን የዚህን ዓለም ገዥ በመስቀሉ አሸንፏል፤ 1ዮሐ. 2፥2። ምእመናን ከዓለም መንፈስ የተለየውን

የአግዚአብሔርን መንፈስ ተቀብለዋል (1ቆሮ. 2:12)። ዳግመኛ ስለተወለዱ በእምነታቸው ዓለምን ያሸንፋሉ፤ 1ዮሐ. 5:4። ዓለምን መውደድ እግዚአብሔርን መጥላት መሆኑን ያውቃሉ (ያዕ. 4:4)። በዓለም እስተላሳብ መሠረት አይሄዱም፤ ሮም 12:2፤ 1ዮሐ. 2:15-17። ኢየሱስ ለተቀበሉትና ሊቀበሉ ላሉት እንጂ ለዓለም አልጸለየም፤ ራሱንም አልገለጠም፤ ዮሐ. 14:22፤ 17:9። ተከታዮቹ ወንጌልን በዓለም ሁሉ እንዲሰብኩ ተላክዋል (ማር. 16:15)። የዚህ ዓለም ብርሃን ናቸው፤ ማቴ. 5:14። በትንሣኤ ጊዜ ዓለም ከከንቱነቱ ይድናል፤ ሮም 8:21። እግዚአብሔር ሁሉ በሁሉ ይሆናል፤ 1ቆሮ. 15:28።

ዓለት፤ በመሬት ውስጥ የተጠፈ ትልቅ ድንጋይ፤ መላ. 20:45-47። ከስፍራው አይነቀልም (ኢዮብ 18:4)። ስለዚህ ዓለት የማይለወጥ የእግዚአብሔር ምላሴ ነው፤ 2ዓመ. 22:2። ሙሴ ከዓለት ውሃ አወጣ፤ ዘጸ. 17:6። ክርስቶስ ለሚያምኑበት መንፈሳዊ መጠጥ የሚገኝበትና መንፈሳዊ መሠረት የሚቆምበት (1ቆሮ. 10:4)። ለማያምኑበት ግን የማሰናከያ ዓለት ተብሏል፤ ኢሳ. 8:14፤ 1ጴጥ. 2:8። ጴጥሮስ «እንተ ክርስቶስ ነህ» ካለ በኋላ ኢየሱስ «እንተ ጴጥሮስ ነህ! በዚችም ዓለት ላይ ቤተ ክርስቲያንን እሠራለሁ» አለው። አንዳንድ ሊቃውንት «ዓለት» ክርስቶስን፣ ሌሎች ጴጥሮስ የተናገረውን ቃል፣ የተቀሩት ደግሞ ጴጥሮስን ያመለክታል ይላሉ፤ ማቴ. 16:16-18።

ዓላማ(አላማ)፤ ሰዎች ለዘመቻ፣ ለጦርነት፣ ለንግድ፣ ለሌላም የሚይዙት ወይም የሚያቆሙት ምልክት ነው፤ ዘጸ. 2:2 መ.መ. 6:4፤ ሐ.ሥ. 28:11።

የግብጻውያንና የአሦራውያን የጦር ሠራዊት ሰንደቅ ዓላማዎች

ዓልሙን፤ ውድ የሆነ ጣፋጭ ሽታ ያለው እንጨት፤ ምሳ. 7:17።

ዓመት፤ በእስራኤል የዓመት አቋጣጠር እስራኤላውያን ከግብጽ የወጡበት የጊሳን ወር የመጀመሪያ ሆኖ ይቋጠራል፤ ዘጸ. 12:2። ሆኖም ሕዝቡ በግብርና ስለሚኖሩ አወዳ ሲጨርሱ የዓመት መለውጫ በዓልን ያከብሩ ነበር፤ ዘጸ. 23:16፤ 34:22። ብዙ ጊዜ በውሳይሆን በግብርና ሥራ

ጊዜው ይገለጣል፤ ዘጸ. 13:20፤ ሩት 1:22። በጥንት ዘመን እንደ ከተማ መቋቋሚያ፣ እንደ ምድር መናወጥ ከመሳሰሉ ከታወቁ ሁኔታዎች በመነሣት ዓመታት ይቋጠሩ ነበር፤ አሞጽ 1:1። በዚህ ምክንያት በየጊዜው የተፈጸሙትን ድርጊቶች ከክርስቶስ ልደት ወዲህ ካለው አቋጣጠር ጋር ማዛመድ ያዳግታል። ከክርስቶስ ልደት ጀምሮ የተፈጸሙትን ነገሮች በዓመት ለመወሰን ለመጀመሪያ ጊዜ የሞከረ በስድስተኛው መቶ ክፍለ ዘመን የነበረ ዲዮናስዮስ ኤክስጥሎስ የተባለ መነኩሴ ነው። ሌላውም በ13ኛው መቶ ክፍለ ዘመን የነበረ አቡሻክር እብን አራሂብ (ወልደ መነኮስ) ነው። ከዚያም ወዲህ ብዙ ሰዎች የመንግሥታትን ታሪኮች እየመረመሩ ዘመናትን መቀጠር የግረዋል። ይሁን እንጂ በቂ የጥናት መሠረትና ማስረጃ ስላልነበራቸው፣ ዘመኑን በትክክል አልገመቱም። ስለዚህም በሊቃውንት መካከል ብዙ መለያየት ተፈጠረ። ለምሳሌ የዚህ መጽሐፍ ረቂቅ እንደ ኢትዮጵያ አቋጣጠር በ1968 ዓ.ም.፣ እንደ አውሮፓ አቋጣጠር ደግሞ በ1975 ዓ.ም. ተጀመረ። የአሁኑ ሊቃውንት ግን ብዙ የጥንት ረቂቆችን በመመልከት ሕፃናትን የገደለው ሄሮድስ ከ1979 ዓመታት በፊት እንደሞተ ሊወስኑ ችለዋልና ክርስቶስ ከተወለደ ወዲህ 1982 ዓመታት ገደማ እንደሚሆን ይገምታሉ። ሆኖም ሌላው አቋጣጠር ተለምዶ ልና ይህን መጽሐፍ በእንግሊዝኛ ከተጻፉት ሌሎች መጻሕፍት ጋር ለማነጻጸር እንዲቻል በኤውሮፓ አቋጣጠር ተጠቅመናል። በመቅ. ከሚገኙት ታሪኮች አንዳንዶቹ በባቢሎን ወይም በሮም መንግሥታት የሸክላ ቅርጾችና ረቂቆች ተገኝተዋል። በእኛ አቋጣጠር በመደመርም ሊቃውንት ሊወስኑአቸው ይችላሉ። ለምሳሌ ናቡከደነር አዮናሳይምን በ587 ክ.በ. እንደያዘ ተረጋግጧል (2ኛኛ. 24:10-17)። ከዚህም የተነሣ ሌሎች ብዙዎች ድርጊቶች የተፈጸሙባቸውን ዓመታት ልናውቅ እንችላለን። «የብሉይ ኪዳን ስፍራ ዘመን»፣ «የአዲስ ኪዳን ስፍራ ዘመን» ይህ።

ዓመ፤ በመጽሐፍ በደል፤ መዝ. 7:16። ቃሉ ከዳትን፣ ሽንገላንና ሽፍትነትን ያመለክታል። ሰው በዓመፅ ከእግዚአብሔር ከተለየ በኋላ በንስሐ መመለስን ሲጠላ ዓመፅኛ ይባላል፤ ይህም ትዕቢተኛ ማለት ነው፤ መዝ. 45:7፤ 51:5፤ 2ተሰ. 2:3:7-12።

የዓመፅ ሰው፤ «ተቃዋሚ» ይህ።

ዓሚ፤ ትርጉሙ «ሕዝቢ» ማለት ነው፤ ሆሴዕ 2:1-3። «ሉዓሚ» ይህ።

ዓሣ፤ «እንስሳት» ይህ።

ዓሣ አውጭ፤ ዓሣን ከውሃ አውጥቶ የሚበላ፣ አቶ ረኅም የሆነ የባሕር አምራ፤ ዘሌ. 11:14። «ወርች» ይህ።

ዓሣ አጥማጅ፤ ከጥንት ጀምሮ ሰዎች በግብጽ ወንዝ (ዘጸ. 11:5)፣ በታላቁ ባሕር (ህ. 13:16)፣ በጊሊላ ባሕር ዓሣ ያጠምዱ ነበር። መግሥታው ጦር (ኢዮብ 40:31)፣ መቃጥን

(ኢ.ሳ. 19÷8፤ ማቴ. 17÷27)፤ መረብ (ዮሐ. 21÷6:8) ነበረ። በገሊላ ባሕር ታንኳዎችን በመቅዘፊያና በመጋረጃ እያስኪዱ መረባቸውን ይጥሉ ነበር፤ ብዙ ጊዜም በሌሊት ያጠምዱ እንደነበር ታውቋል። ዓሦችን በመረብ ከያዙ በኋላ ወደ ታንኳ ይገለብጡአቸዋል ወይም ወደ ባሕር ዳር ጉትተው ያወጡአቸዋል። ከዚያም በኋላ መልካሙን ከመጥፎው ይለያሉ፤ ሉቃ. 5÷2-7፤ ዮሐ. 21÷1-11፤ ማቴ. 13÷48። ከኢየሱስ ደቀ መዛሙርት ኢፕሮስና እንደርያስ፤ ያዕቆብና ዮሐንስ ግሣ አጥማጆች ነበሩ (ማር. 1÷16-20)፤ ቶማስና ናትናኤል፤ ሌሎችም ግሣ ሲያጠምዱ ኖረዋል፤ ዮሐ. 21÷2:3። ግሣን ማጥመድ የፍርድ (ኤር. 16÷16፤ ሕዝ. 32÷3፤ ማቴ. 13÷47-50)፤ የወንጌል ሥራም ምሳሌ ነው፤ ማቴ. 4፤ 19።

ዓረባ፤ ከአርጥንጌም ጅምር እስከ ዓጽዮን ጋብር ድረስ ያለው የገሊላ ባሕር፤ የፍርዳና ወንዝና የጨው ባሕር የሚገናኙበት ጉድጓዳ መሬት። ብዙ ጊዜ ቃሉ በኢያሪኮ አጠገብ ያለውን መሬት ያመለክታል፤ ዘዳ. 1÷1:7፤ 11÷30፤ ኢያሱ 3÷16፤ 14።. 23÷24፤ ኤር. 39÷4።

የዓረባ ባሕር፤ «የጨው ባሕር» ይሙ.

ዓባይ፤ የግብጽና የአፍሪቃ ዓባይ ወንዝ። ርዝመቱ 6480 ኪ.ሜ. ነው። ጥቁር ዓባይ ከጉጃም ተነሥቶ በኪንያ ሐይቅ ከሚነሣው ከነጭ ዓባይ ጋር ተገናኝቶ በሱዳንና በግብጽ እየዞረ ወደ ሚደትራኒያን ባሕር ይገባል። በግብጽ ዓባይ የሚደርስበት ሁሉ ለምለም ነው፤ ሌላው መሬት ግን በረሃ ነው፤ ኢ.ሳ. 19÷7:8፤ 23÷3። ብዙ ጊዜ የግብጽ ወንዝ ተብሎ ይጠራል። ሙሴ ሕፃን ሳለ በሣጥን ተጨምሮ በዓባይ ወንዝ ተባለ፤ ዘጸ. 2። እግዚአብሔር ግብጻውያንን በቀሠፈ ጊዜ የዓባይ ውሃ በግብጽ ላይ ብቻ ወደ ደም ተለውጦ ነበር፤ ዘጸ. 7÷20:21። ካ. 1።

ዓናቶት፤ ከኢየሩሳሌም በስተሰሜን 5 ኪ. ሜ. ርቆ የሚገኝ መገደር። የካህኑ አብያታር መኖሪያ ነበረ። ሰሎሞን ከሻረው በኋላ ወደዚያ ስፍራ ሰደደው፤ 1ነገ. 2÷26። የኤርምያስም መኖሪያ ነበረ። ከዚህ

ኢየሩሳሌም በተከበበ ጊዜ በዓናቶት አንድ የእርሻ መሬት ከዘመዱ ገዛ፤ ኢር. 1÷1፤ 32÷7-9።

ዓውሎ ነፋስ፤ ኃይለኛ ነፋስ፤ ምላ. 1÷27፤ ኢ.ሳ. 5÷28። ሰው ሳያስብ ቶሎ ስለሚደርስበት የእግዚአብሔር ፍርድ ምሳሌ ነው፤ ምላ. 10÷25፤ ኢ.ሳ. 17÷13፤ ናሆም 1÷3። የመንፈስ ቅዱስ መገለጫ ነው፤ ሐ.ሥ. 2÷2።

ዓውደ ዓመት፤ በየዓመቱ የሚከበር የዓመት በዓል፤ ኢ.ሳ. 30÷29።

ዓዛርያስ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ረድቷል» ማለት ነው። በዚህ ስም ብዙ ሰዎች ተጠርተዋል። ከእነርሱም የታወቁ 1. ያዘያን በመባል የሚጠራው የይሁዳ ንጉሥ፤ «ያዘያን» ይሙ። 2. ንጉሥ ያዘያንን የተቃወመው ሊቀ ካህናት፤ 2ዜ. መ. 26÷17-20።

ዓይበት፤ ከወይዘሩን ቆዳ የሚሠራ አቁማዳ ጭልጌ፤ ዘፍ. 42÷25:28።

ዓይነ ርግብ፤ 1. ከሐር ክር የሚታታ የሴቶች የፊት መሸፈኛ ጌጥ፤ ኢ.ሳ. 3÷23። 2. የተታታ የመስኮት መዝጊያ፤ 2ነገ. 1÷2።

ዓይን ሮጌል፤ የቁድሮንና የሄኖም ሸለቆዎች በሚጋጠሙበት ቦታ ከኢየሩሳሌም በስተደቡብ የሚገኝ የውሃ ጉድጓድ። የብንያምና የይሁዳ ድንበር እስከ ዓይን ሮጌል ይደርሳል፤ ኢያሱ 18÷16። እኪማእስና የናታን ወደ ዳዊት ወራ ለማምጣት በዚህ ቦታ ተሸሽገው ነበር፤ 2ሳሙ. 17÷17-22። አዶንያስ በዚህ ቦታ በሰሎሞን ላይ ዐመፀ፤ 1ነገ. 1÷9።

ዓይንዶር፤ በናዝሬትና በታቦር ተራራ መካከል የነበረ ከተማ። ሳኦል መናፍስትን የምትጠራ ሴት በዓይንዶር ጠየቀ፤ 1ሳሙ. 28÷7።

ዓይንጋዲ፤ ከመሳዳ 18 ኪ.ሜ. ያህል ርቆ በስተሰሜን በኩል የሚገኝ ምንጭ። ከጨው ባሕር ድንበር በስተምዕራብ ሌላ ምንጭ የለም። ዳዊት ከሳኦል ሸሽቶ በዓይንጋዲ ተሸሽገ፤ 1ሳሙ. 23÷29፤ 24÷1-6። በዚህ ቦታ ኢየሣፍጥ ጠላቶቹን ድል ነሣ፤ 2ዜ. መ. 20÷2።

ዓይላም፤ የሻ። መማጠኛ ማለት ነው። ከኢየሩሳሌም ወደ ኪብሮን በሚወስደው መንገድ በስተምዕራብ በተራራ ላይ ያለ የሻ። ዳዊት ከንጉሥ ሳኦል ፊት በኩል ጊዜ፤ አራት መቶ ሰው ሰብሰቦ በዓይላም ተደበቀ፤ 1ሳሙ. 22÷1:2።

ዔሊ፤ ከአሮን ቤተሰብ የተገኘ፤ በሊቀ ካህንነትና በገራጅነት በእስራኤል ያገለገለ ሰው። በዘመኑ የእግዚአብሔር የመቅደሱ ድንኳን በሴሎ ተተክሎ ነበር፤ 1ሳሙ. 1÷9፤ 4÷18፤ 14÷3፤ 1ነገ. 2÷27። እፍኒንና ፊንሐስ የተባሉት የዔሊ ልጆች እግዚአብሔርን ባለመፍራታቸው ከመንገዱ ተለይተው ተገኙ። አባታቸውም ምንም ካህን ቢሆን በሚገባ ልጆቹን አልገዛጸም፤ በደካማነቱም ተነቀረ፤ 1ሳሙ. 2÷11-26። በመቅደሱ ያገለገለው የነበረው የካህናት ጭምር ከእግዚአብሔር የተገለጠለትን በማስታወቅ በዔሊ ቤት ላይ ከባድ ፍርድ

እንደሚደርስበት ነገረው፤ 14መ. 3፡11-14።

እግዚአብሔርም የተናገረው ነገር ተፈጸመ። ልጆቹ በጦር ሚዳ ላይ በጠላት እጅ ተመትተው ሞቱ። በውጊያውም ላይ የእግዚአብሔር ታቦት ስለተማረከ፤ ዔሊ ከድንጋጤ የተነሣ ወድቆ ሞተ፤ 14መ. 4፡10-18። ክህነትም ከዔሊ ቤት ተወስዶ ለሌላ በተሰጠ ጊዜ፤ እግዚአብሔር የፈረደበት ፍርድ ተግባራዊ ሆነ፤ 1ነገ. 2፡26-27:35።

ዔላው፤ ይስሐቅና ርብቃ ከወለዱት ወገን ተለገገው፤ ልጆች አንዱ፤ ዘፍ. 25፡25። ከእናቱ ማሳፀን የመጀመሪያ ሆኖ የወጣው ዔላው ስለሆነ፤ እንደ ታላቅ ይቈጠር ነበርና የብኩርና መብት የእርሱ ነበረ። ነገር ግን ብኩርናውን በመናቅ ከበረሃ ደክም በመጣበት ቀን፤ የተሰማውን ራብ ለማስታገሥ ሲል፤ ወንድሙ ያዕቆብ ያዘጋጀውን ወጥ መርጦ መብቱን ሸጠ፤ ዘፍ. 25፡30-34። ከኪጤያውያን ወገን የሆኑትን ሁለት ሚስቶች አገባ። እነዚህ ሴቶች ግን ለይስሐቅና ለርብቃ የሐዘን ምክንያት ሆኑ፤ ዘፍ. 26፡34-35። ወንድሙ ያዕቆብ ብኩርናውን ስለወሰደበት ሊያጠፋው አለበ፤ ዘፍ. 27። በኋላ ግን ከያዕቆብ ጋር ታረቀ፤ ዘፍ. 32፡7-33፡15። ለዔላው «ኤዶም» የተሰኘ ሁለተኛ ስም ወጣለት። ትርጉሙም ቀይ ማለት ነው። ይህን ስም ሊያገኝ የቻለው ያዕቆብ ያዘጋጀውን ቀይ ወጥ በመውደዱ ነው።

ኤዶም ተባለና በሲዶር ተራራ ለሚኖሩ ኤዶማውያን አባት ሆነ፤ ዘፍ. 36፡9። አንዳንድ ጊዜ ግን እነዚህ ሕዝቦች «የዔላው ልጆች» እየተባሉ ይጠራሉ፤ ዘጸ. 2፡4። እንዲሁም የዔላው ቤት፣ ወይም ዔላው ተብሎም ይጠቀሳል፤ ኤር. 49፡8። በመቅ. እንደተገለጠልን ሁለቱ ልጆች ሳይወለዱ ከሁለቱ እግዚአብሔር የመረጠውና የባረከው ያዕቆብን ነው። ዔላው ግን ብኩርናውን የኖቀ በመሆኑ እግዚአብሔር እንደጠላው ሆኖ ይቈጠራል፤ ሚሊ. 1፡2-3፤ ሮም 9፡9-13። በአዲስ ኪዳንም የማያምንና ዓለማዊ የሆነ ሰው ምሳሌ ሆኗል፤ ዕብ. 12፡16-17።

ዔናቅ፤ የዔናቅ ልጆች አባት። የዔናቅ ልጆች ረጃጅምና ኃያላን በመሆናቸው እስራኤልን አስፈሩ፤ ዘኁ. 13፡32:33። ኢያሱ ብዙዎቹን ገድሏቸዋል። ካሌብም ከኪሮቱን አባረራቸው። አንዳንዶች ግን በፍልስጥኤማውያን አገር ቀሩ፤ ኢያሱ 11፡21:22፤ 14፡6-15። ጎልያድ ከእነዚህ ዘር እንደተወለደ በአንዳንድ መተርጉማን ይነገራል።

ዔድን፤ ቃሉ ደስታ ማለት ነው። ዔድን ከእስራኤል አገር በስተምሥራቅ ነበረ። በታው በእርግጥ የት እንደሆነ ዛሬ አይታወቅም። ግን በጤግሮስና በኤፍራጥስ ምንጮች አጠገብ እንደሚገኝ ከጥንት ጀምሮ ይታሰብ ነበር። ከጥፋት ውሃ የተነሣ የወንዞቹ መስመር ተለውጦ ይሆናል። እግዚአብሔር በዔድን ገነት የተባለውን የአትክልት ቦታ አዘጋጀ፤ በዚያም ሰውን አኖረ፤ ዘፍ. 2፡8-15። በአሦር ዘመን መንግሥት በመሰጸጫም ዔድን የተባለ አገር ነበር፤ 2ነገ. 19፡12።

ዔጽዮን ጋብር፤ በኤርትራ ባሕር ዳር በኤሎት (በኤላት) አጠገብ ያለ ከተማ። ንጉሥ ሰሎሞን በዚህ ከተማ መርከቦችን ሠራ፤ 1ነገ. 9፡26። ዛሬም እንደገና ወደብ ሆኗል። ካ.20።

ዕረፍት፤ ከድካም፣ ከሥራ ማረፍ፣ እግዚአብሔር በሰባተኛው ቀን ከመፍጠር ሥራ ዕረጊ (ዘፍ. 2፡2)፤ ሰባተኛውም ቀን ለሰው የተቀደሰ የዕረፍት ቀን ሆነ፤ ዘጸ. 31፡15። ለምድር በሰባተኛ ዓመት የዕረፍት ሰንበት ሙሉ ዓመት ተሰጠ፤ ዘጪ. 25፡4-7። እስራኤል በከነዓን ዕረፍት እንደሚያገኙ (ዘጸ. 3፡20)፣ ወደዚህም ዕረፍት ከባቢሎን ምርኮ በኋላ እንደሚገቡ ተስፋ ተሰጣቸው፤ ኤር. 46፡27። ጠላቶች ስላልተሠሩበት ሰሎሞን የዕረፍት ሰው ተባለ፤ 1ዜ.መ. 22፡9። እስራኤል ባለማመናቸውና ባለመታዘዛቸው ዕረፍትን አላገኙም፤ መዝ. 95፡8-11። ምእመናን ግን በክርስቶስ ዕረፍትን ለነፍሳቸው ያገኛሉ (ማቴ. 11፡28-30)፤ ወደፊትም ወደ እግዚአብሔር ዕረፍት ይገባሉ፤ ዕብ. 4፡3-11።

ዕራቁት፤ ያለ ልብስ መሆን፤ ዘፍ. 2፡25። በመጀመሪያ ሰዎች ዕራቁታቸውን ነበሩ፤ ግን በኃጢአት ከወደቁ በኋላ ንጹሕ ባልሆነ ዓይን ዕራቁትነታቸውን ሲመለከቱ አፈሩ፤ ዘፍ. 3፡7-11። በምሳሌነት ጉድለትን ያመለክታል፤ ዘፍ. 42፡9፤ ራእ. 3፡17። ጥላ ስክር ዕራቁቱን ሆነ፤ ዘፍ. 9፡21። ሰው ወደዚህ ዓለም ዕራቁቱን ሆኖ ይመጣል፤ ይመለሳልም፤ ኢዮብ 1፡21።

ዕርቅ፤ ጥል ባለባቸው በሁለት ሰዎች መካከል ሰላም ሲሆን ዕርቅ ይባላል። በኃጢአት ምክንያት በእግዚአብሔር ዘንድ ጠላትነት ያለው ሰው በክርስቶስ ሞት መሠረት በእምነት ከእግዚአብሔር ጋር ሰላምንና ኅብረትን ማግኘቱም ዕርቅ ይባላል። እግዚአብሔር በጸጋው ሰውን ክራሱ ጋር ያስታርቃል፤ ሮም 5፡10:11፤ 2ቆሮ. 5፡18-20፤ ኤፌ. 2፡16፤ ቆላ. 1፡19:20። ሰዎች ከእግዚአብሔር ጋር ሲታረቁ እርስ በርሳቸውም ይታረቃሉ፤ አይሁድ፣ አሕዛብ በክርስቶስ አንድ ሆነዋል፤ ኤፌ. 2፡14-16። ምእመናን ጥል ቢኖርባቸው እንዲታረቁ ታዘዘዋል፤ ፊል. 4፡2። የሚያስተራርቁ ብዑዓን ናቸው፤ ማቴ. 5፡9።

ዕርድ፤ ጉድብ፤ በጦርነት ጊዜ የሚሠራ እንደ ምሽግ ያለ፤ 2ነገ. 25፡1።

ዕርገት፤ ከታች ወደ ላይ መውጣት። ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ በዚህ ዓለም የነበረውን ሥራ ጨርሶ ወደ ሰማይ ዐረገ። በእብ ቀኝም ተቀመጠ። በሥጋ እንዳረገ እንዲሁ በዓለም ፍጻሜ ይመጣል፤ ሐ.ሥ. 1፡6-11፤ ሉቃ. 24፡50:51። ከማረጉ የተነሣ የሚከተሉትን ነገሮች እናስተውላለን።

1. ወደ ሰማይ ካረገ በኋላ በመስቀል ላይ የሠራው የመሥዋዕትነት ሥራ ሁሉ ፍጹም ሆነ፤ ዕብ. 9፡11:12።
2. በሥራው ላይ ቀኝ ተቀመጠ፤ ዕብ. 10፡12።
3. የመንፈስ ቅዱስን ተስፋ ከአብ ተቀብሎ መንፈስ

ቅዱስን ለምእመናን ሰጠ፤ ሐ.ሥ. 2:33።

4. የቤተ ክርስቲያን ራስ ሆነ፤ ኤ.ፌ. 1:19-23።

5. ሕዝቡን ይጠብቃል፤ ሮም 8:34፤ ዕብ. 7:25፤ 1ዮሐ. 2:1።

6. በታ ያዘጋጅልናል፤ ዮሐ. 14:2።

7. ጠላቶቹ ሁሉ እስኪሸነፉ ድረስ ይጠብቃል፤ ዕብ. 10:13።

ዕቃ፤ ከግዕድን፣ ከእንጨት፣ ከሌላም የሚሠራ ግናቸውም ዓይነት መሣሪያ፤ በብ.ክ. ዘመን ብዙ የቤተ እግዚአብሔር መገልገያ ዕቃ ነበረ፤ ዘጸ. 35:16፤ ዳን. 1:2። የእግዚአብሔር ፈቃድ በሰዎች ስለሚፈጸም አንዳንድ ጊዜ ሰዎች «ዕቃ» ተብለዋል፤ ሮም 9:20-24፤ 2ጢዋ. 2:20-21። በተለይም ጳውሎስ ምርጥ ዕቃ ይባላል፤ ሐ.ሥ. 9:15።

ዕቃ ቤት፤ የቤተ መቅደስ ዕቃዎች ሁሉ የሚቀመጡበት ቤት፤ ሕዝቅኤል በተለይ ስለ ዕቃ ቤት አንድ ምዕራፍ ጽፏል፤ ሕዝ. 42። የዕቃ ቤቱም ጠባቂ «ዕቃ ቤት» ተብሎ ይጠራል፤ 2ነገ. 10:22።

ዕቡይ፤ ትዕቢተኛ፤ ምፋ. 16:19።

ዕብራዊ፤ ዕብራውያን፣ ቃሉ ከአብርሃም ቅድመ አያት ከዓቦር ስም የተመሠረተ ይመስላል፤ ዘፍ. 10:21። በመቅ. አብርሃምንና ዘሩን ያመለክታል፤ ዘፍ. 14:13፤ ዘጸ. 5:1-3፤ 1ሳሙ. 13:3። በእ.ክ. ዜግነትን ብቻ ሳይሆን ሕግን የመጠበቅንም ሁኔታ ያሳያል፤ ፊል. 3:5።

ወደ ዕብራውያን የተጻፈ መልእክት

በመልእክቱ ውስጥ አንዳንድ ፍንጮች ቢገኙም (13:19:23-24)፣ ይህ መልእክት በግን፣ ከየት፣ ወይት፣ በምን ጊዜና በምን ምክንያት እንደተጻፈ ለማወቅ አስቸጋሪ ነው። ከቀድሞ ጀምሮ ብዙ ሊቃውንት ጳውሎስ የጻፈው መሆኑን በማመን ርእሱን «የጳውሎስ መልእክት ወደ ዕብራውያን» ሲሉት ይታያል። ሆኖም ግን መልእክቱ የጳውሎስን ስም አይጠቅስም! የአሳቡም አገላለጥ ከሚታወቀው የጳውሎስ አገላለጥ ለየት ይላል። ስለዚህ አንዳንድ የመጽሐፍ ቅዱስ ምሁራን በርናሰስ፣ አጽሎስ ወይም ቀሌምንጦስ ጽፎታል ይላሉ። ሌሎች ደግሞ ጳውሎስ የአይሁድ ትምህርት ሊቅ በመሆኑ (ዮሐ. 1:14)፣ ይህን መልእክት ለየት በሚል አገላለጥ ሊጽፍ የቻለው ለአይሁድ ሲል ነው ይላሉ። የመልእክቱ ተቀባዮች የብ.ክ.ን ትምህርትና ታሪክ የሚያውቁ ናቸው። ከእምነታቸው የተነሣ መከራ ቢቀበሉም፣ ከወገናቸው የተገደለ አልነበረም፤ 10:32-34፤ 12:4። የተጻፈበት ዘመን ሮማውያን የኢየሩሳሌምን ቤተ መቅደስ ካፈረሱበት ከ70 ዓ.ም. በፊት ይመስላል፤ 13:10። ስለ መልእክቱ ብዙ ነገር ባይታወቅም የጸሓፊው ዓላማ ግልጽ ነው፤ ይኸውም አንባቢዎች በከባድ ተጽዕኖ ምክንያት ወደ ይሁዲነት በማፈገፈግ ክርስቶስን እንዳይክዱ ለማስጠንቀቅና ክርስቶስ ሊቀ ክህናት ሆኖ ሰውን ከእግዚአብሔር ጋር ማስገናኘት ለማስገንዘብ ነው። መልእክቱ በዝርዝር ሲታይ

የሚከተሉት ይዘቶች ይታዩበታል ፡-

ሀ) በክርስትናና በብ.ክ. መካከል ያለው ንጽጽር። ክርስቶስ ከሁሉ እንደሚበልጥና የክርስትና መንገድ የተሻለ መሆኑ 15 ጊዜ ተጽፏል።

ለ) የአራት ዘሌዋውያን ሥርዓት ማብራሪያዎች።

ሐ) የክህነት ትምህርት አጽንዖት።

መ) በሃይማኖት ተግባራት ተሳታፊዎች ለነበሩ ሰዎች የተሰጡ ከባድ ማስጠንቀቂያዎች፤ 2:1-4፤ 6:4-8፤ 10:32-39።

ሠ) የእምነት ጀግኖች አርአያነት።

አከፋፈል ፡-

1. የአሁኑ የእግዚአብሔር መገለጥ ብልጫ፤ 1:1-4

2. ከብ.ክ. አገልጋዮች ክርስቶስ የሚበልጥ ስለመሆኑ። ሀ) ከመላእክት (1:5-2:18)፤

ለ) ከሙሴ (3:1-4:13)፤

ሐ) ከአሮገና በክህነቱም (4:14-7:28)፤ ስለሚበልጥ ምእመናን በኑሯቸው ሁሉ ትጋትን እገጂ ችልተኝነትን ማሳየት አይገባቸውም።

3. የክርስቶስ አገልግሎት የሚበልጥ ስለመሆኑ፤

ሀ) የተሻለውን ቃል ኪዳን ደንግጋል (ም. 8)

ለ) ወደ ተሻለው መቅደስ ገብቷል (9:1-12)

ሐ) የተሻለ መሥዋዕት አቅርቧል (9:13-10:18) ስለዚህ ምእመናን እስከ መጨረሻው መጽናት ይገባቸዋል፤ 10:19-39።

4. ለአንባቢዎች ታላቅ ማበረታቻ ስለመስጠት፤

ሀ) የጥንት የእምነት ጀግኖች እሾናፊነት (ም. 11)፤

ለ) የክርስቶስ አርአያነት (12:1-3)፤

ሐ) ልዩ ልዩ ማደፋፈሪያዎች (12:4-13)፤

መ) ልዩ ልዩ ማስጠንቀቂያዎች (12:14-29)።

5. መደምደሚያ፤ ም. 13

ሀ) ልዩ ልዩ ትእዛዛትና ምክር (13:1-17)፤

ለ) የጸሎት ጥያቄ (13:18-19)፤

ሐ) ቡራኬ (13:20-21)፤

መ) ማስታወሻዎችና የመጨረሻ ሰላምታ (13:22-25)።

ዕብራይስጥ፤ የዕብራውያን ቋንቋ ማለት ነው። በመጽሐፍ ቅዱስ የክነዓን ቋንቋ፣ የአይሁድ ቋንቋ፣ ወይም ዕብራይስጥ ተብሎ ይጠራል፤ እ.ሳ. 19:18፤ 2ነገ. 18:26፤ ዮሐ. 5:2። ከጥቂት ምዕራፎች በቀር እብ.ክ. በሙሉ የሚቀበሉ አቸው ከዕብራይስጥ መጻሕፍት በዕብራይስጥ ተጻፉ። ከብ.ክ. ጸሓፊዎች ዘመን ወዲህ ቀስ በቀስ በጊዜ ብዛት

የዕብራይስጥ ቋንቋ ዘመን ያመጣቸው ቃላት ተጨምረው ይለዋወጥ እንጂ ጥንት የተነገረውና ዛሬ የሚነገረው ቋንቋ አንድ መሆኑ አልቀረም።

አጻጻፉ ከቀኝ ወደ ግራ ነው። ፊደሎቹ 22 ናቸው፤ በተጨማሪም ለድምፅ ስጢንት በተለመደ ግዴነት አነባበብና አጠራር የተለያዩ ነጥቦች በአይሁድ ሊቃውንት ተጽፈዋል። ከእነዚህም ሌላ፣ በቅዱሳን መጻሕፍት የዜማ ምልክቶች (ነጥቦች) ተጨምረው ሊጻፉ ይችላሉ።

ዕብራይስጥ፣ ዐረብኛ፣ ሱሪስት፣ አራማይክና ግእዝ ይመሳሰላሉ። ደግሞም አንጻንድ ጥሬ ቃላት ከዕብራይስጥ ወደ ግእዝና ወደ አማርኛ ገብተዋል፤ ለምሳሌ አሜን፣ መና፣ ሃሌ ሉያ፣ ሰይጣን የዕብራይስጥ ቃላት ናቸው።

ፊደሎቹ የሚከተሉት ናቸው፡-

አሌፍ	א	ላሜድ	ל
ቤት	ב	ሜም	מ
ጋሜል	ג	ናን	נ
ዳሌጥ	ד	ሳምኬት	ס
ኔ	ה	ዔ	פ
ዋው	ו	ሬ	צ
ዛይ	ז	ጻይ	כ
ሔት	ח	ቆፍ	ק
ጤት	ט	ሬስ	ר
ዮድ	י	ሳን (ሺን)	ש
ካፍ	כ	ታው	ת

ለእትሞች በእነዚህ ፊደላት ይጠቀማሉ፤ የእጅ ጽሑፍና ጥንታዊው የፊደል መልክ በመጠኑ ከዚህ ለየት ይላሉ። «አሌፍት» ይህ.

ዕብላን በረድ፤ እየተጠረበ፣ እየተፋቀም ለሕንፃ፣ ለሐውልትና ለቤት ዕቃ የሚሆን እንደ በረዶ ነጭነት ያለው ድንጋይ፤ አሰ. 1፡6፤ 1ዜ.መ. 29፡2።

ዕብደት፤ የእንጋል በሽታ። እግዚአብሔር ሰዎችን በዕብደት መቅወፍት ይመታል፤ ዘጸ. 28፡28፤ ዘክ. 12፡4። ሰው ራሱን ለዕብደት አሳልፎ ሊሰጥ ይችላል፤ መክ. 1፡17። «በሽታ»፣ «ጋኔን» ይህ.

ዕንቀ። የክበረ ድንጋይ የሚባለው ሁሉ በየግደነቱ። ባንጻንድ የአ.ኪ. ጥቅስ ሱል ማለት ሳይሆን አይቀርም፤ እርሱም ከባሕር የሚገኝ፤ ሰዳፍ የምትወልደው ዕንቀ ነው፤ ማቴ. 13፡45፤ ራእ. 21፡21። በብ.ኪ. ዕንቆች ከወርቅና ከብር ጋር ለሚከተሉት ዕቃዎች ይጠቅሙ ነበር፡- ለዘውድና ለአክሊል፣ ለአንባርና ለድራግ፣ ለጥቅጥ፣ ለአፍንጫና ለጣት ቀለበት፣ ለእግር አልቦና ለሽቱ

ዕቃ፤ ሕዝ. 16፡11-12። ጌጥ ስለሚያኮራ አንጻንድ ጊዜ ለአይሁድ እንቅፋት ሆኗል (ኢሳ. 3፡18-23)። በአዲስ ኪዳንም፣ ሰውነቷን በዕንቀ የምትሸልም ክርስቲያን ሴት አትመሰግንም፤ 1ጢዋ. 2፡9-10። በብ. ኪ. ሊቀ ካህናት የደረሰ ልብስ ላይ የዐሥራ ሁለት ዕንቆች ፈርጥ ይደረግ ነበር። ዕንቆቹም የዐሥራ ሁለቱ ነገድ መታሰቢያ ነበሩ። እንዲሁም በአ.ኪ. የአዲሲቱ አ.የሩሳሌም ዐሥራ ሁለት መሠረቶችና ዐሥራ ሁለት ደጀች በዐሥራ ሁለት ዕንቆች እንደተሠሩ ተገልጧል።

የሚያብረቀርቅ ዕንቀ። በርሃን ሲያርፍበት በጣም ብልጭልጭ የሚል ቀይ ወይም አረንጓዴ ግዴነት የክበረ ድንጋይ፤ ዘጸ. 28፡17፤ ኢሳ. 54፡12።

ዕንባቆም፤ 600 ግመት ያህል ከክ.በ. ትንቢት የተናገረ ነቢይ። በይሁዳ የኖረ ይመስላል፣ ስለ ሕይወት ታሪኩ ግን ማስረጃ የለም። በቤል ታሪክ ውስጥ ዕንባቆም ከአገሩ ተነጥቆ ወደ ባቡሎን በመሄድ ከነቢዩ ጻንኤል ጋር እንደተገናኘ ተተርጎሟል። «የቤል ታሪክ» ይህ.

የዕንባቆም ትንቢት፤ ዕንባቆም የተነበየው በይሁዳ በነቢዩ ኤርምያስ ዘመን እንደነበረ አይጠረጠርም። ከአዳውያንና ባቡሎናውያን አየበረቱ ሄደው በአ.የሩሳሌም ላይ በተነሡበት ዘመን እንደነበረ በም. 1፡5፡6 ተገልጿል። የይሁዳ ክፋት እየባሰ በሄደበት በአ.የአቆም ዘመን መንግሥት (609-597 ከክ.በ.) ትንቢት የተናገረ ይመስላል፤ 1፡2-4። ክፋትን ተመልክቶ እግዚአብሔር እንደ ቅንነቱ የማይፈርድ መስሎት ደጋግሞ ይጠይቃል። ዋና መልሱ «ጻድቅ በእምነቱ በሕይወት ይኖራል» የሚል ነው (2፡4)፤ እ.ኪ.ም ይህን ሦስት ጊዜ ጠቅሶታል ሮም 1፡17፤ ገላ. 3፡11፤ ዕብ. 10፡38።

አከፋፈል፡-

1. ጥያቄ፡- እግዚአብሔር በግፈኞች ላይ ለምን አይፈርድም? (1፡1-4)።
2. መልስ፡- ከለዳውያንን እልክባቸዋለሁ (1፡5-11)።
3. ጥያቄ፡- እንዴት! ከእኛ የባሉ አይደሉምን? (1፡12-17)።
4. መልስ፡- በተራቸው ክፋቶች ሁሉ ይፈረድባቸዋል፤ ጻድቅ (የእግዚአብሔር ሰው) ግን እግዚአብሔርን አምኖ ይድናል (ም. 2)።
5. የዕንባቆም የጸሎት መዝሙር (ም. 3)።

ዕውር፤ ለማየት የማይችል፤ ዘሌ. 21፡18፤ 19፡14። በብዙ ጥቅስ ላይ ያለማስተዋል ምሳሌ ነው፤ ኢሳ. 35፡5፤ ሲኤ. 4፡14፤ ማቴ. 15፡14፤ 23፡16፤ 2ቆሮ. 4፡4፤ ራእ. 3፡17። ክርስቶስ ዕውራንን ፈወሰ፤ ማቴ. 11፡5፤ 12፡22፤ ማር. 10፡46-52፤ ዮሐ. 9፡1-7። «በሽታ» ይህ.

ዕውቀት (እውቀት)፤ ዕውቀት ሁሉ ከእግዚአብሔር ነው፤ መዝ. 94፡10፤ ጳጌ. 1፡17፤

2ዜ.መ. 1:10:12፤ 1ቆሮ. 1:5። ሕይወተን የሚያስገኘው ዕውቀት ክርስቶስን ማወቅ ነው፤ ዮሐ. 17:3፤ ፊል. 3:8:9፤ ቆላ. 2:2:3፤ 1ጢዋ. 2:3-6። በመጨረሻው ዘመን በዓለም ዕውቀት ይበሃል፤ ዳን. 12:4። ዕውቀት ሊያኩራ ይችላል፤ 1ቆሮ. 8:1-3። ዕውቀት ከመንፈስ ቅዱስ ስጦታዎች አንዱ ነው፤ 1ቆሮ. 12:8። «የሕይወት ዛፍ» ይሆናል።

ዕዝራ፤ ከህንና ጸሐፊ። ታሪኩ በመጽሐፈ ዕዝራ ተጽፎ የሚገኘው ነው። ዕዝራ በባቢሎን ምርኮኞች መካከል አደገ። ከኦርን ቤተሰብ የተወለደና እንደ ሙሴ ሕግ ካህን ከመሆኑም በላይ በሙሴ ሕግ ፈጣን ጸሐፊ ነበረ የሚል ቃል ተጽፎለታል፤ ዕዝ. 7:1-6፤ 11። የፋርስ ንጉሥ አርጤክስስ በነገሠበት በሰባተኛው ዓመት፤ ይኸውም ከክ.በ. በ458 ዓመት ዕዝራ ከንጉሡ አስፈቅዶ፤ ፈቃደኞች ከሆኑ አይሁድ መካከል 1800 ከሚያሁሉ ወንዶች ጋር ወደ ኢየሩሳሌም ተጓዘ፤ ዕዝ. 8:1-36። ዕዝራ ከመምጣቱ በፊት በአይሁድ አገር የነበሩት፤ ከምርኮ ከተመለሱት አይሁድ በብዙ ረገድ ተቸግረው ነበር። በእግዚአብሔርም ቃል የሚመራቸውን ሰው ከማጣታቸው የተነሣ፤ ከእግዚአብሔር መንገድ መውጣታቸው አልቀረም። ካህኑ ዕዝራ ገን የእግዚአብሔርን ሕግ የፈለገና የደርግ ዘንድ፤ ለእስራኤልም ሥርዓትንና ፍርድን ያስተምር ዘንድ ልቡን አዘጋጅቶ ነበርና ወደ ኢየሩሳሌም የመጣው የእግዚአብሔርን ቃል ለማስተማርና ሕዝቡ የተሳሳተበትን ነገር ለማስተካከል ነው፤ ዕዝ. 7:10፤ ነሀ. 8:8። በተለይም ከይሁዳ አገር ሰዎች ብዙዎቹ የአሪትን ትእዛዝ በማፍረስ ከእስራኤል ወገን ያልሆኑትን ሴቶች አግብተው ስለነበር፤ ከእነዚህ ሴቶች እንዲለዩ ዕዝራ ምክር ሰጣቸው፤ ዕዝ. 9-10። በዚህ ዘመንም የኢየሩሳሌም ሕዝብ የፈረሰውን የኢየሩሳሌምን ቅጥር ለመሥራት ብዙ ጥረት አደረጉ። ይሁን እንጂ በብዙ ጠላቶች ተቃውሞ ምክንያት ይህ ሥራ ለጊዜው አልተሳካቸውም፤ ዕዝ. 4:6-23። በ445 ከክ.በ. የፋርስ ንጉሥ የጠጅ አሳላፊ የነበረው ነህም ወደ ኢየሩሳሌም መጥቶ ቅጥሩን ሠራ። ዕዝራ በሥራው ተባብሮ ሕግን ለሕዝቡ በሰፊው አስተማረ፤ ነሀ. 8-10።

የዕዝራ መጽሐፍ፤ መጽሐፍ የእስራኤል ሕዝብ ከባቢሎን ምርኮ እንደተመለሱ ቤተ መቅደስም እንደገና እንደሠሩ ይናገራል። መጽሐፉ ከ537 አንሥቶ ዕዝራ ራሱ ወደ ኢየሩሳሌም አስመጣበት እስከ 458 ከክ.በ. ያለውን ታሪክ ይተርካል። የእስራኤል ሕዝብ ቤተ መቅደሱን የጨረሱት በ516 ከክ.በ. ነው። መጽሐፉን፤ ወይም መጽሐፉ የተመሠረተባቸውን ረቂቆች ዕዝራ ራሱ የጻፋቸው ይመስላል፤ 7:27-8:1።

አከፋፈል :-

- ም. 1. ቂርስ የእስራኤል ሕዝብ እንዲመለስ መፍቅዱ።
- ም. 2. ከምርኮ የተመለሰው 42360 ጎዥብ መመዝገቡ።

- ም. 3. የቤተ መቅደስ እድሳት መጀመሩ።
- ም. 4. ጠላቶች የቤተ መቅደሱን የእድሳት ሥራ መቃወማቸው።

ሀ. በቂርስ ዘመን ቤተ መቅደስ እንዳይሠራ፤ ቀ. 1-5:24።

ለ. በአርጤክስስ ዘመን የኢየሩሳሌም ቅጥር እንዳይሠራ፤ ቀ. 6-23።

- ም. 5-6. በሐገና በዘካርያስ ቀስቃሽነት ዘሩባቤላ የቤተ መቅደሱን ሥራ መፈጸሙ።
- ም. 7-8. እነዕዝራ ወደ ኢየሩሳሌም መመለሳቸው።
- ም. 9-10. ዕዝራ አይሁድ ያላሙኑትን እንዳያገቡ መከልከሉ።

ዕዝራ ሱቱኤል፤ ሱቱኤል (ሰላትያል) የጸሐፊው የዕዝራ ድርብ ስም ነው። መጽሐፈ ዕዝራ ሱቱኤልም ዕዝራ በተማረከበት አገር በባቢሎን ላለ ሰላያቸው ሰባት ራእዮች የሚተርክ መጽሐፍ ነው። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤ.ክ. ክብ.ኪ. መጻሕፍት ጋር ቁጥራ ትቀበለዋለች።

ዕዝራ ካልእ፤ መጽሐፈ ዕዝራ ካልእ በ2 ዜና መዋዕል 35-36፤ በመጽሐፈ ዕዝራ፤ በመጽሐፈ ነህምያ 7-8 የተጻፈውን ታሪክ በድጋሚ የሚተርክ መጽሐፍ ነው። የኦርቶዶክስና የካቶሊክ አብ.ክ. ክብ.ኪ. መጻሕፍት ጋር ቁጥራው ይቀበሉታል።

ዕዳ፤ ሰው ዕዳውን ባይከፍል ይታሰር፤ ለባርነትም ይሸጥ ነበር፤ ዘጸ. 22:3፤ 2ነገ. 4:1፤ አዋጽ 2:6፤ ማቴ. 5:25:26፤ 18:23-25። የክርስቲያን ተገቢ ዕዳ ግን ፍቅር ብቻ ነው፤ ሮም 13:8። መንፈስን የመከተል ዕዳም አለበት፤ ሮም 8:12።

ዕጣ፤ ዕድል ፈንታ፤ ድርሻ፤ ኢያሱ 15:1። ዕጣ በዕንጨት፤ የጽሑፍ ምልክት ባለበት ጠጠር (ድንጋይ) ይጣላል። በብሉይ ኪዳን ሁለት መደቦች ዕጣ ነበረ፤ ዘሌ. 16:8-10። ዕጣ በሰውር ይጣላል፤ ምላ. 16:33። የቀድሞ ሰዎች ርስትን ለማካፈል (ኢያሱ 18:8-11)፤ ምቹ ጊዜን ለማወቅ (አስ. 3:7)፤ ተረኛን ለመመደብ (1ዜ.መ. 24:7-19)፤ ጥፋተኛውን ለማውጣት (ዮናስ 1:7) ዕጣ ይጥሉ ነበር። ወታደሮች በክርስቶስ እጅ ጠባብ ዕጣ ተጣጣሉ፤ ዮሐ. 19:24። በይሁዳ ምትክ ሰው እንዲሾም ዕጣ ተጣለ፤ ሐ.ሥ. 1:24-26።

ዕጣን፤ በበረሀ ከሚባል የዕጣን እንጨት የሚለቀም ሙጫ። ከሌላ ሽቱ ጋር ተቃምሞ በእግዚአብሔር ድንኳንና መቅደስ ውስጥ ይታጠን ነበር፤ ዘጸ. 30:34-38፤ ዘሌ. 16:12:13። ጢሱም የምስጋናና የጸሎት ምሳሌ ነው፤ መዝ. 141:2፤ ማቴ. 2:11፤ ራእ. 5:8፤ 8:3:4።

የዕጣን መሠዊያ፤ የዕጣን ማጠሻ። እንደ ጥቅም ለመጣም። ሙሴ የዕጣን መሠዊያ ካሠራ በኋላ በእግዚአብሔር ማደሪያ በቅድስት ውስጥ

ዘሌዋውያን፤ 3ኛው የሙሴ መጽሐፍ።

ሌዋውያን ከ12 ነገድ የአንዱ የሌዊ ዘር ናቸው። የብ.ክ. ካህናት ሌዋውያን ነበሩና «ዘሌዋውያን» በተባለው መጽሐፍ ውስጥ ስለ ሌዊ ካህናት በብዛት እናነባለን፤ ዕብ. 7፣ 11። እግዚአብሔር ራሱ ቅዱስ እንደሆነ፣ የእስራኤል ሕዝብ ከእነርሱ የተለዩ ቅዱሳን እንዲሆኑ ስለተመኘ፣ ኃጢአታቸውን የሚያስተሰርዳቸው ወደ እርሱ የሚያቀርቧቸው ካህናት ይሆኑላቸው ዘንድ ረቅዶ የሌዊን ነገድ መረጠ። ከዚያም አርገንና ልጆቹን ለካህናት ለየ፣ ከአርገን ወገን ያልሆኑ ሌሎችም ሌዋውያን ለእግዚአብሔር ማደሪያ አገልጋዮች እንዲሆኑ ተሾመ፤ ዘሌ. 11፣ 44-45፤ ዘጉ. 1፣ 47-50፤ 3፣ 1-10፤ 18፣ 1-7። የዚህ መጽሐፍ ትእዛዛት የተሰጡት ሙሴ በሲና ተራራ ላይ ከእግዚአብሔር ጋር ሲነጋገር ነበር። የመጀመሪያዎቹ ትእዛዛት ሰው እግዚአብሔርን ደስ ለማሰኘት ሲወድምን ዓይነት መግ ማቅረብ፣ እንዴትም ማቅረብ እንደሚገባው ያስታውቃሉ (1-3)። ቀጥሎም ኃጢአተኛው ከእግዚአብሔር ተለይቶ እንዳይቀር ካህኑ ደም በማፍሰስ አስተሰርዶ ኃጢአተኛውን እንዴት እንደሚያገዳና መልሶ ከእግዚአብሔር ጋር እንደሚያገናኘው ተገልጧል (4-7)። ከም. 8 ጀምሮ እስከ ም. 10 ድረስ የካህናት መቀደሻ ሕግ ስናገኝ በሚከተሉት ምዕራፎች ደግሞ የእግዚአብሔር ሕዝብ በሙብሉ፣ በሰውነቱ፣ በልብሱ፣ በቤቱ፣ ንጹሕ (ቅዱስ) መሆን እንደሚገባው እናነባለን (11-15)። በም. 16 ላይ የታላቁ የማስተሰሪያ ቀን ሕግ ተሰጥቷል፤ ይህም ሕግ በተለይ በዕብ. 9 ላይ ተገልጿል። በም. 17 ሰው ደምን የማይበላበት ምክንያት ተጽፏል፤ ከእርሱ በኋላ የእግዚአብሔር ሕዝብ ከሌላ ወገን ሁሉ ላይ መሆን ይገባቸዋልና ላይ ላይ ትእዛዛት ሲሰጡአቸው (18-25)፣ በመጨረሻዎቹ ምዕራፎች እግዚአብሔር «ብትሰሙኝ፣ ባትሰሙኝ» እያለ ለተሰጡአቸው ትእዛዛት ሁሉ እንዲታዘዙ ሕዝቡን ያስጠነቅቃቸዋል (26፣ 27)። «የአራት ጸሐፊ» ይሙ.

ዘመን፤ ረገም ጊዜ፣ ወይም አንድ ዓይነት አገዛዝ፣ አምልኮ፣ ሌላም ተግባር የተከናወነበት ጊዜ ሁሉ ዘመን ይባላል፤ ማር. 1፣ 15፤ ገላ. 4፣ 4፤ ኤሬ. 2፣ 6-7፤ 1ጴጥ. 1፣ 5።

ዘመድ፤ ሥጋዊ ዝምድና ያለው። በብ.ክ. የቅርብ ዘመዶች እንዳይጋቡ ተከልክሏል፤ ዘሌ. 18፣ 6-18። ሰው የዘመዱን ርስት መቤዣት ነበረበት (ዘሌ. 25፣ 25)። እንዲሁም የዘመዱን ደም መበቀል ተገቢ እንደሆነ ሊያስብ ይችላል ነበር፤ ዘፍ. 9፣ 5-6። በእ.ክ. ግን ቃሉ የቅርብ ዘመድን ወይም ጠቅላላውን ወገን ሊያመለክት ይችላል፤ ሉቃ. 14፣ 12፤ ሮም 9፣ 3።

ዘምሪ፤ የባላስን ልጅ ኤላን የገደለው የእስራኤል ጦር አለቃ። ሰባት ቀን ነገሠ። ሕዝቡ ዘንበሪ የተባለውን የሠራዊት አለቃ ባነገሡ ጊዜ ዘምሪ ራሱን ገደለ፤ 1ኛ. 16፣ 9-20።

ዘረፋ፤ በኃይል ሁሉን ወስዶ የራሱ ማድረግ፤

ኢ.ሳ. 42፣ 22።

ዘሩባቤል፤ ዘሩባቤል ማለት የባቢሎን ዘር ማለት ነው። ከዳዊት ትውልድ፣ የምርኮኛው የዮአኪን (የኢኮንያ) የልጅ ልጅ ሆኖ በባቢሎን ተወለደ፤ በሥጋ የረዳያ ልጅ፤ 1ክ.መ. 3፣ 16-19፤ በሕግ የሰላትያል ልጅ፤ ማቴ. 1፣ 12። ወደ ኢየሩሳሌም ተመለሰ፤ ዕዝ. 2፣ 2። የይሁዳ አለቃ ሆኖ ቤተ መቅደስ አሠራ፤ ዕዝ. 3፣ 2፤ ሐገ. 1፣ 1-14፤ ዘካ. 4፣ 6-10።

ዘር፤ 1. በምድር ላይ የሚገኙ ቡቃያዎች ሁሉ የሚበዙበት ፍሬ፤ ዘፍ. 1፣ 11። 2. ከሰው የሚወለድ ልጅ ዘር ይባላል፤ ይህም እስከ ብዙ ትውልድ ድረስ ይሄዳል፤ ዘፍ. 3፣ 15፤ 13፣ 15፤ 21፣ 12፤ 28፣ 14። 3. ከወንድ ተከፍሎ ወደ ሴት ማገገን የሚተላለፈው ረሳሽ ዘር ይባላል፤ ዘፍ. 38፣ 8-9፤ ዘሌ. 15፣ 16። ዘር ሕያው ነውና በምሳሌነት የእግዚአብሔርን ቃል (ማር. 4፣ 1-20፤ 1ጴጥ. 1፣ 23-25)፣ የእግዚአብሔርን መንግሥት እድገት (ማር. 4፣ 26-29)፣ የእግዚአብሔርን መንግሥት ልጆች (ማቴ. 13፣ 24-30-38)፣ መንግሥተ ሰማያትንም (ማቴ. 13፣ 31-32) ይገልጣል። ደግሞም የአትክልት ዘር በመሬት ውስጥ ከፈረሰና ከበሰበሰ በኋላ ፍሬ እንደሚያገኝ ሁሉ፣ ሰውም የዘለዓለምን ሕይወት ለማግኘት ምኞቱንና ራሱን ይክዳል፤ ዮሐ. 12፣ 24-26። የሰው ሥጋዊ ሞትም በዘር መዘራት ተመስጧል። ይህም ወደ አዲስ ሕይወት ይደርሳል፤ 1ቆሮ. 15፣ 35-50።

ዘቢብ፤ የደረቀ የወይን ፍሬ፤ 1ኛ.መ. 25፣ 18።

ዘብዴዎስ፤ የያዕቆብና የዮሐንስ አባት። ዓሣ አጥማጅ ነበረ፤ ማር. 1፣ 19-20፤ ማቴ. 27፣ 56።

ዘጉልቀ፤ 4ኛው የሙሴ መጽሐፍ። «ዘጉልቀ» ማለት «የቀጥር» ማለት ነው። መጽሐፉ «ቀጥር» የተባለበት ምክንያት የእስራኤል ሕዝብ ብዛት ስለተደፈበት ነው። ቁጠራው የተጀመረው እስራኤል ገና በሲና ተራራ ሥር ሰፍረው ሳሉ ነበር (1-5)። በመካከለኛዎቹ ምዕራፎች የምናገኘው ሕዝብ ከሲና ተራራ ተነሥቶ እስከ ዮርዳኖስ ወንዝ ድረስ ያደረገውን የጉዞ ታሪክ ነው (6-25)። እስራኤላውያን በግማሽ መገንድ ላይ ቃዶስ በርቴ በተባለው ስፍራ ሳሉ ስላላሙኑና ስላልታዘዙ፣ ያ ትውልድ ሁሉ በምድረ በዳ አለቀ፣ ስለዚህ ልጆቻቸው ከ40 ዓመት በኋላ በዮርዳኖስ ወንዝ አጠገብ ወደሚገኝ ወደ ሞዓብ አገር ሲደርሱ ሕዝቡ ዳግመኛ ተቁጠረ (26)። በዚህ የሕዝብ ቁጠራ የወንዶች ጠቅላላ ድምር ስድስት መቶ ሺህ ያህል ሲሆን፣ ቤተሰቦቻቸው ሲጨመሩ ግን ከሁለት ሚሊዮን በላይ ሳይሆኑ አልቀሩም። ከዚያም ስለ ሙሴ መሞትና ስለ ኢያሱ መተካት፣ ስለ አሮን መሞት፣ ወደ አገራቸው ሲገቡ ስለሚያከብሩአቸው የዓመት በዓላትና ስለ አገሪቱ ድንበሮች ተገልጿል (27-36)። «የአራት ጸሐፊ» ይሙ.

አከፋፈላ፡- 1. በሲና ሰፍረው ሳሉ ለጉዞ መዘጋጀታቸው

(1:1-10:10)።

- 2. ከሲና ተራራ እስከ ቃዴስ ድረስ ያደረጉት ጉዞ (10:11-ም. 12)።
- 3. አለመታዘዛቸውና በምድረ በዳ 40 ዓመት መንከራተታቸው (13-25)።
- 4. ወደ ከነዓን ለመግባት መዘጋጀታቸው (26-36)።

ዘንዘና፤ ከእንጨት ወይም ከብረት የሚሠራ የሙቀሚ ግልገል፤ ምሳ. 27:22።

ዘንበረ፤ ከ885 እስከ 874 ከክ.በ. ዐሥራ ሁለት ዓመት የነገሠ የዐሥሩ የእስራኤል ነገዶች ስድስተኛ ንጉሥ። አስቀድሞ የጦር ሠራዊት አለቃ ነበረ፤ 1ነገ. 16:16:21-23። ሰማርያን መናገሻ ከተማው እንዲሆን አሠራ፤ 1ነገ. 16:23:24። ከፋትንም ሠራ፤ 1ነገ. 16:25-28፤ ሚክ. 6:16። ልጁ አካዓብ፣ ከአካዓብም ልጆች ሁለቱ ከእርሱ በኋላ ነገሡ።

ዘንዶ፤ በበረሀ የሚኖር፣ እባብ የሚመስል ትልቅ አውራሬ። በእ.ኪ. «ደራንን» የሚለው የግሪክ ቃል በአማርኛ ዘንዶ ተብሎ ተተርጉሟል። ይህ ደራንን በራእይ የሚታይ እስፈሪ አውራጅና የሰይጣን ምሳሌ ነው፤ ራእ. 12:3፤ 20:3። በብ.ኪ. ዘንዶ የምድር ወይም የባሕር አውራ ሊሆን ይችላል፤ መዝ. 91:13፤ ኢሳ. 27:1።

ዘንግ፤ 1. እንደ ሸንቦቶ ያለ እንጨት። መለኪያ ሲሆን ርዝመቱ 2.7 ሜትር ያህል ነው፤ ሕዝ. 40:5፤ ራእ. 21:15:16። «ርዝመት» ይሙ.። 2. የሥልጣንና የክብር በትር። «በትር» ይሙ.

ዘካርያ፤ ከ753-752 ከክ.በ. የነገሠ የእስራኤል ንጉሥ፤ 2ነገ. 15:8-10።

ዘካርያስ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ያስታውሳል» ግለት ነው። በብ.ኪ. በተለይ በ1ና በ2ዜና መዋዕል፣ በዕዝራና በህምያ መጻሕፍት ከ20 በላይ የሚሆኑ ሰዎች በዚህ ስም ተጠርተዋል። ከብ.ኪ. ሁለት፣ ከእ.ኪ. አንድ በዚህ ስም ይጠሩ የነበሩትን መጥቀስ የስፈልጋል።

- 1. የካህኑ ዮዳጼ ልጅ። በንጉሥ ኢዮአስ ትእዛዝ በእግዚአብሔር ቤት አደባባይ ውስጥ ተወገረ፤ 2ዜ.መ. 24:20-22:25።
- 2. የበራክዩ ልጅ። በ520 ከክ.በ. ከነቢዩ ሐጊ ጋር ተነሥቶ የቤተ መቅደሱን ሥራ እንዲፈጽሙ አይሁድን እንደገናቸው፤ ዕዝ. 5:1። በማቴ. 23:35 የተጠቀሰው የበራክዩ ልጅ ቢሆንም ነገሩ ስለ ዮዳጼ ልጅ መወገር ያሳሰባል። ምናልባት አንድ የዱር ዘመን ጸሓፊ የአባት ስም ለውጫ ይሆናል፤ ሉቃ. 11:51።
- 3. የመጥምቁ ዮሐንስ አባት። እንደ እግዚአብሔር ሕግ የሚኖር ጻድቅ ካህን ነበር። የገብርኤልን ቃል ባለማመን፣ ልጁ እስከተወለደ ድረስ ዲዳሆን። የልጁን ስም ከጻፈ በኋላ መንፈስ ቅዱስ ሞላበትና እግዚአብሔርን አመሰግነ፤ ሉቃ.11:17።

የዘካርያስ ትንቢት፤ «ዘካርያስ» 2. ይሙ.

አከፋፈል :-

- 1. ወደ እግዚአብሔር ተመለሱ የሚል ጥሪ (1:1-6)።
- 2. በስምንት ራእዮች፣ የምድር ሁሉ ጌታ እግዚአብሔር ጽዮንን ለመሥራትና ለማንጸት ያለውን አላብ ይገልጻል (1:7-6+15)።
- 3. በኢየሩሳሌም መፍረስ ጊዜ የተደነገጉ የጾም ቀኖች ተለውጠው የደስታ በዓላት እንዲሆኑ የተሰጠ ትእዛዝ (ም. 7ና 8)።
- 4. እግዚአብሔር ለመፍረድም ሆነ ለማዳን ታላቅና ቅን ስለ መሆኑ (9)።
- 5. ስለማይረቡ እረኞች (አለቆች)ና ስለ መልካሙ እረኛ (10-13)።
- 6. እግዚአብሔር በምድር ሁሉ ላይ መንገሡ (14)።

ዘካርያስ ስለ ክርስቶስ ብዙ ጊዜ ትንቢት ተናግሯል፤ ከእነዚህም የታወቁት 6:12:13፤ 9:9፤ 11:13፤ 12:10፤ 13:7 ናቸው።

ዘውድ፤ ንጉሥና ንግሥት የሚቀዳጁት ክሐር፣ ከወርቅ፣ ከዕንቅፋና ከከበረ ድንጋይ የሚሠራ የክብር አክሊል፤ 2ዜ.መ. 23+11፤ ሕዝ. 21+26፤ እስ. 2:17፤ ራእ. 19:12። ሥዕሉን በገጽ 214 ይሙ.

ዘይት፤ ዘይት ከወይራ ፍሪ ይጨመቃል። ሰዎች ይህን ዓይነት ዘይት ለማግብ፣ ለልዩ ልዩ ቅባት፣ ለጠጉር፣ ለመድኃኒት፣ ለመብራት፣ ሰዎችንና ዕቃዎችን ለእግዚአብሔር አገልግሎት ለመለየት ይጠቀሙበት ነበር፤ 1ሳሙ. 10:1፤ 1ነገ. 17:2-16፤ ሉቃ. 10:34፤ ያዕ. 5:14። «ቀባ» ይሙ.

ዘዳግም፤ 5ኛው የሙሴ መጽሐፍ፣ ይህ መጽሐፍ «ዘዳግም» ወይም «አሪት ዘዳግም» የተባለበት ምክንያት የእስራኤል ሕዝብ ወደ ከነዓን ሲቃረቡ ሙሴ አሪትን በድጋሚ ስላስታወቃቸው ነው። እስራኤላውያን ገና በሲና ተራራ ሳሉ አሪትን አንድ ጊዜ ሰምተው ነበር (ዘጸ.፤ ዘሌ.)፤ ይህ ግን ከ40 ዓመት በፊት ነበር፤ ያን ጊዜ የሰሙት ሕዝብ ከካሊብና ከኢያሱ ዕድሜአቸውም ከ20 ዓመት ያነሰ ከሆነው በስተቀር ሁሉም በምድረ በዳ ሞተው ነበር፤ ሌሁንም በከነዓን አጠገብ ያሉት ሕዝብ እዲስ ትውልድ፣ አሪትን ያልሰሙ ናቸው። ስለዚህ በኢያሪቡ አንጻር በመሆን የርዳናስን ተሻግረው ወደ ርስት አገራቸው ከመግባታቸው በፊት ሙሴ አሁን በናባው (በዔባሪ) ተራራ በሞገስ አገር አሪትን በመድገም ቃል ኪዳን መታደሱን አሳወቀ። በዚህ መጽሐፍ የምናገኘው አላብ ይህ ነው፤ 1:3-5፤ 6:1:2፤ 32:48:49።

ሙሴ እንዲህ ብሎ ደጋግሞ ይመክራቸዋል :- «እግዚአብሔር ወደሚሰጣችሁ ምድር ገብታችሁ እንድትወርዱት እኔ የግስተምራችሁን ሥርዓት ስሙ፣ በብቁ» ቀጥሎም :- «እኔ ዛሬ የማገዘህ ይህች ትእዛዝ ከዛሬ አይደለም» ይልና «በፊትህ ዛሬ ሕይወትንና

ሞትን አኑራለሁ፤ እንግዲያውስ ሕይወትን ምረጥ። በሚል ቃል ያደፋፍራቸዋል፤ 30፣ 11-20። በም. 31 ሙሴ ስለ ሞቱ እንደተናገረና ኢያሱን በምትኩ እንደሾመ፣ ይህችን ሕግ እንደጻፈ፣ የሕጉን መጽሐፍ በቃል ኪዳን ታቦት ውስጥ ያስቀምጡት ዘንድ ካህናትን እንዳዘዛቸው እናነባለን። ም. 32-34 ከመሞቱ በፊት መዝሙሩን፣ ቡራኬውንና ሞቱን ይገልጻል፤ 31፣ 30፤ 33፣ 1። ሙሴ ነቢይ በመሆኑ አስቀድሞ ስለሞቱ ሊጽፍ ይችላል።

ካህኑ ኪልቅያስ በመቅደስ ያገኘውና ጸሓፊው ዕዝራ በአደባባይ ቆሞ ለሕዝብ በይፋ ያነበበው፣ ከርስቶስም 3 ጊዜ በመጥቀስ ዲያብሎስን ያሸነፈበት ይህ መጽሐፍ ሳይሆን አይቀርም፤ 2ነገ. 22፣ 8፤ ነሀ. 8፣ 1-3፤ ማቴ. 4፣ 4፣ 7.10። «የአሪት ጸሓፊ» ይመ.

አከፋፈል :-

- 1. ም. 1-11። ማሳሰቢያ «ያለፈውን አስብ!»
- 2. ም. 12-26። ሕግ (ወይም ኦሪት) «ጠብቅ!»
- 3. ም. 27-34። ማስጠንቀቂያ «ወደፊት ተጠንቀቅ!»

ዘጸአት ፤ 2ኛው የሙሴ መጽሐፍ። «ጸአት» ማለት መውጣት ማለት ነው። በዚህም መጽሐፍ ውስጥ ለእግዚአብሔር የተለዩት እስራኤላውያን ከግብጽ ባርነት ያለ እንደወጡ፣ ወደ ከነዓንም እንደተጓዙ እናነባለን። የሴፍ ሞቷል፤ ዘመናትም አልፏል፤ ሌላ ገጥሥ አሁን ነግሦአል። በራብ ምክንያት ወደ ግብጽ የወረዱ የያዕቆብ ልጆች በቀጥራቸው በርክተዋል፤ ግብጻውያንም ተጸይፈዋቸዋል፤ ፈርተሞቻቸውም «ቀጥራቸውን እንቀንጥለን» በማለት ፈርዖን ሕግናት እንዲገደሉ እስራኤላውያንም በጽኑ ሥራ እንዲሠቃዩ አዘዘ (ም. 1)። በዚህ ጊዜ ሙሴ ተወለደ፤ እግዚአብሔርም በእርሱ እጅ እስራኤላውያንን ከግብጽ ለማውጣት ዐቅዶ (2-4)።

ፈርዖን «አልሠቃውም» ባለ ጊዜ እግዚአብሔር በአገሩ ላይ ልዩ ልዩ መቅሠፍት አወረደ። የግብጻውያን በኩር ልጆች ካለቁበት ከመጨረሻው መቅሠፍት የተነሣ ፈርዖን ለቀቃቸው (5-12)። ከግብጽ ሲወጡ የኤርትራን ባሕር ተሻገሩ፤ ወደ ሲና ተራራም ደረሱ፣ እዚያም እግዚአብሔር «ብሉይ» የተባለውን ኪዳን ሰጣቸው (13-24)። እግዚአብሔር ከሕዝቡ ጋር ሊገናኝ በመካከላቸውም ሲኖር ስለወደደ ማደሪያ የሚሆን መቅደስ እንዲሠራለት፣ በማደሪያውም በክህነት ያገለገሉ ዘንድ አርንና ልጆቹ እንዲቀደሱ የክብር ልብስም እንዲሰፋላቸው አዘዘ (25-31)።

ሙሴ ከእግዚአብሔር ጋር ሲነጋገር በተራራው ላይ በመዘግየቱ እስራኤላውያን ትዕግሥት አጥተው ስላስገደዱት አርን ከወርቅ የጥጁ ምስል ሠራላቸው። ሙሴ ሁለቱን የምስክር ጽላት ይዞ ከተራራው ሲወርድ የሕዝቡን ኃጢአት ተረዳና በንዴት ጽላቱን ከእጁ ወርውሮ ሰባበራቸው፤ እግዚአብሔርም «አብራኦችሁ አልወጣም» እስኪል ድረስ ተቋጣ። ሙሴ ግን ስለጸለየ እግዚአብሔር ራራላቸው። ሙሴንም ሁለተኛ ወደ ተራራው ጠራው። ሙሴ ወደ ተራራው በወጣ ጊዜ እግዚአብሔር ስሙን በፊቱ አወጀ። ኪዳኑንም እንደገና ጻፈለት (32-34)። በተከታዮቹም ምዕራፎች ልክ በተራራው ላይ በተገለጠው ምሳሌ ማደሪያው እንደተሠራ እናነባለን (35-40)። «የአሪት ጸሓፊ» ይመ.

አከፋፈል :-

- 1. እስራኤላውያን በምድረ ግብጽ፤ 1፣ 1-12፣ 36።
- 2. የእስራኤላውያን ጉዞ ወደ ሲና ተራራ፤ 12፣ 37-19፣ 2።
- 3. እስራኤላውያን በሲና ተራራ አካባቢ፤ 19፣ 3-40፣ 38።

ዘፈን፤ በቅዱስ ባገጥም ከላይ ላይ መሣሪያ ጋር እየተቀነባበረ የሚቀርብ የደስታ ምልክት። ዘፈን :- 1. በላደት ቀን (ኢዮብ 21+11:12፤ ማቴ. 14+6)፤ 2. በሰርግ ቀን (ኤር. 31+4፤ ማቴ. 11+17)፤ 3. በድል በዓል ቀን (ዘጸ. 15+20:21፤ መላ. 11+34፤ 14መ. 18+6)፤ 4. በመንፈሳዊ በዓል ቀን (24መ. 6+14) ይደረጋል። ከዚህም ሌላ በላይ ላይ የደስታ ቀን ይዘፈናል፤ ሉቃ. 15+25። በእስራኤል የአምልኮት ሥርዓት ዘፈን (ማሳሌት) ትልቅ ቦታ ይይዝ ነበር፤ መዝ. 149+31 150+4። ነገር ግን ባዕድ አምልኮትንና ዝሙትን የሚያስከትል ዘፈን አልተፈቀደም (ዘጸ. 32+6:19፤ ማር. 6+21:22)፤ ሐዋርያት ዘፈን የማይገባ መሆኑን ተናግረዋል፤ ሮም 13+13፤ ገላ. 5+21። በእስራኤል ዘንድ አብዛኛውን ጊዜ የሚዘፍኑ ሴቶች ነበሩ። ወንዶችም የዘፈኑበት ጊዜ ነበር፤ 24መ. 6+14-16።

ግብጻውያን ዘፋኞች

ዘፍጥረት፤ ይህ የመጽሐፍ ቅዱስ የመጀመሪያው መጽሐፍ ነው። «ዘፍጥረት» ከእርሱ ቀጥለው ለሚገኙት መጽሐፎች ሁሉ መሠረት ነው። ስለ ፍጥረትና የፍጥረት ሁሉ ፍጻሜ ስለሆነው ስለ ሰው ፍጥረት ይናገራል። እግዚአብሔር ሰውን በመልኩ እንደ ምሳሌው ስፈጥሮ ሙሉ ነፃነት ይኖረው ዘንድ እንደወደደ፤ በነፃነትም ይጠቀም ዘንድ ትእዛዝ እንደሰጠው መጽሐፍ ይነግረናል (ም. 1-2)። ሰው በነፃነት ተጠቅሞ የእግዚአብሔርን ትእዛዝ ማፍረስ መረጠ፤ ይህንንም በማድረግ ኃጢአት፤ በኃጢአትም ሞት፤ ወደ ዓለም እንዲገባ አደረገ (3)።

ኃጢአት በዓለም ሁሉ ላይ ስለተሠራው የአዳም ልጅ ነፍስ ገዳይ ሆነ፤ በኅገም ዘመን የሰው ክፋት በምድር ላይ በዛ፤ 4+1-6+5። እግዚአብሔር የጥፋትን ውሃ አዝንሞ ከኅገና ከልጆቹ በስተቀር የተፈጠረውን ሁሉ አጠፋ፤ 6+6-9+29። የኅገ ልጆች ግን ከቀደሙት ሰዎች የተሻሉ ሳይሆኑ በእግዚአብሔር ላይ ዐመፁ፤ በዚህም ምክንያት እግዚአብሔር ለራሱ የሚሆነው ህወዳኝነትን ለፈላጊነት ለብራምን ጠራ (10-12)።

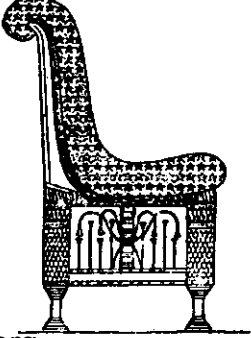
ከም. 12 ጀምሮ እስከ ም. 23 ድረስ የአብራምን ታሪክ እናገኛለን፤ ቀጥሎም ስለ ልጆቹ ስለ እስማኤልና ስለ ደስሐቅ፤ ስለ ደስሐቅም ልጆች ስለ ዔሳውና የ12ቱ የእስራኤል ነፃዶች አባት ስለሆነው ስለ ያዕቆብ እናነባለን (24-36)።

በመጽሐፍ መጨረሻ ላይ ስለ መልካሙ ሰው ስለ የሴፍ ስናነብ በራብ ምክንያት የያዕቆብ ልጆች የሴፍ ወደነበረበት ወደ ግብጽ አገር እንደወረዱ እንገነዘባለን፤ ወደ መጽሐፍ መጨረሻ ገደማ ላይ የሆነውን የእግዚአብሔርን ሕዝብ በባዕድ አገር ተቀምጦ እናገኘዋለን፤ የሴፍንም ሲሞት እንመለከታለን (37-50)።

እንግዲያውስ በእግዚአብሔር መልክ እንደ ምሳሌው፤ በመፈጠሩ ጥንት ለዘለዓለም ነዋሪ የነበረው ሰው ሁሉ መልካሙም ሳይቀር ሁሉም አሁን ሟች እንደሆነ እንረዳለን። በዚህ ምክንያት ለሁሉም መድኅን አስፈላጊ ሆኗል። እግዚአብሔር ከመጀመሪያው ይህን ዐቅድ እንደነበረ እንረዳለን፤ 3+15፤ 1ጴጥ. 1+18-21። «የአሪት ጸሓፊ» ይህ።

ዙፋን፤ የንጉሥ መንበር፤ ዘፍ. 41+40፤ 1ነገ. 2+19። ዙፋን ክብርን ሥልጣንንና መንግሥትን ያሳያል፤ 24መ. 3+9:10፤ 7+13-16።

የእስራኤል ንጉሥ በእግዚአብሔር ስለተሾመ፤ ዙፋኑ የእግዚአብሔር ዙፋን ተባለ፤ 1ዜ.መ. 28+5። በምድር ያለ የንጉሥ ዙፋን የእግዚአብሔር ዙፋን ምሳሌ ነው (1ነገ. 22+10:19)፤ ስለዚህም ንጉሥ በጽድቅ ሊነግሥ ይገባዋል፤ ምሳ. 16+12፤ ኢሳ. 9+7። የእግዚአብሔር ዙፋን በሰማይ ነው። በኪሩቤል ላይ እንደሚኖርም ተጽፏል፤ 14መ. 4+4። እግዚአብሔር ከፍ ባለው ዙፋን ላይ እንዳለ ሆኖ ለነቢያት ተገልጧል፤ ኢሳ. 6+1፤ ዳን. 7+9። የዳዊት ዙፋን የክርስቶስ መንፈሳዊ ዙፋን ምሳሌ ነበረ፤ መዝ. 132+11፤ ሐ.ሥ. 2+29-31። ዳዊት የክርስቶስ ዙፋን ዘለዓለማዊ እንደሆነ ተናገረ፤ መዝ. 45+6:7፤ ዕብ. 1+8። ክርስቶስ በፍርድ ቀን በክብር ዙፋን ላይ ሆኖ ይፈርዳል (ማቴ. 25+31፤ ራእ. 20+11:12)። ዙፋን ክርስቶስን አምነው ለተከተሉ ሁሉ የመዳን ክብር ምሳሌ ነው፤ ማቴ. 19+28፤ ራእ. 3+21።

ጥንታዊ የግብጽ ዙፋን

ዜፍ፤ «ወር» ይመ.

ዛበረ፤ ከጽኑ ሕግም የተነሣ መጨነቅ፤ ማቃሰት፤ ኢዮብ 2፥9።

ዛብሎን፤ ትርጉሙ «መኖሪያ» ማለት ነው። ልያ የወለደችለት የያዕቆብ ዐሥረኛ፤ የልያም ስድስተኛ ልጅ፤ ዜፍ. 30፥19;20፤ 35፥23። ከእስራኤል ነገዶች የአንዱ አባት ሆነ፤ በስሙም «ነገደ ዛብሎን» ተብሎ ተጠራ። በከነዓን የደረሰው የርስት ድርሻ ከንፍታሌም አጠገብ ሲሆን፤ በኋላ ገሊላ በተባለው ክፍለ አገር ነበረ፤ ኢያሱ 19፥10-16፤ ኢሳ. 9፥1;2፤ ማሌ. 4፥13-17። የዛብሎንና የንፍታሌም ሰዎች ለሰልፍ ባርቅን ተከተሉ፤ መላ. 4፥6፤ 5፥18። ካ. 3ሀ። «ነገድ» ይመ.

ዛንጅር፤ ወንጀለኛ የሚታሰርበት ወፍራም ሰንሰለት። እግርንም ሆነ አንገትን ለማሰር ያገለግላል፤ 2ዜ.መ. 33፥11፤ ኤር. 29፥26።

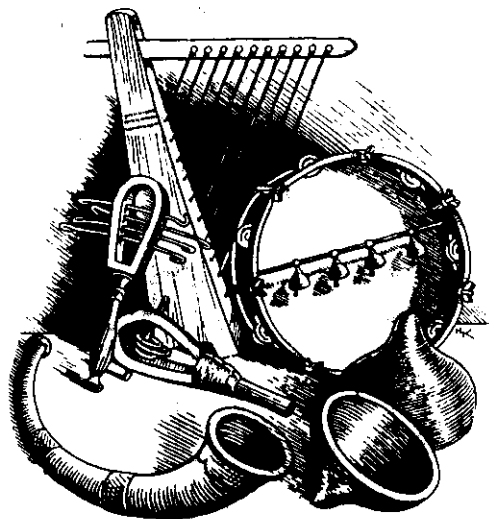
ዛጉል፤ 1. በባሕር ውስጥ የሚኖር ፍጥረት፤ የላይ ልብሱ እንደ ድንጋይ የጠነከረ ነው። ዛጉል ሲቃጠል ኃይለኛ ሽታ ይሸታል፤ ዘጸ. 30፥34። 2. ሌላ ዓይነት በባሕር ውስጥ ይፈጠርና እንደ እንጆራ፤ እንደ ቊጥቋጥ ያለ ልዩ ልዩ ቅርጽ ያበጃል። ኅብሩ (ዓይነቱ) አብዛኛው ነጭና ቀይ ሆኖ የከበረ ጊጣጊጥ ይሠራበታል፤ ኢዮብ 28፥18፤ ሕዝ. 27፥16።

ዜማ፤ የጫኸት ስልት፤ የመዝሙር መሣሪያ ድምፅ፤ ሙዚቃ። ብዙ ጊዜ ዜማ ከልዩ ልዩ ዓይነት የዜማ ዕቃ ጋር ይስማማል። ዳዊትና ሌሎች ነገሥታት በእግዚአብሔር ቤት እንዲያዘሙ ሌዋውያንን አደራጁ፤ 1ዜ.መ. 6፥31;32፤ 2ዜ.መ. 29፥25;26፤ ነሀ. 12፥46። ወንጌሎችና ሌቶች መዘምራን ነበሩ፤ ዕዝ. 2፥65። በአዲስ ኪዳንም ምእመናን በልዩ ልዩ ዓይነት መዝሙር እንዲጠቀሙ ታዘዙ፤ 1ቆር. 14፥26፤ ኤፌ. 5፥19፤ ቆላ. 3፥16።

የዜማ ዕቃ፤ የልዩ ልዩ ድምፅ መስጫ፤ መዝሙር የሚዘመርበት። ከዮባል ጊዜ ጀምሮ የዜማ መሣሪያዎች ተገኝተዋል፤ ዘፍ. 4፥21። ለድል በዓል (ዘጸ. 15፥20፤ 2ዜ.መ. 20፥28)። በግብኝ (ዘፍ. 31፥27፤ ኢሳ. 5፥12) ይጠቀሙባቸው ነበር። አረኞችና ጉልማሳዎች በገና ይመቱ ነበር፤ 1ሳሙ. 16፥18፤ ሰ.ኤ. 5፥14። በሐዘን ጊዜም እምቢልተኞች ይገኙ ነበር፤ ማቴ. 9፥23። ዳዊት በብዙ ዓይነት የዜማ ዕቃ እግዚአብሔርን እንዲያመሰግኑ መዘምራንን አደራጀ፤ 1ዜ.መ. 15፥16። ናቡከደንገር በብዙ ዓይነት የዜማ መሣሪያ ተጠቀመ፤ ዳን. 3፥15። በጥንት ጊዜ ሦስት ዓይነት የዜማ ዕቃ ነበረ።

1. አውታር ያለው ዕቃ። ዘማረው በእጅ ወይም በመከርከሪያ ሲመታው ድምፅ ይሰጣል። በገና፤ ክራር፤ መሰንቆ ከባለ አውታር የሚጠቀም ሲሆን ለሌሎች ናቸው።

- 2. የሚነፋ ዕቃ። በዚህ ዓይነት የዜማ ዕቃ ውስጥ መለከት፤ እምቢልተና ዋሽንት ተጠቅሰዋል።
- 3. ዕቃዎችን እርስ በርስ በማጣታት ወይም በእጅ በኃይል በመምታት የሚጠቀሙባቸው ዕቃዎች። እነዚህም ከበር፤ አታዋ፤ ነጋሪት፤ ጸናጽል ናቸው።

ዜና መዋዕል፤ የዕለታት ዜና ማለት ነው። ሁለቱ የዜና መዋዕል መጻሕፍት በጥንት ዘመን እንደ መጽሐፍ ብቻ ነበሩ፤ 70 ሊቃናት ከክርስቶስ በፊት 150 ዓመት ያህል መጽሐፉን ሲተረጉሙት ግን በሁለት ክፍለውታል። ሁለቱ የዜና መዋዕል መጻሕፍት በብዙ ረገድ የነገሥትን መጻሕፍት ይመስላሉ። በመጽሐፈ ነገሥት መጻሕፍት በየዘመኑ የነበሩ የእስራኤልና የይሁዳ ነገሥታት ታሪክ ይገኛል። በዜና መዋዕል ደግሞ ያ ታሪክ ይገኛል፤ ሆኖም አስተያየቱ ልዩ ነው። የዜና መዋዕልን መጻሕፍት የጻፈው ሰው ታሪኩን ያሰፈረው ከመንፈሳዊ፤ ማለትም ሃይማኖት ነክ ከሆነ አስተያየት ጋር በማያያዝ ነው። በተለይ ስለ ቤተ መቅደስና ስለ ካህናት ይጽፋል። በዚህ ምክንያት ከይሁዳ መንግሥት ጋር ግንኙነት ያለው ካልሆነ በርጥ። ስለ እስራኤል ብዙ አይጠቅስም። በትውልድ ቂጠራ ይጀምራል (1-9)፤ የላኦልንም መዋት ተርኮ ወደ ዳዊት ይደርሳል (10)፤ እስከ 1ኛ ዜና መዋዕል መጨረሻ ድረስ ያለው የዳዊት ታሪክ ነው። ዳዊት ታቦቱን ወደ ከተማው እንዳስመጣው (13-16)፤ የእግዚአብሔርን ቤት መሥራት እንዳሰበና እንዳሰናዳ (22)፤ ሌዋውያንን ቂጥሮ ከመዘገበ በኋላ በየሥራቸው እንደ መደባቸው (23-26)፤ በሽመገላም ጊዜ ለልጁ ለሰሎሞን የቤተን ማህበረ ሰዎች አደራ እንደሰጠው ጸሓፊው ይተርካል (28፤ 29)።

በሁለተኛው መጽሐፍ ላይ ሰሎሞን፣ የእግዚአብሔርን ቤት እንደሠራ፣ በጸሎትም እንደቀደሳት፣ ስለ ግርግውና ስለ ንግሥተ ላባ ጉብኝት እናገባለን (1-9)፤ በሚከተሉት ምዕራፎች እስከ መጨረሻው ግለት ከርብዓም እስከ ይሁዳ ሕዝብ መግቢት፣ ከዚያም በላይ ወደ አገራቸው ይመለሱ ዘንድ የፋርስ ንጉሥ ቂርስ አዋጅ እስካስነገረበት ጊዜ ድረስ ያለውን የይሁዳን ነገሥታት ታሪክ ይተርካል (10-36)።

ብዙ መምህራን «መጻሕፍትን የጻፈው ካህን ማህራ ነው» ይላሉ፣ ይህም እውነት ይመስላል። ሆኖም የትውልድ ዝርዝር ከዕዝራ ዘመን በኋላ ያለውን ስለሚያመለክት ምናልባት ሌላ ሰው ጨምርብት ይሆናል። ዘመኑ ከክርስቶስ በፊት 400 ዓመት ያህል ይሆናል። ጸሓፊውም ሲጽፍ የነገሥታት ታሪክ በተጻፈባቸው በሌሎች ጽሑፎች መጠቀሙ ታውቋል፤ 2ዜ.መ. 9+29፣ 12+15፣ 20+34፣ 32+32።

ዜግነት፤ የአገር ወይም የመንግሥት ሙሉ ባለሙብት። የርም ዜጋዎች ላይረደደባቸው አይታሰሩም አይገረፉም ነበር፤ የሞት ፍርድ ሲረደደባቸውም ራሳቸው ይቋረጥ ነበር እንጂ አይሰሉም ነበር፤ ሐ.ሥ. 16+37-39፣ 22+24-29። የክርስቲያን ዜግነት ሰግያዊ ነው፤ ኤ.ፈ. 2+19፣ ፊ.ል. 3+20።

ዝሆን፤ የዝሆን ጥርስ፤ ሃሪ በምድር ላይ ከሚኖሩት እንስሳት ትልቁ (ገዙቶ) ዝሆን ነው። ሀብታሞች በዝሆን ጥርስ ቢቶቻቸውን ያገጠ፡ ምስሎችንና ዕቃዎችንም ይሠሩ ነበር። ነጋዴዎች ዘልዩ ልዩ አገር ያመጡታል፤ 1ነገ. 10+18-22፣ 22+39፤ መዝ. 45+8፣ አዎጽ 3+15፣ 6+4፣ ሕዝ. 27+15።

ዝሙት፤ ከጋብቻ ውጭ የሚደረግ ግናቸውም ዓይነት የወሲብ ገገኝነት ዝሙት ይባላል። ይህም የተከለከለ ነው፤ 1ቀ. 6+9-18። እንዲሁም ዝሙት እውነተኛ ያልሆነን አምልኮ ያመለክታል፤ ግር. 8+38። «ምንክር» ይሙ.

ዝማሬ፤ ዝማሬ አብዛኛውን ጊዜ «መዝሙር» ከሚለው ቃል ጋር አንድ ነው፤ ዘጸ. 15+2፤ መዝ. 33+3፣ 40+3፣ ኤ.ፈ. 5+19፣ ቆላ. 3+16። እንደ ኢትዮጵያ አርቶዶክስ ቤ.ክ. ሥርዓት ከቅዱስ ቱርባን በኋላ የሚዘመረው መዝሙር ዝማሬ ይባላል፤ ግቴ. 26+30። እስራኤላውያን በባቢሎን ላሉ ዝማሬ እንዲዘምሩ ቢጠቀሩ አልዘመሩም፤ መዝ. 137+3-4።

ዝምታ፤ የከባድ አላብ ወይም የጭንቀት ምልክት፤ ዘሌ. 10+1-3፣ ኢዮብ 2+12-13፤ መዝ. 39+2፤ መዝ. 3+7፣ ራእ. 8+1። ክርስቶስ ሲከሰስ ዝም አለ፤ ግቴ. 27+14፣ ግር. 15+5፤ ሉቃ. 23+9፣ ዮሐ. 19+9፣ 1ኢጥ. 2+22-23።

ዝርግ፤ የወርቅ ግርዳ። በአንገት ላይ የሚደረግ ገጥ ነው፤ ዘፍ. 41+42፣ ኤ.ር. 2+32።

ዝባድ፤ መልካም መዓዛ ያለው ሽቱ። ጥርኝ ከሚባል አውራ አካል የሚገኝ ነው የሚሉ አሉ፤ መዝ. 45+8።

ዝና፤ በአድራጎቱ አንድ ሰው ያለው ታዋቂነት፤ ዘኁ. 14+15፣ ግቴ. 4+24።

ዝናብ (ዝናም)፤ ከሙቀት የተነሣ ዳመና ከውቅያኖሶች ወደ ላይ ይወጣል፤ እንደገናም ዝናብ ሆኖ ወደ ታች ይፈላል፤ ኢዮብ 26+8፣ መዝ. 135+7፤ መዝ. 11+3። በእስራኤል አገር ዝናብ ከጥቅምት እስከ ግንቦት ሊገኝ ይችላል። የፈተኛው ዝናብ በጥቅምትና በጎዳር፣ የኋለኛው ደግሞ በመጋቢትና በሚያዝያ ወር ላይ ይመጣል፤ ኤ.ር. 5+24፣ ያዕ. 5+7። «ወር»፣ «ግብርና» ይሙ። የዝናብ ብዛት የእግዚአብሔርን በረከት፣ የዝናብ እጥረት ደግሞ የእግዚአብሔርን ቀጣ ይገልጣል፤ ዘጸ. 28+9-12-15-24። ከነዓናውያን በኋላ የተባለውን ጣዖት የዝናብ አምላክ ነው ብለው ያመልኩት ነበር።

ዝንጀሮ፤ «እንስሳት» ይሙ.

ዝንጉርጉር፤ ልብስ፤ በልዩ ልዩ ዓይነት ክር የተጠለፈ፣ በልዩ ልዩ ቀለም የተገጠ ልብስ። በእስራኤልና በጉሪቤቶችዋ በጣም ውድ ነበረ። ነገሥታት በተለይ ይለብሱት ነበር። የቤተ መቅደስ መጋረጃና የክህናት ልብስ ከዝንጉርጉር ጨርቅ እንዲሠራ፣ እግዚአብሔር ለሙሴ ትእዛዝ ሰጠ፤ ዘጸ. 28+4-39፤ መላ. 5+30።

ዝንጉርጉር ወፍ፤ (ጣዖስ)፤ ጅራቱ አረንጓዴ ወርቅማ ዓይን መስሎ የሚብለው ልዩ፣ አንገቱና ራሱ ሰግያዊ የሆነ ወፍ። ከምሥራቅ ይመጣል፤ 1ነገ. 10+22። «ወርቅ» ይሙ.

ዝክር፤ መታሰቢያ ግለት ነው፤ መዝ. 135+13።

ዝዪ (ዝዬ)፤ አንገቱ ረጅም፣ ግር የሚበላ፣ በውሃ ላይ የሚሞኝ አሞራ፤ ዘሌ. 11+16። «ወርቅ» ይሙ.

ዝገት፤ ብረት ረገብ ሲሰነብት የሚወጣበት ሽቦት። በምሳሌነት ዝገት ከፋትን፣ ኃጢአትን ያመለክታል፤ ምላ. 25+4፣ 26+23፣ ኢላ. 1+22-25፣ ግቴ. 6+19-20፣ ያዕ. 5+3።

ዝግባ፤ በቤት ሥራና በምሳሌነት የታወቀ ሃፍ፤ 1ነገ. 4+33። «ሊባናስ» ይሙ.

ዝግጅት፤ ሰው ለሚመጣው ነገር ሁሉ ራሱን ለግዝጋጅት እርምጃ ሲወስድ (አዎጽ 4+12፣ ኤ.ፈ. 2+10፣ 6+14-15፣ 2ጢዋ. 2+21፣ 1ኢጥ. 3+15)፣ ለክርስቶስ መገለጥ (ግቴ. 3+3፣ ዕብ. 10+6)፣ ለዳግም ምጽአቱ እግዚአብሔር ሁሉንም ያዘጋጃል፤ ግቴ. 25+34-41፣ ዮሐ. 14+2፣ ራእ. 21+2።

ዝናት፤ «ቅጥራን» ይሙ.

ዘጲ፤ ጥንካሬ ያለው የሃፍ ዓይነት፤ ሕዝ.

የሆዋ፤ ያህዌ ግለት ነው። «እግዚአብሔር» ይህ።

የብስ፤ ደረቅ መሬት። በጥንተ ፍጥረት ግለም በውሃ የተሸፈነ ነበር። እግዚአብሔር ውሃው በአንድነት እንዲሰበሰብ ካደረገ በኋላ ውሃ ያለበትን ክፍል ባሕር አለው፤ ውሃ የሌለበትን ደግሞ የብስ አለው። እንደ ገናም የብሱን ምድር ብሎ ጠራው፤ ዘፍ. 1፡9፡10።

የቦ፤ የጦር ዛቢይ፤ 14ሙ. 17፡7።

የተሻለ፤ ቃሉ ከሁለት ሁኔታዎች መካከል ብልጫ ያለውን ያሳያል (ዘፍ. 29፡19፤ መክ. 4፡9፤ 7፡1-10)። በተለይም ከብሉይ ኪዳን አዲስ ኪዳን ብልጫ እንዳለው ያመለክታል፤ ዕብ. 7፡18፡19፡22፤ 8፡6።

የውሃት፤ ራስን ዝቅ ማድረግ፣ አለመመካት፣ እሺ ባይነት፣ ከራስ ይልቅ ለባልገጅር ማሰብ ዘፍ. 13፡5-9። ክርስቶስ የሆነ እንደሆነ (ማቴ. 11፡29፤ 2ቆሮ. 10፡1)። ለአማኞች ደግሞ የውሃት ተገቢ ነው፤ ኤፌ. 4፡2፤ ቆላ. 3፡12፤ ቴቶ 3፡2። የውሃት የመንፈስ ቅዱስ ፍሬ ነው፤ ገላ. 5፡23። ኢየሱስ በተራራው ስብከቱ ለየዋሆች ታላቅ ተስፋ ሰጠ፤ ማቴ. 5፡6።

የውጣ፤ በጥንታዊው ገሪክ ቋንቋ ዐሥረኛ፣ በዘመናዊው ገሪክ ዘጠነኛ ፈጽላ የውጣ ይባላል። በዕብራይስጥም ዐሥረኛው ፈጽላ የድ እንደ የውጣ ነው። በአጻጻፍ ትንሽና ቀጭን ነው። ስለዚህ ኢየሱስ «ከሕግ አንዲቱ ምንም ትንሽ ብትሆን አትሻርም» አለ፤ ማቴ. 5፡17፡18። «ግሪክ» ይህ።

የሆዋ፤ የእግዚአብሔር ስም። «እግዚአብሔር» ይህ።

የሱብ፤ «የሱብ» በዕብራይስጥ «ሸአር ያሹብ» ነው። ትርጓሜውም «ቅሬታ ይመላሳል» ግለት ነው። የኢሳይያስ ልጅ ነው። እስራኤላውያን ምንም እንኳን ቢግረኩም፣ ቅሬታቸው ከምርኮው አገር እንደሚመለሱ በዚህ ልጅ ስም ተገለጠ፤ ኢሳ. 1፡9፤ 7፡3፤ 8፡18።

የያሻር መጽሐፍ፤ በዚህ መጽሐፍ ልዩ ልዩ የእስራኤል ታሪክ መዝሙርና ቅኔ የተጻፈ ይመስላል፤ ኢያሱ 10፡13፤ 2ሳሙ. 1፡18። ይህ መጽሐፍ የጦርነት መጽሐፍ አንድ ይሆን ይሆናል፤ ዘኁ. 21፡14። መጽሐፉ በሰሎሞን ዘመን የተጻፈ ይመስላል፤ በኋላ ገን ጠፋ።

የበቅ፤ ከምሥራቅ ወደ የርዳናስ የሚፈስ ወንዝ። ያዕቆብ ይህን ወንዝ ተሻግሮ ሄደል። በሙሴ ዘመን የሴምንና የአምን መንግሥታት ዳርቻ ነበረ፤ ዘፍ. 32፡22፤ ዘኁ. 21፡21-24፤ ኢያሱ 12፡2። ካ. 3 ሸ።

የክንት፤ ሰማያዊ ቀለም ያለው የከበረ ድንጋይ፤ ራእ. 21፡20።

የዕቆብ፤ ትርጉሙ «ተረከገ» ይደሃል። ግለት ነው። 1. ርብቃ ለይዘት፤ በሌሎች

መንታዎች ታናሹ የዐሥራ ሁለት የእስራኤል ሕዝብ ነገዶች አባት። ከልደቱ በፊት መመረጡ ተገለጠ፤ የወንድሙን ተረከገ ይዞ ተወለደ፤ ዘፍ. 25፡19-26። ብኩርናውን ገዛ፤ ዘፍ. 25፡27-34። አባቱን በማታለል በረከትግ አገኘ፤ ዘፍ. 27። ከዔሳው ለማምለጥ፣ ሚስት ለማገኘት ወደ እናቱ ወንድም ወደ ላባ ሄደ፤ ዘፍ. 27፡42-28፡9። የመሰላልን ሕልም አየ፤ የአብርሃምም ተስፋ ተሰጠው፤ ዘፍ. 28፡10-22። ሃያ ዓመት ላባን አገልግሎ ልያንና ራሔልን አገባ፤ ብዙ ልጆችንም ወለደ፤ ብዙ ከብትም አገኘ፤ ዘፍ. 29-30። እግዚአብሔር ወደ ከነዓን እንዲመለስ ባዘዘው ጊዜ ከላባ ቀጣጣ (ዘፍ. 31)፣ ከዔሳውም ቀጣጣ (ዘፍ. 32-33) ጠበቀው። እግዚአብሔር በጳጳሪዬል (ዘፍ. 32፡22-32)፣ ጸብቴልም (ዘፍ. 35፡9-15) ተገለጠለት፤ ስሙንም «እስራኤል» ብሎ ጠራው። ብዙ ዓመት በከነዓን ከኖረ በኋላ (ዘፍ. 33፡18-45፡28) በረሃብ ጊዜ ወደ ግብጽ ሄደ፤ ዘፍ. 46-47። ትንቢት እየተናገረ የዮሴፍን ልጆች፣ የራሱንም ዐሥራ ሁለት ልጆች ከባረከ በኋላ 147 ዓመት ሲሆነው ሞተ (ዘፍ. 47፡27-49፡33)፤ በአብርሃምም መቃብር ተቀበረ፤ ዘፍ. 50። ከእርሱ የተገኘው ሕዝብ፡- እስራኤል፣ አንዳንድም «ያዕቆብ» ይባላል፤ ዘኁ. 23፡10፤ ኢሳ. 41፡8፡14፡21። ስለ መመረጡ (ሮም 9፡10-16)፣ ስለ እምነቱም (ዕብ. 11፡9፡21) ተጠቅሷል።

2. የብብደዎስ ልጅ፣ የዮሐንስ ታላቅ ወንድም፣ ከሐዋርያት አንዱ፤ ማቴ. 10፡2። ጌታ የኢያሁዴስን ልጅ ሲያስነሣ፣ በተራራ ላይ ክብሩን ሲገልጥ፣ በጌቱሴግሊም ሲጸይ ከጲጥሮስና ከዮሐንስ ጋር አብሮ ነበር፤ ማር. 5፡35-43፤ 9፡2-8፤ 14፡33-42። ኃይለኛና ቀጣጣ ከመሆኑ የተነሣ «በአኔርጊስ» ተብሎ ተሰይሟል (ማር. 3፡17)፤ ይህም ጠባዩ እሳት ከሰማይ ወርዶ ሰዎችን እንዲያጠፋቸው በጠየቀ ጊዜ ተገልጧል፤ ሉቃ. 9፡52-56። በሐዋርያት መካከል ከፍተኛ ማዕርገ እንዲሰጠው ፈልጎ ነበር፤ ማር. 10፡35-45። በመሬረሻ ሄድድስ በሰይፍ አስገደለው፤ ሐ.ሥ. 12፡2። «ሐዋርያት» ይህ።

3. የእልፍዮስ ልጅ፣ ከሐዋርያት አንዱ። አንዳንድ ጊዜ ታናሹ ያዕቆብ ይባላል፤ ማቴ. 10፡3፤ ማር. 15፡40። «ሐዋርያ» ይህ።

4. የሐዋርያው የይሁዳ አባት፤ ሉቃ. 6፡16፤ ሐ.ሥ. 1፡13።

5. የጌታ ወንድም፤ ማቴ. 13፡55፤ «የጌታችን ወንድሞች» ይህ። እስከ ትንሣኤ ድረስ በጌታ አላመነም፤ ሉቃ. 7፡5። ነገር ግን ከትንሣኤ በኋላ ጌታን አይቶ አምኗል፤ 1ቆሮ. 15፡7። በኢየሩሳሌም ለነበረችው ቤ.ክ. ከጲጥሮስ ቀጥሎ ዋና መሪ ሆነ፤ በኢየሩሳሌም ጉባኤ (ሲኖዶስ) ሊቀ መንበር ነበረ፤ ሐ.ሥ. 12፡17፤ 15፡13-21፤ 21፡18፤ ገላ. 1፡19፤ 2፡9-12። በ62 ዓ.ም. በኢየሩሳሌም በሰማዕትነት እንደሞተ ይተረካል።

የያዕቆብ መልእክት፤ ይህ መልእክት «የኢየሱስ ወንድሞች» ከተባሉት በአንዱ በያዕቆብ የጻፈው ይህን መልእክት የጻፈው ተባትነው

ለነበሩት፤ አሁን ግን ክርስትናን ለተቀበሉት አይሁድ ነው። የመልእክቱ የመጀመሪያ አንባቢዎች በመከራ ላይ ናቸው፤ በማሳበራቸውም ውስጥ ልዩ ስሕተት ገብቷል። ስለዚህ የያዕቆብ የሚጽፈው በመከራቸው ሊያጽናናቸውና ስሕተታቸውን ሊያርም ነው። መልእክት በ50 ዓ.ም. ገደማ ሳይጻፍ አልቀረም። የዚህ መልእክት ልዩ ደዘተች የሚከተሉት ናቸው፡-

ሀ) አጻጻፉ እንደ ጳውሎስ መልእክቶች ለገሪክ ሰዎች ሳይሆን ለአይሁድ የሚሰማ ለአጻጻፍ ነው። አቀራረቡም እንደ ተራራው ስብከት ነው። 2፡5ን ከማቴ. 5፡31 3፡10-12ን ከማቴ. 7፡15-20 3፡18ን ከማቴ. 5፡9 5፡2-3ን ከማቴ. 6፡19-20 5፡12ን ከማቴ. 5፡33-37 ጋር ያስተያዩ። ትምህርቱ ለአብርሃም፣ በረዓብ፣ በአዮብና በኤልያስ ታሪኮች ተመርኮቶ ተብራርቷል።

ለ) ትምህርቱ በታላላቅ የትምህርተ መለኮት እውነቶች ላይ ሳይሆን በክርስቲያናዊ ኑሮ ገደታዎች፣ ለጥበብ፣ በረተኛ፣ አድልዎ ባለማድረግ፣ አንደበትን በመግታት፣ ጭቅጭቅንና ኩራትን፣ ሎሚትንም ትምክህትንም በማስወገድ፣ በትዕግሥት፣ በጸሎት ... ወዘተ ላይ ያተኮራል።

ሐ) ስለ እውነተኛ እምነት፤ 2፡14-26። ለአብርሃም በእምነቱ እንደጻደቀ ሲጠቅስ (2፡23)፣ እምነት ያለ ሥራ የቆየ መሆኑንና ሥራ (ምግብር) ሲታይበት ግን እውነተኛ እንደሆነ ያሳያል። ስለዚህ ሰው በእግዚአብሔር ራት በእምነት ይጻፍታል፤ መጽደቁ ለሰዎች የሚታወቀው እምነቱ በሥራው ሲፈጸም ነው።

አከፋረል ፡-

1. እግዚአብሔር በመከራ ላሉ ያጽናናቸዋል፤ ም. 1።
2. ልዩ ልዩ ስሕተቶችን ያርማል፤ ም. 2-4።
3. ለትዕግሥትና ለጸሎት ያግግላቸዋል፤ ም. 5።

ያፌት፤ ከኖሳ ልጆች አንዱ፤ ዘፍ. 5፡32፤ 6፡10። ከጥፋት ውግ ዳነ፤ ዘፍ. 7፡13፤ 9፡18። የአባቱን ዕራቁትን ሸረሸ፤ ዘፍ. 9፡20-24። አባቱም ስለ እርሱ ትንቢት ተናገረ፤ ዘፍ. 9፡27። ስምንት ልጆችን በመውለዱ የብዙ ሕዝብ አባት ሆነ፤ ዘፍ. 10፡2-5።

ይሁዲነት፤ «አይሁዳዊነት» የእስራኤል ሰዎች ሃይማኖት። ከአሕዛብ ወገን ተገርዘው ወደ ይሁዲነት የገቡ የዮሴፍ ሕግ በመቀበልና በመከታተል እንደ አይሁድ ይቆጠሩ ነበር፤ ማቴ. 23፡15፤ ሐ.ሥ. 2፡10፤ 6፡5፤ 13፡43።

ይሁዲ፤ ስሙ «ግመስገን» ከሚል ገሥ የተመሠረተ ነው። ልዩ ለያዕቆብ የወለደችለት አራተኛ ልጅ፤ ዘፍ. 29፡35። የሴፍን አንባቢው እንጂ አንግደለው አለ፤ ዘፍ. 37፡26-27። በወንድሞቹ መካከል መሪ ነበረ፤ ዘፍ. 43፡3-10፤ 44፡16-34፤ 46፡28። የቤተሰቡ ሁኔታ የሚያስነግር ነበር፤ ዘፍ. 38፤ ነገር ግን ትዕማር የወለደችለት ፋሪስ በኢየሱስ ክርስቶስ ትውልድ ሐረግ ተቋጥሯል። የክሪስቶስ ይሁዳ ከእስራኤል ነገዶች የአንዱ አባት ሆነ፤

በስሙም ነገደ ይሁዳ ተብሎ ተጠራ። የያዕቆብ ይሁዳን በአንበሳ መስሎ አለቅነት ከይሁዳ እንደሚሆን አሕዛብ የሚታዘዙለትም ገዥ ከይሁዳ እንደሚመጣ ተነበየ፤ ዘፍ. 49፡8-12፤ ዕብ. 7፡14፤ ራእ. 5፡5። በምድረ በዳ ጉዞ የይሁዳ ነገድ ይቀድም ነበር፤ ዘጉ. 10፡14። በከነዓን ክፍርጻኖስ በስተምዕራብ በመጀመሪያ የተሰጠው የርስት ክፍል የይሁዳ ነገድ ክፍል ነበረ፤ ኢ.ያሱ 15። ካ. 30። ጉጉሥ ዳዊት ከይሁዳ ነገድ ተወለደ፤ ሩት 4፡12-18-22። የይሁዳ ነገድ ዳዊትን ካንገሡት ጊዜ ጀምሮ (2ኛው. 2፡4)፣ ለእርሱና ለልጅ ልጆቹ ተገዙ እንጂ ከሌሎች ነገዶች ጋር አላመጡም፤ ነገ. 12፡17። የዳዊት ቤት ነገሥታት የነገሡበት መንግሥት «ይሁዳ» ተባለ (ለምሳሌ አዎጽ 1፡1፤ 2፡4-5)። ክርስቶስ ከይሁዳ ወገን ተወለደ፤ ራእ. 5፡5። «አይሁድ»፣ «ነገድ» ይሙ.

ይሁዳ፤ በእ.ክ. በዚህ ስም ብዙ ሰዎች ተጠርተዋል፤ ከእነርሱም የታወቁት የሚከተሉት ናቸው፡-

1. 2ታችንን አሳልፎ የሰጠው ከሐዋርያት አንዱ የነበረው የአስቆርቱ ይሁዳ፤ ማቴ. 10፡4። አስቆሮት በይሁዳ እውራጃ የሚገኙ ቂርያትሐደር የሚባለው መንደር ይሆናል፤ ኢ.ያሱ 15፡25። የሐዋርያት ገንዘብ ያዥ ሆኖ ላለፈው ገንዘብ ይሰርቅ ነበር። ገንዘብም ስለወደደ፣ ክርስቶስን አሳልፎ ለመስጠት በ30 ብር ተሰማግ፤ ማቴ. 26፡6-16፤ ዮሐ. 12፡6። ክርስቶስ ብዙ ጊዜ አስጠነቀቀው። እርሱ ግን ቃሉን አልተቀበለምና ሰይጣን ገባበት፤ ማቴ. 26፡20-25፤ ዮሐ. 13፡2-21-30። በመላም ምላክት ኢየሱስን አስያዘ፤ ማቴ. 27፡47-50፤ ሉቃ. 22፡47-48። በኋላም አዛዥ ገንዘቡንም መለሰ። በመጨረሻ ራሱ ታገቆ ሞተ፤ ማቴ. 27፡3-5፤ ሐ.ሥ. 1፡15-19። በእርግጥ የጥፋት ልጅ ነበረ፤ ዮሐ. 17፡12።

2. የያዕቆብ ልጅ ከሐዋርያት አንዱ፤ ሉቃ. 6፡16፤ ዮሐ. 14፡22፤ ሐ.ሥ. 1፡13። ይህኛው ይሁዳ ታዲያስ የተባለው ልብድኖስ ሳይሆን አይቀርም፤ ማቴ. 10፡3። «ሐዋርያ» ይሙ.
3. በ6 ዓ.ም. በርማውያን ላይ ያመጸና የተገደለ (የገሌላው ይሁዳ፤ ሐ.ሥ. 5፡37)።
4. ጳውሎስን ጠቤቁ ያስተናገደ የደማስቆ ሰው፤ ሐ.ሥ. 9፡11።
5. የኢየሱሳ ልሴምን የተባሉ ውሳኔ ለማስተላለፍ የተመረጠ በርስያን የተባለው ይሁዳ፤ ሐ.ሥ. 15፡22-33።
6. የ2ታ ወንድም የሚባለው የያዕቆብ ወንድም ይሁዳ፤ ማቴ. 13፡55፤ ይሁዳ 1። «የ2ታችን ወንድሞች» ይሙ.

የይሁዳ መልእክት፤ እንደ የያዕቆብ ይሁዳ «የኢየሱስ ወንድሞች» ከተባሉት አንዱ ነው፤ ማቴ. 13፡55። የመልእክቱ ተቀባዮች የኖሩበት ስፍራ ባይታወቅም ምእመናን ነበሩ፤ ዮሐ. 1። ኢጥርስ በጊዜው በደቡብ አገር ላይ እንደረገገው ሁሉ፣ ይሁዳም ሐሰትን ከሚያስተምሩት ሰዎች አንባቢዎቹን

ለማስጠንቀቅ ጽፏል፤ ቍ. 3። መልእክቱ በ65 ዓ.ም. ገደማ ሳይጻፍ አልቀረም።

ሲያስጠነቅቃቸውም ትምህርቱን ለማብራራት ከልዩ ልዩ የብ.ኪ. መጻሕፍት፣ ደግሞም ከብ.ኪ. 2ኛ ቀኖና መጻሕፍት፣ ማለትም ከ«መጽሐፈ ሄናክ»፣ እንደዚሁም ከትውፊታዊ መጽሐፍ ይጠቅሳል፤ ቍ. 9:14። ጳውሎስም ቢያንስ ሦስት ጊዜ ከብ.ኪ. ውጭ ከሆኑት መጻሕፍት ጠቅሷል፤ ሐ.ሥ. 17:28፤ 2ጤሞ. 3:8፤ ቴቶ 1:12።

አከፋረል ፡-

1. ሰላምታ፤ 1-2።
2. የመልእክቱ ምክንያት፤ 3-4።
3. የሐሰተኞች ፍርድ በብ.ኪ. ዘመን፤ 5-7።
4. የአሁኑ ዘመን ሐሰተኞች ከፋትና ፍርድ፤ 8-16።
5. ለምእመናን ግብረታቻና ቡራኬ፤ 17-25።

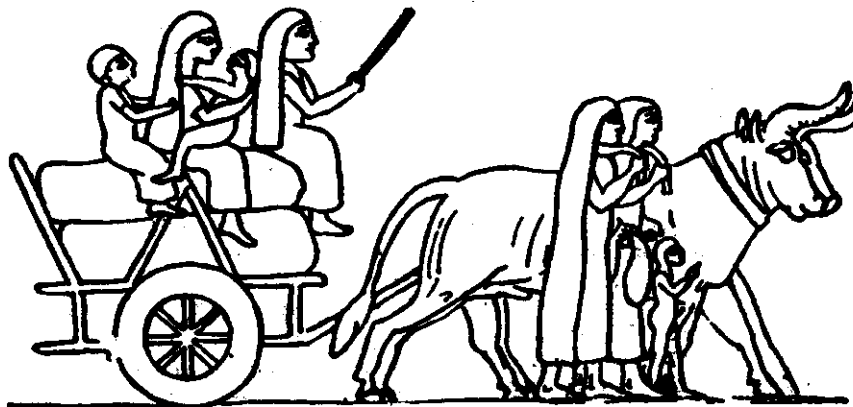
ይሁዳ፤ በደቡብ ከነገን ያለ አገር። የእስራኤል ልጆች ከባቢሎን ምርኮ ተመልሰው ወደ አገራቸው ሲመጡ አብዛኞቹ ከይሁዳ ወገን ስለሆኑ፣ በከነገን የተቀመጡበት ስፍራ ይሁዳ ተብሎ ተሰየመ፤ ለምኞም አይሁድ ተባለ፤ ወ.ክ. 5:8። በዚያ ጊዜ ይሁዳ የፋርስ መንግሥት ከፍለ አገር ነበረ። በርም ዘመን መንግሥት ለዕርያ ገዥ እንዲሆን በርም የተሾመው የይሁዳ ጅቦ በቲሞርያ ከተማ ይኖር ነበር። በክርስቶስ ዘመን ገዥው ጲላሞስ ነበረ፤ ሱቃ. 3:1። ይሁዳ ከታላቁ ባሕር አስከ ዉው ባሕር፣ ከአያሌ ከተማ እስከ ጋሃ ይደርሳል። ሃረ በእስራኤል ውስጥ ነው። ካ. 3 በ።

የይሁዳ መንግሥት፤ ስሎሞን ከሞተ በኋላ አያርባም ዐሥሩን የእስራኤል ነገዶች አስከትሎ በስሎሞን ልጅ በርብም ላይ ዐመፀ፤ ርብም ይሁዳን ብቻ ያዘ። መንግሥቱም ይሁዳ ተባለ። በእስራኤልና በይሁዳ መንግሥታት መካከል ብዙ ጊዜ ጦርነት ይደረግ ነበር። ሆኖም አንዱ መንግሥት ሌላውን ለማሸነፍ ስላልቻለ፣ ሁለት

መንግሥታት ሆኑ። የይሁዳ ነገሥታት ብዙ ጊዜ ባዕድ አምልኮትን ተከተሉ። ደግሞም ተስፋቸውን በእግዚአብሔር ላይ በማድረግ ረገታ በግብጽና በሌላም የውጭ እርዳታ በመተማመን እግዚአብሔርን አስቋጡት። እግዚአብሔርም ብዙ ነቢያትን ላከላቸው። አንዳንድ ነገሥታት ባዕድ አምልኮትን ለማስወገድ፣ ሕዝቡን ወደ እውነት ለመመለስ ሞከሩ። ከእነርሱም መካከል ሕዝቅያስና ኢዮሲያስ የታወቁ ናቸው። ነገሥታቱና ሕዝቡ ከእግዚአብሔር እየራቁ ሄዱ። የባቢሎን ንጉሥ ናቡከደነፆር እንዳንኤልን ወደ ባቢሎን ከወሰደ በኋላ ተመልሶ የአኪንንና ሌሎችን፣ ማለትም እንሕዝቅኤልን ግረከ። በመወረሻም ናቡከደነፆር ኢዮሳፋምን አረረሰ፤ ሲደቅያስንና ሌሎችን ወደ ባቢሎን አረለለ።

ሕዝቡ ከምርኮ ከተመለሱ በኋላ አንዳንድ እስራኤል፣ አንዳንድ ጊዜ ደግሞ አገራዎ ይሁዳ፣ ሕዝቡም አይሁድ ተባሉ። «የእስራኤል መንግሥት» ይሙ። ዐሰንጠረዥ የእስራኤልና የይሁዳ ነገሥታት፣ ነቢያታቸውና ጠላቶቻቸውም ተዘርዝረዋል። በቅንፍ ውስጥ ነገሥታት የነገሡበት፣ ነቢያት ትንቢት የተናገሩበት ዓመት ተጽፏል። አንዳንድ ጊዜ የዘመኑ ልክ በግምት ተጽፏል፤ «የብሉይ ኪዳን ስፍራ ዘመን» ይሙ። በቅንፍ ውስጥ «እ» ማለት በእስራኤል መንግሥት ተጠየቀ ማለት ነው።

ይሳኮር፤ ትርጉሙ «የጋዶ» ማለት ነው። ለያ ለራኤል እንኮይ በመስጠት ያዕቆብን ተከራይታ የወለደችለት የያዕቆብ ዘጠነኛ፣ የልያም አምስተኛ ልጅ፤ ዘፍ. 30:16-18፤ 35:23። ከእስራኤል ነገዶች የአንዱ አባት ሆነ፤ በስሙም ነገደ ይሳኮር ተብሎ ተጠራ። ያዕቆብ ጠንካራ ሠራተኝነቱን በመመልከት በአሁያ መለሙ፤ ዘፍ. 49:14:15። በከነገን የደረሰው የርሰት ድርሻ ከገፍታልም በስተደቡብ ነበረ። ካ. 3። አለቆኞም ጲቦራን ደገቶአት፤ መሳ. 5:15። «ነገድ» ይሙ።

የይሁዳ ነገሥታት	ነቢያት	የእስራኤል ነገሥታት	ሌሎች መንግሥታት
ሮብዓም (931-913)	አክ.ያ (እ. 935-915)	አ.ዮርብዓም 1ኛ (931-910)	<u>የሶርያ መንግሥት</u>
አቢያም (913-911) አባ (911-870)	አ.ዩ. (እ. 900)	ናዳብ (910-909) ባሎስ (909-886) ኤላ (886-885) ዘምሪ (885)	(በግብጽ ሺሻቅ) ወልደ አዲር 1ኛ
አ.ዮሳፍጥ (870-848)	ኤልያስ (እ. 865-853)	ታምኒ (885-880) ዘንበሪ (885-874) አክዓብ (874-853)	ወልደ አዲር 2ኛ
አ.ዮራም (848-841)	ኤልሳዕ (እ. 852-798)	አካዝያስ (853-852)	
ጎቶልያ (841-835)	አብድዩ (840)	አ.ዮራም (852-841)	
አ.ዮሐስ (835-796)	አ.ዩኤል (810)	አ.ዮአካዝ (814-798)	አዛሄል
አሜስያስ (796-787)	ዮናስ (770)	ዮሐስ (798-782)	ወልደ አዲር 3ኛ
ዓዛርያስ (ያዝያን) (787-740)	አሞጽ (እ. 760)	አ.ዮርብዓም 2ኛ (782-753)	
	ሆሴዕ (እ. 750)	ዘካርያ (753-752)	
	አ.ሳይያስ (740-688)	ሰሎሞን (752)	ረአቦን
	ሚካያስ (735-688)	ምናሂም (752-742)	
		ፋቂስያስ (742-740)	የደግሰቆ ውድቀት (732)
አ.ዮአታም (740-732)		ፋቂሌ (740-732)	<u>የአሦር መንግሥት</u>
አካዝ (732-716)		ሆሴዕ (732-722)	ሰልምናሶር+ባርንን ሰናከሬም
ሕዝቅያስ (716-687)		<u>722 የእስራኤል ምርኮ</u>	(የኢትዮጵያ ቲርሐቅ) አሶራጸን
ምናሴ (687-642)	ኤርምያስ (626-585)		የነንዌ ውድቀት (612)
አሞን (642-640)	ሶርንያስ (620)		
አ.ዮሰያስ (640-609)	ናሆም (612)		
አ.ዮአክስ (609)	ዕንባቆም (600)		(በግብጽ ኒካው)
አ.ዮአቂም (609-597)	ሕዝቅኤል (592-570)		<u>የባቢሎን መንግሥት</u> ናቡከደነፆር
ዮአኪን (597)	ዳንኤል (556-538)		ብልጣሶር
ሴዴቅያስ (597-587)	ሐንካርያስ (520)		የባቢሎን ውድቀት <u>የፋርስ መንግሥት</u> ዳርዮስ ÷ ቂርስ
587 የይሁዳ ምርኮ	ሐንካርያስ (520)		
የቂርስ አሞጽ (538)	ሐንካርያስ (520)		
ዘሩባቤል (537- 516)	ሚካያስ (425)		

ይስሐቅ፤ ትርጉሙ «ይስቃል» ማለት ነው።

የአብርሃምና የሣራ ልጅ፤ የያዕቆብ አባት። ሣራ በእርጅናና ወለደችው፤ ዘፍ. 17+15-21፤ 18፤9-15፤ 21፤1-7። ከመወለዱ 25 ዓመት ቀደም ብሎ ለአብርሃም የተሰጠው የዘር ተስፋ በይስሐቅ ሊፈጸም ጀመረ፤ ዘፍ. 12+1-3፤ ማቴ. 1+2፤ ገላ. 3+16። ይስሐቅ ተገረዘ፤ ዘፍ. 21+4። «በይስሐቅ ዘር ይጠራላል» ስለተባለ፤ እስግኤል ተሰደደ፤ ዘፍ. 21፤8-14። አብርሃም ይስሐቅን ለመሥዋዕትነት አቀረበ፤ ዘፍ. 22። ይስሐቅ ርብቃን አገባ፤ ዘፍ. 24። ከአለም በኋላ ዔሳውንና ያዕቆብን ወለደችለት፤ ዘፍ. 25+19-26። በዘመኑ ራብ በሆነ ጊዜ ወደ ፍልስጥኤም ተሰደደ፤ እግዚአብሔርም ወደ ግብጽ አትወረድ አለው፤ ዘፍ. 26+1:2። እግዚአብሔር የአብርሃምን ተስፋ አጸናለት (ዘፍ. 26+3-5:24)፤ ባረከውም፤ ዘፍ. 26+12-14:28:29። ልጆቹን ባረካቸው፤ ዘፍ. 26+34-28፤5። 180 ዓመት ሲሆንው ሞተ፤ ዘፍ. 35+28:29። ጳውሎስ በእምነት የተወለዱትን የእግዚአብሔር ልጆች «የተስፋ ቃል ልጅ» በሆነው በይስሐቅ መሰላቸው፤ ሮም 9፤6-9፤ ገላ. 4+21-31። የእምነት ሰው መሆኑ በዕብ. 11፤9:20 ተጽፏል።

ይቅርታ፤ ሰው በህብተ፣ በክብር፣ በሰሙ፣ በመብቱ ወይም በሕግ ሲበደል፣ ለበደሉ አቤቱታ ባያቀርብ፣ ብድራትን ባይፈላግ፣ ቂምና በቀልም ባይኖረው መበደሉን ረስቶታልና ይቅርታ አደረገ ማለት ነው። እግዚአብሔር ይቅር ባይ ነው፤ ነህ. 9፤17፤ ኢላ. 55፤7፤ ጻፕ. 9፤9:10። ሃገር ግን ሰው ኃጢአትን ባይተው፣ እግዚአብሔር ይቅር ሊለው አይፈቅድም፤ ዘጻ. 29፤19:20፤ ኤር. 5፤7። እግዚአብሔር ይቅር የሚለው በክርስቶስ ሞት መሠረት ነው፤ ማቴ. 26+28፤ ኤፌ. 4+32። «ማስተሰሪያ» ይሙ። ይቅርታን ለማግኘት ኃጢአትን መናዘዝ ያስፈልጋል፤ 1ዮሐ. 1፤9። እንደዚሁም እግዚአብሔር ይቅር ካለን ይቅር ባሮች መሆን ያስፈልገዋል፤ ኤፌ. 4+32፤ ቆላ. 3+13። ይቅር ባንል፣ የእግዚአብሔርን ሥራ አልተረጻጸም፤ ይቅርታንም አናገኘም፤ ማቴ. 6+12:14:15፤ 18፤23-35። «መናዘዝ» ይሙ.

ይብራ፤ (ጻክዩ)፤ እግሩ የጃንጥላ መልክ ያለው፣ በባሕር ውስጥ የሚኖር የባሕር ዶር ወይም አሞራ፤ ዘሌ. 11+19። «ወርች» ይሙ.

ይዲድያ፤ «በእግዚአብሔር የተወደደ» ማለት ነው። ናታን ስሎሞንን በዚህ ስም ሰየመው፤ 2ላሙ. 12+24:25።

ይግባኝ፤ ጉዳዩ ወደ የበላይ ጻፍ ይቅረብልኝ፤ ይሰማልኝ ማለት ነው። ዕብራይኛ የሆነ ሁሉ በእሪት ሕግ መሠረት በመጀመሪያ ለሹመ፣ በኋላም የከበደውን ነገር ለሙሴ ሊያመለክት ይችላ ነበር፤ ዘጻ. 18፤21-27። እንደዚሁም ከሙሴ በኋላ የበላይ ጻፍ ይገኝ ነበር፤ ዘጻ. 17፤8-13። በሮም መንግሥትም ርማዊ ዜጋ ለቱሃር ይግባኝ የማለት መብት ነበር፤ ሐ.ሥ. 25፤9-12።

ዮሐናን፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ጸጋ ሰጭ ነው» ማለት ነው። ኢየሩሳሌም በጠላት ከተያዘች በኋላ ንዶልያስ ወደሚባለው ገዥ ከመጡት ከይሁዳ የጭፍራ አለቆች አንዱ ነበረ፤ 2ነገ. 25+23፤ ኤር. 40፤8። ንዶልያስንም ከእስግኤል ሄራ ይጠበቅ ዘንድ በማስጠንቀቅ «አንዳይገድሩልህ ልግደለው» አለው፤ ኤር. 40፤13-16። ንዶልያስም ከተገደለ በኋላ በይሁዳ ለቀሩት አይሁድ መሪ ሆነ፤ ኤር. 41፤11-15። የኤርምያስንም ቃል ሳይሰማ ወደ ግብጽ ወሰዳቸው፤ ኤር. 41፤16-43፤7።

ዮሐንስ፤ «እግዚአብሔር ጸጋ ነው» ማለት ነው። በዚህ ስም ብዙ ሰዎች ተጠርተውበታል፤ ከእነርሱም የታወቁት መጥምቁ ዮሐንስ፣ ሐዋርያው ዮሐንስ፣ ማርቆስ ዮሐንስ ናቸው። «ማርቆስ» ይሙ.

ዮሐንስ መጥምቁ፤ ለኢየሱስ የእስራኤልን ሕዝብ ያዘጋጀ የእግዚአብሔር መልእክተኛ፤ ማር. 1፤1-4። ዮሐንስ በማገፀን ሳለ በመንፈስ ቅዱስ ተሞላ፣ ስለዚህም በማገፀን ሳለ ኢየሱስን ዐውቆ ዘለለ፤ ሉቃ. 1፤15:41:44። በገብርኤል ቃል መሠረት ከዘክርያስና ከኤልሳቤጥ ተወለደ፤ ናዝሬጥ ሆኖ በምድረ በዳ አደገ፤ ሉቃ. 1+13-17:57-66:80። የእግዚአብሔር ቃል ከመጣለት በኋላ ለኃጢአት ስርየት የገሰገሰ ጥምቀት በዮርዳን ወንዝ አቅራቢያ ሰበከ። ሰዎች ከአይሁድ አገር ሁሉ እየመጡ ተጠመቁ። ዮሐንስ የግመል ጠገር ለበሰ፣ ምግቡም አንበጣና የበረሃ ማር ነበረ፤ ዘሌ. 11+22። ዮሐንስ እግዚአብሔር በሕዝቡ ላይ ለመፍረድ እንደተዘጋጀ፣ ከእርሱም በኋላ ሌላ እንደሚመጣ ሰበከ። የሚመጣውም (ክርስቶስ) በመንፈስ ቅዱስ እንደሚያጠምቅ፣ ሕዝቡንም እንደሚያጸኝ ገለጠ። ዮሐንስ ሁልጊዜ ራሱን ዝቅ፣ የሚመጣውን ግን ከፍ ያደርግ ነበር። ሰዎችን ሳይፈራ እንደ ሁኔታቸውና እንደ ኃጢአታቸው ወቀላቸው፤ ማቴ. 3፤4-12፤ ማር. 1፤4-8፤ ሉቃ. 3፤1-17፤ ዮሐ. 1፤19-28። ዮሐንስ በዮርዳን ወንዝ ጻር ሲያስተምር ሳለ ኢየሱስ መጥቶ እንዲያጠምቀው ጠየቀው። ዮሐንስ ቢያመነታም እንኳ፣ የክርስቶስን ትእዛዝ ለመፈጸም አጠመቀው፤ ማቴ. 3፤13-17። ዮሐንስ ሥራውን በመቀጠል «እነሆ የዓለምን ኃጢአት የሚያስወግድ የእግዚአብሔር በግ» ብሎ ስለ ኢየሱስ መሰበከ፤ ዮሐ. 1፤29-34። ሰዎች ኢየሱስን እንደሚከተሉት ሲሰማ ተደሰተ፤ ዮሐ. 3፤22-30።

ሄርድስ የወንድሙን ሚስት በማግባቱ ዮሐንስ ስለወቀሰው አሳሰረው። ሲታሰር ሳለ ኢየሱስ መሢሕ መሆኑን ወይም አለመሆኑን እንዲጠይቁት ሁለት ደቀ መዛሙርትን ላከ። ኢየሱስ ዮሐንስ የብ.ኪ. የመጨረሻ ነቢይ መሆኑን መሰከረለት (ሉቃ. 7፤18-35፤ 16፤16)፣ በሌላም ጊዜ የሚልክያስን ትንቢት ስለ ኤልያስ እንደፈጸመ ተናገረ፤ ማቴ. 17፤9-13፤ «ኤልያስ» ይሙ። የሄርድስ ሚስት በልጅዋ ዘፈን ምክንያት የዮሐንስን ራስ አስቈጠችው፣ በደቀ መዛሙርቱም ተቀበረ፤ ማር. 6፤14-29። ከሞተ በኋላ በዮሐንስ ጥር ያለው የዮሐንስን ትምህርት የሚከተሉ ተገኝ፤ ሐ.ሥ. 18፤24:25፤ 19፤1-7።

የሐንስ ሐዋርያው፤ የያዕቆብ ወንድም የዘብደዎስ ልጅ፤ ማቴ. 4፥21። እናኮ ሰሎሚ ሳትሆን አትቀርም፤ ማቴ. 27፥56፤ ማር. 16፥1። ወላጆቹ ሀብታሞች ነበሩ፤ ማር. 1፥20፤ 15፥40-41። ከመጥምቁ የሐንስ ደቀ መዛሙርት አንዱ ሳይሆን አልቀረም፤ የሐ. 1፥35-42። ዓሣ በማጥመድ ላይ ሳለ ኢየሱስ ጠራው፤ ማር. 1፥19፥20። የሐንስና ወንድሙ ያዕቆብ ኃይለሞች ነበሩና ኢየሱስ «በአኔርጊስ» በሎ ሰየማቸው። በአኔርጊስ ማለት «የነጉድጓድ ልጆች» ማለት ነው፤ ማር. 3፥17። ይህም ስያሜ ክርስቶስን ያልተቀበሉትን ለማጥፋት፤ በክርስቶስም መንግሥት ራሳቸውን ታላቅ ለማድረግ ስለተመኙ፤ የችኩላነት ጠባያቸውን ይገልጻል፤ ሉቃ. 9፥54፤ ማር. 10፥37። ክርስቶስ ሐዋርያትን በሙሉ በማይረጋግጠን ጊዜ፤ ከኢፕሮስና ከያዕቆብ ጋር የሐንስን ሦስት ጊዜ አስከትሎ ወጣ፤ ማር. 5፥37፤ 9፥2፤ 14፥33። ከኢፕሮስ ጋር የፋሲካ እራት አዘጋጀ፤ ሉቃ. 22፥8። በየሐንስ ወንጌል የሐንስ በስሙ አልተጠቀሰም። ነገር ግን «ኢየሱስ ይወደው የነበረ ደቀ መዛሙር» ሲል የሐንስን እንደሚያመለክት ብዙዎቹ ያምናሉ፤ የሐ. 13፥23፤ 19፥26፥27፤ 20፥2፥8፤ 21፥20።

በሐዋርያት ሥራ የሐንስ ከኢፕሮስ ጋር አንካሳ ሲፈውስ፤ መከራ ሲቀበል (ሐ.ሥ. 4፥13)፤ ወደ ሰማርያ ሲሄድ እንደነበረ እንመለከታለን፤ ሐ.ሥ. 8፥14። በኢየሩሳሌም ቆይቶ ከኢፕሮስና ከያዕቆብ ጋር በቤ.ክ. ይሠራ ነበር፤ ገላ. 2፥1-9። ወደ ሕይወቱ መጨረሻ ከሌፊሶን ተሰድዶ ፍጥም በምትባል ደሴት ኖረ፤ ራእ. 1፥9። የሐንስ አንዱን ወንጌል፤ ሦስት መልእክቶችንና ራእይን እንደጻፈ ብዙዎች ያምናሉ።

የዮሐንስ ወንጌል፤ ስሙ በዚህ ወንጌል ባይጠቀስም «ኢየሱስ ይወደው የነበረው ደቀ መዛሙር» ሐዋርያው የሐንስ እንደሆነ ይታመናል። ይህን ወንጌል ሲጽፍ በመጀመሪያ በየትኛው ቀንና ሰዓት ከኢየሱስ ጋር እንደተገናኘ፤ እንደዚሁም በሰዓት ሰዓት ከሥተቶች እንደተፈጸሙ ይመዘገባል፤ 1፥40፤ 4፥6፥52፤ 19፥14። አንዳንዶች ከ85 ዓ.ም. በኋላ፤ ሌሎች ደግሞ ኢየሩሳሌም ከወደቀችበት ከ70 ዓ.ም. በፊት ወንጌሉ እንደተጻፈ ይገምታሉ።

የዮሐንስ ወንጌል ማቴዎስ፤ ማርቆስና ሉቃስ ከጻፏቸው ወንጌላት ይለያያዛል። የዮሐንስ ወንጌል በገሊላ ሳይሆን በኢየሩሳሌም በዓመት በዓላት ላይ በተፈጸሙ ድርጊቶች ላይ ያተኮራል። የታወቁትን ምሳሌዎች አይመዘገብም፤ ከተአምራቱም ሰባቱን ብቻ መርጦ ይጠቅሳል። በዚህም ፈንታ ረጅም መግቢያ፤ ከአይሁድ መሪዎች ጋር የተደረገ ክርክር፤ በመጨረሻው እራት ከአብና ከመንፈስ ቅዱስ ጋር ስላለው ግንኙነት ጌታ ለሐዋርያት የሰጠው ትምህርት፤ በታሰረበት ሌሊት ያቀረበው ጸሎት ተመዝግቧል። እንደሌሎች ወንጌላት ሁሉ የክርስቶስን ሞትና ትንሣኤ ግን በሰፊው ይተርጎማል።

የዮሐንስ ወንጌል ዓላማ ግልጽና ጣምራ ይዘት ያለው ነው፤ ይኸውም ሰዎች ክርስቶስ የእግዚአብሔር ልጅ መሆኑን እንዲያምኑና አምነው ለእውነት ለመጠየቅ

እንዲያገኙ ነው፤ 20፥31። ወንጌሉ ለእነዚህ ሁለት ነገሮች ትኩረት ሲሰጥ እንደሚከተለው ነው፡-

1. ክርስቶስ የእግዚአብሔር ልጅ ነው። ይህ በብዙ መንገድ ይታያል፤ በጸሓፊው መግቢያ፤ ለደቀ መዛሙርት ኢየሱስ በሰጠው ትምህርት፤ ከአይሁድ መምህራን ጋር በተካሄደው ክርክር፤ በአገልግሎቱና በትንሣኤው። በተለይ ማንነቱ ደግሞ በሚከተሉት ይገለጻል፡-

ሀ) ኢየሱስ የእግዚአብሔር «ቃል» ነው፤ 1፥1-18።

ለ) ሰባቱ «ምልክቶች» የክርስቶስን ሥልጣን በለውጥ (2፥1-11)፤ በርቀት (4፥46-54)፤ በጊዜ (5፥1-9)፤ በመጠን (6፥5-13)፤ በተፈጥሮ (6፥19-21)፤ በበሽታ (9፥1-7) እና በሞት ላይ ያሳያሉ፤ 11፥38-44።

ሐ) ሰባት ጊዜ «እኔ ... ነኝ» በማለቱ አስፈላጊውን ነገር ሁሉ በራሱ እንደሚፈጽም ለአማኙ ገልጧል፤ 6፥35፤ 8፥12፤ 10፥7፥11፤ 11፥25፤ 14፥6፤ 15፥1። በዘጸ. 3፥14 ላይም «እኔ ነኝ» በማለቱ ከእግዚአብሔር ጋር አንድ መሆኑን ያረጋግጣል።

መ) ኢየሱስ አስቀድሞ የነበረ፤ ከአብ በመጣና ወደ አብ ተመልሶ የሄደ ጌታ ነው፤ 3፥13፤ 8፥42፥58፤ 16፥27-28፤ 17፥5፥8፥24፤ 20፥17።

ሠ) ኢየሱስ ከአብ የተለየ አካል ቢሆንም ከእርሱ ጋር በመለኮት እኩል ነው፤ 3፥16፤ 5፥17-23፤ 10፥30፤ 14፥8-11፤ 17፥3-5። ልጅነቱን የገለጠው ወደ አብ በመመልከቱ፤ የአብን ቃል በመናገሩ፤ ሥራውን በመሥራቱና ፈቃዱን በመፈጸሙ ነው፤ 4፥34፤ 5፥36፤ 14፥10፥24፤ 17፥4፥8። ልጅ ሆኖ በመለኮትና በባሕርይ ሳይሆን በቅደም ተከተል የአብን ብልሜ አሳየ፤ 14፥28። የእርሱ ልጅነት የባሕርይ ነውና ከሌሎች የተለየ ነው፤ 3፥16፤ 20፥17።

ረ) መንፈስ ቅዱስ እንደ እርሱ ያለ «ሌላ አጽናኝ» ነው፤ 14፥15-16፥26፤ 15፥25-26፤ 16፥7-15።

ሰ) የትንሣኤው ታሪኮች አምላክነቱን ያሳያሉ፤ 20፥17፥28።

ሸ) የክርስቶስ ዳግም ምጽአት ልዕልናውን ያሳያል፤ 5፥24፥28-29፤ 14፥1-3፤ 21፥22።

2. የዘላለም ሕይወት ክርስቶስን በማመን ይገኛል፤ 1፥12፤ 3፥16፥36፤ 6፥47። ይህም ሕይወት በራሱ በክርስቶስ ነው፤ 5፥26፤ 6፥53-54፤ ደግሞም የ1 (ሐ)ን ጥቅሶች ይሙ። ሰው የኃጢአት ባሪያ በመሆኑ ወደ ክርስቶስ አይሄድም (3፥19፤ 8፥34)፤ ስለዚህ እግዚአብሔር በሰው ልብ ካልሠራ በስተቀር ወደ ክርስቶስ ሊደርስ አይችልም፤ 1፥13፤ 3፥3-5፤ 6፥37፥44፥65።

መንፈስ ቅዱስ ሰውን ስለ ኃጢአት፤ ስለ ጽድቅና ስለ ፍርድ ይወቅሳል (16፥8)፤ የእግዚአብሔርን መንግሥት እንዲያይና እንዲገባባት ይወስዳል (3፥3-5)፤ ተትረፍርፍ ባለው ሕይወት

አማኝን ይሞላል (7:38-39; 10:10)፤ ያጸናዋልና ክርስቶስን ወደ ማወቅ ይመራዋል (14:15-17; 26:15:26; 16:13-14)፤ ለአገልግሎቱም ኃይልን ይሰጠዋል፤ 14:26; 20:21-23። አማኝ በዚህ ሁኔታ ሲገኝ የዘላለም ሕይወት ሙሉ ዋስትና አለው፤ 5:24; 10:28-29።

ሰዎች የክርስቶስን ቃል ሰምተው በእምነት ሲያድጉ ይታያሉ። ይህም በተለይ በጴጥሮስ ታሪክ ገልቶ ሲገለጥ፤ በእንደርያስ፤ በጌልጶስ፤ በናትናኤል፤ በኒቆዲሞስ፤ በማርታና በማርያም፤ በቶማስና በራሱ በዮሐንስ ታሪክ ይታያል። ሰዎች ቃሉን ባይቀበሉ ግን የሚደርስባቸው ምን እንደሆነ በይሁዳና በጲላሞስ ታሪኮች ተመልክቷል።

ክርስቶስ ትምህርቱን በማቅረቡ (13:13-15)፤ ትምህርት በማስተማሩ (16:1)፤ ጸሎት በመጸለይ (17:6-18)፤ መንፈስ ቅዱስን በመስጠቱ (20:21-23)፤ ተአምር በማድረጉ (21:1-14) እና ለጴጥሮስ የመሪነት ጥሪውን በማደሱ (21:15-23) ሐዋርያትን በሚመጣው የመንፈስ ቅዱስ ዘመን ለወንጌል ስብከት አዘጋጃቸው።

የዮሐንስ ወንጌል በሁለት ይከፈላል፤ ይኸውም ከም. 1-12 በውጭ ሆኖ ክርስቶስ ያደረገውንና ያስተማረውን ሲገልጥ፤ ከም. 13-21 ያለው ደግሞ ለሐዋርያት ያስተማረውን፤ ለአባቱ የጸለየውን፤ መያዙን፤ መሰቀሉንና ከሙታን መነሣቱን ይገልጣል። «ወንጌል» ይሆን

የዮሐንስ መልእክት - 1ኛው፤ ይህን መልእክት ቅዱስ ዮሐንስ በኤጌሶን ሲኖር ሳለ በ90 ዓ.ም. ገደማ የጻፈው ይመስላል። የጻፈውም እስያ በሚባለው አውራጃ የነበሩት የአብ ክ. አባሎች የዘላለም ሕይወት እንዳላቸው እንዲያውቁ ነበር፤ 5:13። ምእመናን ይህን ለምን አላወቁም? ለዚህ የሚሰጡ ብዙ ምክንያቶች ቢኖሩም ከምክንያቶቹ አንዱ ግን ለየት ያለ ነበር፤ ይኸውም የግናሰቲኮች ትምህርት ነው። «ግናሰቲክ» ይሆን። የዚህ ትምህርት ዐዋቂዎች «ኢየሱስ ክርስቶስ በሥጋ አልመጣም» በማለት አምላክነቱንና ፍጹም ሰው መሆኑን ክደዋል፤ 4:1-6፤ 5:1-12። ከእግዚአብሔር ልዩ ዕውቀት እንደተቀበሉና ያለእነርሱ እውነተኛ ክርስቲያን እንደሌላ ያስቡ ነበር፤ 2:19። ዮሐንስ በመደጋገም «እናውቃለን» እያለ ምእመናን ስለ መጻፍቸው ጥርጥር እንዳይኖራቸው የትምህርቱን ተከታዮች ሐሰተኞች «የክርስቶስ ተቃዋሚዎች»፤ «ውሸታም»፤ «የሚያስቱአችሁ» እና «የዲያብሎስ ልጆች» በማለት አጋለጣቸው፤ 2:18; 22:26፤ 3:10። ዮሐንስ፤ ሰው ክርስቲያን መሆኑን ለማረጋገጥ ሦስት የብቃት መለኪያዎችን ሰጠ፤ እነርሱም 1ኛው የእግዚአብሔርን ትእዛዛት መፈጸም፤ 2ኛው ወንድሞችን ማፍቀር፤ 3ኛው ትክክለኛ ትምህርትን መቀበል ናቸው። እነዚህን ሦስት መለኪያዎች እየጠቀሰና ምሥጢራቸውንም በስፋት እያብራራ ይቀጥላል፤ ከዚህም ጋር ስለ አንዳንድ ነገሮች ተጨማሪ ማስታወሻዎችን ይሰጣል።

እከፋፈል :-

1. መግቢያ፤ ዮሐንስ ስለ ራሱ የሰጠው ምስክርነት፤ 1:1-4።
2. ሦስቱ የግናሰቲክ ውሸቶች፤ ሀ) ኃጢአት ኅብረታችንን አያፈርስም፤ 1:5-7። ለ) ኃጢአት በክርስቲያን አይኖርም፤ 1:8-9። ሐ) ክርስቲያን ኃጢአት አይፈጽምም፤ 1:10-2+2።
3. የሦስቱ መለኪያዎች 1ኛ ማብራሪያ፤ ሀ) የግብረገብ መለኪያ :- መታዘዝ፤ 2:3-6። ለ) የኅብረተሰብ መለኪያ :- ፍቅር፤ 2:7-11። ሐ) ስለ ቤ.ክ. ተጨማሪ መግለጫ፤ 2:12-14። መ) ስለ ዓለም ተጨማሪ መግለጫ፤ 2:15-17። ሠ) የትምህርተ መለኮት መለኪያ :- እምነት፤ 2:18-27።
4. የሦስቱ መለኪያዎች 2ኛ ማብራሪያ፤ ሀ) የሞራል መለኪያ :- ጽድቅ፤ 2:28-3+10። ለ) የኅብረተሰብ መለኪያ :- ፍቅር፤ 3:11-18። ሐ) ስለ አለኝታ ተጨማሪ መግለጫ፤ 3:19-24። መ) የትምህርተ መለኮት መለኪያ :- እምነት፤ 4:1-6።
5. የሦስቱ መለኪያዎች 3ኛ ማብራሪያ፤ ሀ) የኅብረተሰብ መለኪያ :- ፍቅር፤ 4:7-12። ለ) የፍቅርና የእምነት አንድነት፤ 4:13-21። ሐ) የሦስቱ መለኪያዎች አንድነት፤ 5:1-5።
6. ሦስቱ ምስክሮች፤ 5:6-12።
7. ከትምህርቱ የተነሣ የሚገኝ አለኝታ፤ 5:13-17።
8. ሦስቱ ዋና ዋና ነጥቦች፤ 5:18-21።

የዮሐንስ መልእክት - 2ኛው፤ እንደ መጀመሪያይቱ መልእክት ሆኖ ይህችም በሐዋርያው ዮሐንስ በኤጌሶን ከተማ በ90 ዓ.ም. ገደማ የተጻፈች ይመስላል። ዮሐንስ ወደ አንዲት አማኝ ሴት ጽፎ በመጀመሪያይቱ መልእክት ላይ ከተጠቀሱት መናፍቃንና ትምህርታቸው ያስጠነቅቃታል።

የዮሐንስ መልእክት - 3ኛው፤ የዚህ ህጅ መልእክት ጸሓፊና የተጻፈችበት ዘመን የተላከችበትም ከተማ እንደ ሁለቱ መልእክታት ነው። ዮሐንስ ኃይለኛ ወደተባለው አማኝ ሰው ጽፎ እንግዶችን ስለሚቀበል ያመለግጠውና በዚያች ቤ.ክ. ውስጥ ስለገባው መለያየት በመናገር መልካም ያደረገውን አንዱን ሰው ይደግፋል።

የዮሐንስ ራእይ፤ ይህ የትንቢት መጽሐፍ ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ በመልእኩ በኩል ለሐዋርያው ዮሐንስ የገለጠለት ራእይ ነው። 1:1; 4:9; 22:8። ቅዱስ ዮሐንስ በእስያ አውራጃ ለነበሩት 7 አብ.ክ. ራእይን በጽሑፍ አስተላለፈላቸው፤ 1:19። ራእይ የተጻፈው በሰደት ዘመን 95 ዓ.ም. ገደማ ሲሆን ይኛላል። በ11:19 ስለ መቀደሱ አሁንም እንዳለ ስለሚታይ።

አንዳንድ ሊቃውንት የዮሐንስ ራእይ ኢየሩሳሌም ሳይረረስ ከ70 ዓ.ም. በፊት እንደተጻፈ ይገምታሉ።

1. የመጽሐፍ አጻጻፍ፤

ከሌሎች የኢ.ክ. መጻሕፍት ለየት ያለ ሆኖ የሕዝቅኤልን፣ የዳንኤልንና የዘካርያስን የትንቢት መጻሕፍት ያሳስባል። ከመጽሐፍ 404 ቍጥሮች ውስጥ 278ቱ የቢ.ኪ.ን አሳብ ያንጸባርቃሉ። መጽሐፉን ስናነብ የሚከተሉትን ይዘቶች እንመለከታለን፡-

ሀ) ጠቅላላ አቀራረቡ ታላቅ የመንፈሳዊ ተግባር (ድራማ) አቀራረብ ነው። ራእዩ በመጀመሪያ በእስያ አብ.ክ. ሲነበብ አድማሮቹ የሚሰሙት በዓይነ ሕሊና እየታያቸው የሚቀጥለውን «ትርዒት» በጉጉት ሳይጠብቁ አልቀሩም። እያንዳንዱ ትርዒት ከፍተኛ ደረጃ ላይ በደረሰ ከሥተት ይደመደማል፤ እነዚህም ከሥተቶች በየትርዒቱ የአድማሮቹን ስሜት በይበልጥ እየቀሰቀሱ ይሄዳሉ።

ለ) ብዙ ጊዜ የዔድን፣ ከግብጽ የመውጣት፣ የኤልያስና የምርኮ ታሪኮች ለመግለጫ መሠረት ናቸው፤ «ትንቢተ ኢሳይያስም» ብዙ ጊዜ ተጠቅሷል።

ሐ) ክርስቶስ በሰጠው የትንቢት ቅደም ተከተል ላይ እንደተመሠረተ (በተለይ ም. 67 ከማቴ. ም. 24 ጋር አስተያይ)፣ እንደዚሁም ከ2ተሰ. 1፣ 3-2፣ 2፣ 12 ጋር እንደሚሰማግ ይታያል።

መ) ቍጥሮች አብዛኛውን ጊዜ የሚያመለክቱት ብዛትን ሳይሆን አሳብን ነው። ለምሳሌ ቍጥር 7 ብዙ ጊዜ «ፍጹምነትን» በማመልከት 52 ጊዜ ጥቅም ላይ ውሏል። «ቍጥር» ይህ።

ሠ) ለእያንዳንዱ ከሥተት፣ ቃል፣ ምሳሌ... ወዘተ ዋና ትርጉም ባይሰጥም ጠቅላላው ተግባር መልእክቱን ይሰጣል።

2. የመጽሐፍ መልእክት፤

ጠቅላላ ራእዩ ለሚከተሉት ነጥቦች አጽንዖት ይሰጣል፡-

- ሀ) የእግዚአብሔር ልዕልና፤
 - ለ) የሰይጣን ኃይል፣ ጥላቻና የሚፈረድበት መሆኑ፤
 - ሐ) የዓለም ኃይል፣ ከንቱነትና አላፊነት፤
 - መ) ቤ.ክ. የምትቀበለው መከራ፤
 - ሠ) የመጨረሻው ፍርድ መቃረብ፤
 - ረ) የክርስቶስ ድልና የመገለጡ ክብር፤
 - ሰ) እስከ መጨረሻው ምእመናን መታገማቸው፤
- ጥበቃቸውና ብዕራቸው።

3. የመጽሐፍ አተረጓጎም፤

ስለ መጽሐፍ ብዙ ዓይነት አተረጓጎም እንዳለ ይታወቃል። አንዳንዶች የመጽሐፉን አሳብ ከዓለም ታሪክ ጋር ለማዛመድ ሲሞክሩ፣ ከዮሐንስ ዘመን ወይም ከዓለም መጨረሻ ዘመን ወይም ደግሞ ከጠቅላላ የቤ.ክ. ዘመን ጋር ያያይዙታል። ሌሎች ግን የመንፈሳዊ አሳብ ቅደም ተከተል ላይ እንጂ በዓለም

ታሪክ ቅደም ተከተል ላይ አያተኩሩም። ይህንም ሲያደርጉ አሳቡ በይበልጥ እየከበደ ሲሄድና ወደ ፍጻሜው ሲቀርቡ ይመለከቱታል። የተቀሩት ደግሞ ስለ ክርስቶስ ተቃዋሚ፣ ስለ ታላቁ መከራ፣ ስለ እስራኤል ሕዝብ ምድራዊ ተስፋና ስለ ሺህ ዓመት ላላቸው የአስተሳሰብ ትርጉም አጽንዖት ይሰጣሉ፤ አርእስቱን በመዝገብ ቃላት ይሙ። ቢሆንም የመጀመሪያ አድማሮቹ እምነት በግፊቱ ላይ አሸናፊ እንደሆነ፣ ፍርድ ቢዘገይም እንደማይቀርና በዓለም ታሪክ ላይ ክርስቲያን ያለው አመለካከት እንደሚስተካከል ተረድተው መደሰት እንደቻሉ ሁሉ፣ እኛም ሐሤት ማድረግ ይገባል።

4. የመጽሐፍ አከፋፈል፤

እንደ አተረጓጎሙ ዓይነት ብዙ አከፋፈል አለ። የሚከተለው አጭር አከፋፈል «በየዕለቱ ከእግዚአብሔር ጋር» 4ኛ ዓመት መጽሐፍ ገጽ 222-223 ከሚገኘው ሰፊ አከፋፈል የተወሰደ ነው።

- 1. መግቢያ፤ ለ7ቱ አብ.ክ. ሰዓምታ፤ 1፣ 1-8።
- 2. 7 መልእክታት ለአብ.ክ.፤ 1፣ 9-3፣ 22።
- 3. 7 የተፈቱ ማገተሞች፤ የቤ.ክ. መከራ፤ 4፣ 1-8፣ 1።
- 4. 7 መለኮቶች፤ ለዓለም ማስጠንቀቂያ፤ 8፣ 2-11፣ 18።
- 5. 7 ራእዮች፤ የዓለም ታሪክ ተግባር (ድራማ)፤ 11፣ 19-15፣ 4።
- 6. 7ቱ መቅሠፍቶች፤ የዓለም ቅጣት፤ 15፣ 5-16፣ 21።
- 7. 7 የፍትሕ ውሳኔዎች በባቢሎን ላይ፤ 17፣ 1-19፣ 10።
- 8. 7 ራእዮች፤ ከዓለም ታሪክ በስተጓላ ያለው ትግል፤ 19፣ 11-21፣ 8።
- 9. 7 የመጨረሻ መግለጫዎች፤ 21፣ 9-22፣ 19።
- 10. መደምደሚያ፤ 22፣ 20-21።

የርዳኖስ፤ ወራጅ ማለት ነው። ከአርሞንዓም ተራራ የሚነሣ በገሊላ ባሕር አልፎ ወደ ጨው ባሕር የሚፈስ ወንዝ፤ ከገሊላ ባሕር እስከ ጨው ባሕር በአየር 100 ኪ.ሜ. ሲሆን ወንዙ ጠመንግሥ ስለሆነ ከገሊላ ባሕር እስከ ጨው ባሕር ድረስ 270 ኪ.ሜ. ይሆናል፤ የወንዙ ጥልቀት እንደ ዝናሙ ብዛት ከአንድ እስከ ሦስት ሜትር፣ ስፋቱም እስከ 30 ሜትር ይሆናል። እስራኤላውያን በኢያሪቅ ፊት ለፊት በተአምር ተሻገሩት (ኢያሱ 3፣ 14-17)፤ እንደዚሁም ኤልያስና ኤልሳላ በተአምር ተሻገሩት (2ነገ. 2፣ 8-14)፤ ንዕማን በየርዳኖስ ውሃ ታጥቦ ከለምጹ ነጻ (2ነገ. 5፣ 10-14)፤ ኢየሱስም በዚሁ ወንዝ በተጠመቀ ጊዜ መንፈስ ቅዱስ ወርዶ አረፈበት፤ ማቴ. 3፣ 13። ካ. 5።

የርጉሙ «ይጨምር» ማለት ነው። የያዕቆብ ዐሥራ አንደኛ ወንድ ልጅ፤ የራኤልም በድር

ልጅ፤ ዘጸ. 30፥22-24። ከጠባዩ መልካምነትና ከክፍው፣ ከፈጸመውም ታላቅ ሥራ የተነሣ ከያዕቆብ ልጆች ሁሉ የተከበረ ሆነ። አባቱ በተለይ ወደደው። ብዙ ሕልም ስላየና ስለ ወንድሞቹ መጥፎ ወራ ለአባታቸው ስላወራ፣ ጠልተው ሸጡት፤ ዘፍ. 37። በግብጽ ባሪያ ሆኖ ሳለ በጲጥፋራ ቤት ለአስተዳዳሪነት ተሾመ። የጲጥፋራ ሚስት በሐሰት ስትከሰው ግን በግዞት ታሰረ። እዚያም ሞገስን አግኝቶ ከግዞት ቤት አለቃ በታች ገላፊ ሆነ፤ ዘፍ. 39። ሕልሞችን ለመተርጉም ስለቻለ፣ ፈርዖን ፈታው፤ በአገሩም ሁሉ ላይ አስቃ አደረገው፤ ዘፍ. 40፤41። ሰባት ዓመት እህልን እየሰበሰበ በረሀብ ዘመን ብዙ ሰዎችን፣ የገዛ ራሱን ቤተሰብ ጭምር ከሞት አዳነ፤ ዘፍ. 42-45፤ 47፥13-26።

ገብጻዊቷን አስናትን አግብቶ ምናሴንና ኤፍሬምን ወለደ፤ ዘፍ. 41፥50-52። አባቱንና ወንድሞቹን ወደ ግብጽ አስመጥቶ መገባቸው፤ ዘፍ. 46፥1-47፥12። አባቱን በከነዓን ቀበረው፤ ዘፍ. 49፥29-50፥14። በወንድሞቹ ቂም አልያዘም፤ ዘፍ. 50፥15-21። ሳይሞት ዕዕመን በከነዓን እንዲቀብሩት የእስራኤልን ልጆች በማግሉ፣ እምነቱን ገለጠ፤ ዘፍ. 50፥22-26፤ ኢያሱ 24፥32፤ ዕብ. 11፥22። ከእስራኤል ነገዶች የሁለቱ አባት ሆነ። ያዕቆብ፣ ብዙርናው ለየሴፍ ይሁን በማለት የዮሴፍን ልጆች ምናሴንና ኤፍሬምን ባረከ፤ በሰዎቻቸውም ነገዶ ምናሴና ነገደ ኤፍሬም ተብለው ተጠሩ፤ 1ዜ. መ. 5፥1፤ ዘፍ. 48፤ ዘጉ. 1፥4፡9፡10፤ ዘጸ. 33፥13-17። «ነገድ» ይሆን.

የሴፍ የማርያም እጮና፤ በናዝሬት

በአናጢነት ሥራ ይተዳደር ነበር፤ ማቴ. 1፥16፤ 13፥55። ከዳዊት ዘር ተወለደ፤ ሉቃ. 2፥4-5። ጻድቅ ሰው ነበረና ማርያም እንደወሰነች ባወቀ ጊዜ በስውር ሊተዋት አሰበ። የእግዚአብሔር መልአክ በመንፈስ ቅዱስ እንደወሰነች ካስረዳው በኋላ ግን እንደ መልአኩ ትእዛዝ ማርያምን ወሰዳት፤ ኢየሱስም በእርሱ ቤት አደገ። እንደ አባት ሆኖ በ40 ቀኑ ወደ ቤተ መቅደስ፣ በዐሥራ ሁለት ዓመቱ ለፋሲካ በዓል ከማርያም ጋር ኢየሱስን ወደ ኢየሩሳሌም ወሰደው፤ ማቴ. 1፥18-25፤ 2፥13-15፤ 19-23፤ ሉቃ. 2፥22-24፤41-52። ከዚያ በኋላ ግን ስለ የሴፍ ምንም ሰላተጻፈ፣ ኢየሱስም እናቱን ለየሐንስ አደራ ስለሰጠ የሴፍ ሞቶ ይሆናል። «ማርያም ድንግል» ይሆን.

የሴፍ የአርማትያሱ፤ በራሱ መቃብር

ኢየሱስን የቀበረ ቅንና ጻድቅ የነበረ የሸንጎ አማካሪ። በፊት እይሁድን ስለፈራ ክርስቶስን በስውር ተከተለው፤ ክርስቶስ ከተሰቀለ በኋላ ግን በድፍረት ከጲላሞስ የኢየሱስን ሥጋ ለመነ፤ ማቴ. 27፥57-60፤ ዮሐ. 19፥38፤ ሉቃ. 23፥50፤51።

የቶር፤ የምድያም ካህን፣ የሙሴ አማት።

ራጉኤል የግራ ለላ ስም ነበረው። ሙሴ ከግብጽ በሸሸ ጊዜ በቤቱ ተቀበለው፤ ልጆችን ሰጥቶ ማስት እንድትሆነው ሰጠው፤ ዘጸ. 2፥16፡21፤ 3፥1፤ 4፥18። ለእስራኤል ያደረገውን ሁሉ በሰማ ጊዜ

እግዚአብሔርን አከበረ፤ ዘጸ. 18፥1-12። ለሙሴም ጥሩ ምክር ሰጠው፤ ዘጸ. 18፥13-24። አባብ የሚባል ልጅ ነበረው፤ ዘጉ. 10፥29-32፤ መሳ. 4፥11።

ዮናስ፤ ትርጉሙ «ርግብ» ማለት ነው።

በዳግማዊ ኢዮርብዓም ዘመን መንግሥት የነበረ ነቢይ። ኢዮርብዓም ሶርያውያንን አባርፎ የእስራኤልን ድንበር እንደሚመልስ ትንቢት ተናገረ። የዮናስ መኖሪያ በገሊላ በጋትሔረር ከተማ ነበረ፤ አባቱም አማቴ ይባል ነበር፤ 2ነገ. 14፥25፤ ዮናስ 1፥1። እግዚአብሔር ሄደህ በነነዌ ላይ ስበክ ባለው ጊዜ ትእዛዙን ጥሶ በመርከብ ሸሸ። እግዚአብሔር ታላቅ ነፋሱን፣ ነቢዩን የሚውጠውንም ታላቅ ዓሣ በማዘጋጀት ወደ ምድር መለሰው፤ ዮናስ 1ና2። እንደገና በተጠራ ጊዜ ግን ወደ ነነዌ ሄደ፣ ነነዌ እንደምትገለበጥ ሰበከ፤ የነነዌም ሰዎች ንስሐ በገቡ ጊዜ እግዚአብሔር ማራቸው፤ ዮናስ 3። ነቢዩ ግን በከተማይቱ መዳን አልተደሰተም፤ እግዚአብሔርም ቅልን ምሳሌ በማድረግ ምሕረት መልካም መሆኑን አስረዳው፤ ዮናስ 4።

ዮናስ ትንቢት፤ በሌሎች የትንቢት

መጻሕፍት የሚገኘው ዋና አሳብ የትንቢት መልእክት ሲሆን፣ በዚህ መጽሐፍ ግን የሚበልጠው ክፍል ስለ ራሱ ስለ ነቢዩ የሚተርክ ነው (በ1ነገ. 17-19 ስለ ኤልያስ የሚናገረውን ያነጻጽሩ)። መጽሐፉን የጻፈው ዮናስ ራሱ መሆኑ አልተገለጠም፤ ነገር ግን ሌላ ሰው ከዮናስ አፍ ስምቶ የጻፈው ይመስላል። የመጽሐፉ ዋና መልእክት የእስራኤል አምላክ ብቻ ሳይሆን፣ የምድር ሕዝቦች ሁሉ አምላክ የሆነው እግዚአብሔር መሓሪ ነው (4፥2፡11)፤ ነቢዩንም ሆነ (2፥5፡10)፣ የነነዌን ሰዎች (3፥10) ወደ ንስሐ መርቶ ሊምራቸው እንደወደደ ዓለሙን የሚወድ ነው፤ ዮሐ. 3፥16። ክርስቶስ የዮናስን ከዓሣው ሆድ መውጣት የራሱ ትንሣኤ ምሳሌ አድርጎታል፤ ማቴ. 12፥39-42፤ ሉቃ. 11፥30-32።

አክፋፈል ፡-

1. የዮናስ መኩብለልና መገታቱ፤ ም. 1።
2. የዮናስ ጸሎትና ወደ ቀድሞው ጥሪ መመለሱ፤ ም. 2።
3. የዮናስ ስብከትና ውጤቱ፤ ም. 3።
4. የዮናስ ቀጣና መገሠጹ፤ ም. 4።

ዮናታን፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ሰጥቷል»

ማለት ነው። የእስራኤል ንጉሥ የሳኦል ታላቅ ልጅ፣ የዳዊትም ወዳጅ ነበረ፤ 1ሳሙ. 14፥49፤ 1ዜ. መ. 8፥33። ብርቱ የጦር አለቃ ሆኖ በጀግንነት ታላቅ ድል አገኘ፤ 1ሳሙ. 13፥2፡3፤ 14፥1-23። ሕዝቡም ወደው ያከብሩት ነበር፤ 1ሳሙ. 14፥38-46። ከዳዊት ጋር ቃል ኪዳን ገባ፤ 1ሳሙ. 18፥1-4። ከሳኦልም ጋር አስታረቀው፤ 1ሳሙ. 19፥1-7። ከሳኦል ቀጣ ሊያድነው በማሰብ በስውር አሰናበተው፤ 1ሳሙ. 20። ሊያጽናናው ጉባኛው፤ 1ሳሙ. 21። ለዮናታን ከአባቱ ከሳኦል ጋር ፍልስጥኤማውያንን ሲወጋ ሞቱ፤ 1ሳሙ.

31:2:8-13። ዳዊትም ጀግንነቱንና ፍቅሩን አስታውሶ አለቀሰለት፤ ቅኔም ተቀናለት፤ 2ኛው. 1:22-26።

የአስ፤ትርጉሙ «እግዚአብሔር ሰጥቷል» ማለት ነው። የእስራኤል ንጉሥ የኢዮ የልጅ ልጅ ነው። ከ798 ከክ.በ. ጀምሮ 16 ዓመት በእስራኤል ላይ ነገሠ። ኢዮርብዓምም የጀመረውን አምልኮ ባዕድ አልተወም፤ እንደ ነቢዩ እንደ ኤልሳዕ ቃል በሶርያ ላይ ሦስት ጊዜ ድል ተቀዳጀ። የመጣበትንም የይሁዳን ንጉሥ አሸነፈ፤ 2ኛ. 13+10-19:25፤ 14+8-16።

የአኪን፤ትርጉሙ «እግዚአብሔር ያቆማል» ማለት ነው። ከአባቱ ከኢዮአቄም በኋላ በኢዮሩሳሌም ሦስት ወር ነገሠ። 597 ከክ.በ. ከቤተሰቦቹና ከአለቆቹ፤ በጠቅላላ ከሶሥር ሺህ ሰዎች ጋር ወደ ባቢሎን ተማርኮ ሄደ፤ 2ኛ. 24+8-17፤ 2ኛ. 36+9:10። ከምርኮቻቸውም መካከል ሕዝቅኤል ሳይገኝ አልቀረም፤ ሕዝ. 1+2። ኤርምያስ «ኢኮንያን» በግላው ስሙ ሲጠራው፤ ከልጆቹ በዳዊት ዙፋን ላይ የሚነገሩ እንደሚገባ ተናገረ፤ ኤር. 22+24-30። በተማረከ በ37ኛው ዓመት በባቢሎን ከእስራት ተፈታ፤ 2ኛ. 25+27-30። በባቢሎን ልጆችን ወለደ፤ የልጅ ልጁ ዙሩባቤል ከምርኮ ተመልሶ የይሁዳ ገዥ ሆነ። ይሁን እንጂ አልነገሠም፤ 1ኛ. 3+17-19፤ ሰዝ. 2+2፤ ሐጌ 1+1።

የካብድ፤ትርጉሙ «እግዚአብሔር ከብር ነው» ማለት ነው። የሙሴ እናት የሆነች የሌዊ ልጅ፤ ዘመድዋን እንበረምን አግብታ፤ ምርያምን፤ አርገንና ሙሴን ወለደችለት፤ ዘጸ. 6+20፤ ዙፋ. 26+59። የእምነቷ ሥራ በዕብ. 11+23 ተመሰክረላት፤ ዘጸ. 2+1-10።

የዲት፤ትርጉሙ «እግዚአብሔር ከብር ነው» ማለት ነው። የሙሴ እናት የሆነች የሌዊ ልጅ፤ ዘመድዋን እንበረምን አግብታ፤ ምርያምን፤ አርገንና ሙሴን ወለደችለት፤ ዘጸ. 6+20፤ ዙፋ. 26+59። የእምነቷ ሥራ በዕብ. 11+23 ተመሰክረላት፤ ዘጸ. 2+1-10።

የዳሄ፤ትርጉሙ «እግዚአብሔር ያውቃል» ማለት ነው። ሙሴን የዳዊት የመንግሥት ዘር እንዳይጠፋ ኢዮአስን ያሳደገው ከህን። የይሁዳ ንጉሥ አካዝያስ ከሞተ በኋላ፤ የአክዓብ ልጅ የሆነው እናቱ ንቶልያ፤ የልጅ ልጆቻቸውን በማጥፋት መንግሥቱን ያዘች። ነገር ግን የአካዝያስ እገት የካህት የዮዳሄ ሚስት፤ የሳቤት፤ ሕፃንን ኢዮአስን ከነምግዚቱ ሸሽገችው፤ እርሰዋና ዮዳሄም አሳደጉት። ሕፃኑ ሰባት ዓመት በሆነው ጊዜ ዮዳሄ ሕዝቡን ሰብስቦ አነገሠው። ንቶልያም የሕዝቡን የደስታ ጫሽት ሰምታ ስትመጣ አውጥተው ገደሉት። እስከ ዕለት ሞቱ ድረስ ዮዳሄ የኢዮአስ አማካሪ ነበረ። 130 ዓመት ሲሆነው ሞተ፤ ስለሠራው ውለታ ሁሉ በነገሥታት መቃብር ቀበሩት፤ 2ኛ. 11 እና 12፤ 2ኛ. 22+10-24+16።

የፍታሕ፤ትርጉሙ «እግዚአብሔር ያውቃል» ማለት ነው። ከእስራኤል መላኛነት

አንዱ። አንዲት ጋለምታ ሴት ገለጻድ ለሚባለው ሰው የወለደችለት ልጅ ነበረ። የአባቱ ሚስት ልጆች ካደጉ በኋላ አባረሩት። ሸሽቶም ተከታዮችን ሰበሰቡ። አሞናውያን በእስራኤል ላይ በተነሡ ጊዜ የገለጻድ ምድር አለቆች ወደ ዮፍታሕ ሄደው፤ አለቃችን ሁን አሉት። ዮፍታሕ መልአክተኞችን በመላክ የአሞንን ንጉሥ እንዲመለስ መከረው። ባለሰማውም ጊዜ አሞናውያንን በእግዚአብሔር መንፈስ ኃይል መትቶ አሸነፋቸው፤ ይህንም ያደረገው በእምነት ነበር፤ ዕብ. 11+32። የእግዚአብሔርንም ሕግ ካለማውቁ የተነሣ (ዘጸ. 12+29-31)፤ የተሳለውን ስለት እንዲፈጽም የሚወዳትን ሴት ልጁን ሠሞ። የኤፍራም ሰዎች በተነሡበት ጊዜም አሸነፋቸው። ስድስት ዓመት በእስራኤል ላይ ፈራጅ ሆነ፤ መላ. 10+17-12+7።

ደመሰሰ፤ አጠፋ፤ ጽሕፈትን ሰረዘ፤ ኃጢአትን ሰረየ፤ ዘጸ. 32+32፤ ዘጸ. 9+14፤ መዝ. 51+1፤ 69+28፤ ራእ. 3+5።

ደመና፤ እግዚአብሔር ብዙ ጊዜ በደመና ይገለጣል፤ ዘጸ. 19+9፤ 24+16፤ 1ኛ. 8+10፤ ሉቃ. 9+34። ክርስቶስ በደመና ዐረገ (ሐ.ሥ. 1+9)፤ በደመና ይመለሳል፤ ራእ. 1+7። በምሳሌነት ደመና ፍርድን (ሕዝ. 30+3)፤ አደጋን (ኢዮብ 3+5)፤ በቶሎ የሚያልፉ ነገሮችን (ኢዮብ 7+9፤ ኢላ. 44+22)፤ ኃይልን (ኢላ. 19+1) ሊያመለክት ይችላል።

የደመና ዐምድ፤ እግዚአብሔር እስራኤልን ከገብጸ ሲያወጣ በምድረ በዳም ሲጓዙ በደመና ዐምድ መራቸው፤ ዘጸ. 13+21:22፤ 33+10፤ ዙፋ. 9+17-23፤ 1ቆሮ. 10+1-4።

ደመወዝ፤ የሥራ ዋጋ። በልዩ ልዩ ዓይነት ይከፈላል ነበር፤ ዘፍ. 29+15:20፤ 30+28-34፤ ማቴ. 20+2። የሞያተኛ ደመወዝ ሳያድር እንዲከፈል በሕግ ታዘዘ፤ ዘሌ. 19+13፤ ዘጸ. 24+14-15። ሰው እንደ ሥራው ደመወዙን ሊቀበል ይገባል (ሉቃ. 10+7፤ ሮም 4+4)፤ ደመወዝንም አለመስጠት ግፍ ነው፤ ኤር. 22+13:14፤ ሚሊ. 3+5፤ ያዕ. 5+4።

የወንጌል ሠራተኞች ከሚያገለግሉበት ደመወዝ መቀበል ይገባቸዋል (2ቆሮ. 11+8፤ 1ጢዋ. 5+17:18)፤ ነገር ግን ለገንዘብ ብለው እንዳያገለግሉ ተከልክለዋል፤ ሚኪ. 3+11፤ ቲቶ 1+7፤ 1ኢጥ. 5+2። እግዚአብሔር ለምእመናን ስለ ሥራቸው የሚሰጣቸው በደመወዝ ምሳሌ ተገልጧል፤ ሉቃ. 6+23-35፤ 1ቆሮ. 3+14፤ 2ዮሐ. 8። ነገር ግን ይህ እንደ ጸጋው እንጂ እንደ ሥራቸው መጠን አይደለም፤ ማቴ. 20+1-16፤ ሉቃ. 17+10፤ 2ቆሮ. 9+6-11። ደግሞ ሞት የኃጢአት ወጤት በመሆኑ እንደ ደመወዝ ይቋጠራል፤ ሮም 6+23።

ደማስቆ፤ ሁለት ሺህ ዓመት ከክ.በ. የተሠራ እስከ 4ሬ ድረስ የሶርያ መናገሻ ከተማ የሆነ «ቆን» የተባለው ጥንታዊ መንገድ እስከ አሁን ይገኝበታል፤ ሐ.ሥ. 9+11። በአቅራቢያው አባናና ፍርፍ የተባሉ ሁለት ወንጌቶች ይፈላሉ፤ 2ኛ. 5+12። ከምሥራቅ ወደ ታላቁ ባሕር፤ ከሰሜንም ወደ ገብጽ የሚሄዱ

መንገዶች የሚገኙበት ስለሆነ፤ ብዙ ነጋዴዎች የሚመለሱበት መናኸሪያ ከተማ ነበር። አብርሃም በአቅራቢያው ይኖር ነበር፤ ዘፍ. 14+15። እነዳዊት የደግስቆን ሰዎች ድል ነው፤ 24መ. 8+5:6። በእስራኤል ታሪክ ውስጥ ስማቸው ተጽፎ የምናገኛቸው የሶርያ ገዥዎች የሚከተሉት ናቸው ፡- ሬዞን (1ነገ. 11+23-25)፤ ወልደ አደር (1ነገ. 15+18)፤ አዛሄል (2ነገ. 13+22)፤ ወልደ አደር 2ኛ (2ነገ. 13+24)፤ ረአሶን (2ነገ. 16+5፤ ኢሳ. 7+1)።

ጳውሎስ ወደ ደግስቆ ሲሄድ ሳለ ክርስቶስ ተገለጠለት፤ ወንጌልን ግስተግር በደግስቆ ጀመረ፤ ሐ.ሥ. 9። በ628 ዓ.ም. የእስልምና ሃይማኖት ተከታዮች ከተማውን ማረኩና የእስልምና ትምህርት ግስታፊያ አደረጉት። ካ. 1ለ።

ደም፤ የሥጋ ሕይወት በደም ነው። ሰው ደም እንዳይሰላ በሁለት ምክንያት ተከለከለ። 1. ነፍስ የእግዚአብሔር እንደሆነች እንዲያስተውል፤ 2. እግዚአብሔር ደምን ለነፍስ ግስተሰሪያ እንዲሆን ስለሰጠ ነው፤ ዘፍ. 9+4፤ ዘሌ. 17+10-14፤ ዘዳ. 12+23። እግዚአብሔር ሰውን በመልኩ ፈጥሮታልና ደሙ በፈሰ ደሙን ይመለከታል፤ ደም አፍሳሹንም ይበቀላል፤ ዘፍ. 4+10፤ የጋ-4-6፤ ዘኑ. 35+33። እስራኤላውያን ከግብጽ ሲወጡ ደም ከመቅወፍት የመዳን ምልክት ሆነላቸው፤ ዘዳ. 12+3-27። የመሥዋዕት ደም ሲፈስ በሰው ፈንታ ሌላ እንደሞተ ያመለክታል፤ ኃጢአቱም በደሙ መሠረት ይሰረያል፤ ደም ሳይፈስ ስርየት የለም፤ ዘሌ. 5፤ 17-19፤ ዕብ. 9፤ 22። ምእመናን አንድ ጊዜ በፈሰሰው ጠርስቶስ ደም ይንጸሉ፤ ኤፌ. 2፤ 13፤ 1ጴጥ. 1፤ 2:18፤ 1ዮሐ. 1፤ 7።

ደም ተበቃይ፤ የሙዋቹን ደም መበቀል የነበረበት ዘመድ፤ ዘኑ. 35፤ 11-34።

ደረት፤ ሰዎች ደረትን በመድቃት ሐዘናቸውን ይገልጡ ነበር፤ ሉቃ. 18+13፤ 23+48።

ደርቤን፤ በትንሹ እስያ በሊቃኦንያ አገር የነበረች ከተማ። ጳውሎስ እዚህ ወንጌልን ሰጠ፤ ሐ.ሥ. 14+20-23፤ 16፤ 1። የጋይዮስ ከተማ ነበረች፤ ሐ.ሥ. 20፤ 4። አሁን ፈርሳላች። ካ. 6ለ።

ደሴት፤ በባሕር የተከበበ መሬት፤ ኢሳ. 42፤ 15፤ ኤር. 2፤ 10። ብዙ እስራኤላውያን ወደ ደሴቶች አይሄዱም ነበርና ደሴቶች በሩቅ ያሉትን ሕዝቦች ሊያመለክቱ ችሉ፤ ኢሳ. 41፤ 5፤ ሶር. 2፤ 11።

ደስታ፤ ከእግዚአብሔር የሚመጣ (መዝ. 104፤ 31፤ ዮሐ. 15፤ 11)፤ መንፈስ ቅዱስም በአማኝ ውስጥ የሚያፈራው ስሜት፤ ገላ. 5፤ 22-24። ከመከራና ከሐዘን ጋር አብሮ ሊገኝ ይችላል፤ ሐ.ሥ. 16፤ 23-33፤ 2ቀር. 6፤ 10፤ ያዕ. 1፤ 2:3፤ 1ጴጥ. 1፤ 8:9፤ ኢሳ. 53፤ ዕብ. 12፤ 1:2። በጌታ ሁልጊዜ እንድንጸለት የሚያስፈልገን ልል. 4፤ 4፤ 1ተሰ. 5፤ 16።

ደቀል፤ የሸራ መጋሪጃ የሚዘረጋበት የመርከብ ምሰሶ፤ ምሳ. 23፤ 34፤ ኢሳ. 33፤ 23።

ደቀ መዝሙር፤ የሃይማኖት ትምህርት ተከታይ፤ ተግራ። ደቀ መዝሙር የመሪውን አገደር ይከተላል። ደቀ መዛሙርት ብዙ ጊዜ ከመሪያቸው፤ ወይም ከመምህራቸው ጋር ይኖራሉ፤ ይዘገወራሉም፤ ኢሳይያስ (ኢሳ. 8፤ 16)፤ መጥምቱ የሐገስ (ማቴ. 9፤ 14)፤ ፈሪሳውያን (ሉቃ. 5፤ 33)፤ ኢየሱስም ደቀ መዛሙርትን ያስከትሉ ነበር። ስለ ኢየሱስ « ደቀ መዛሙርት » ሲል በጠቅላላ ትምህርቱን ይከታተሉ የነበሩትን ሁሉ (ዮሐ. 6፤ 66)፤ ዐሥራ ሁለቱን (ማቴ. 10፤ 1)፤ ወይም ምእመናንን ሁሉ ሊያመለክት ይችላል፤ ሐ.ሥ. 6፤ 1። ምእመናን «ክርስቲያን» በሚል ስም ከመጠራታቸው በፊት ደቀ መዛሙርት ተብለው ይጠሩ ነበር፤ ሐ.ሥ. 11፤ 26። «ሐዋርያ» ይሆኑ.

ደበሉ፤ የአረፍ ልብስ። ከበገ ቆዳ ተቀጣጥሎ ይለፋል። ደበሉና ለምድ ተመሳሳይ ነው፤ ኤር. 43፤ 12፤ ማቴ. 7፤ 15።

ደቡብ፤ የሰሜን ተቃራኒ አቅጣጫ። ብዙ ጊዜ በመቅ. ቃሉ ከይሁዳ በስተደቡብ የሚገኘውን ደረቅ ምድረ በዳ ያመለክታል፤ 1ሳመ. 27፤ 10፤ 30፤ 14። አገሩ አሸዋ የሞላበት ድንጋያ ሲሆን ዋና ከተማው ቤርሳቤሕ ነው። ዛሬ የእስራኤል መንግሥት ከገሊላ ባሕር በቦይና በቧንቧ ውሃ ስላስገባበት ለም ሆኗል።

ደብረ ዘይት፤ የወይራ ዛፍ ያለበት ተራራ ግለት ነው። ከኢየሩሳሌም በስተምሥራቅ ይገኛል። በደብረ ዘይትና በኢየሩሳሌም መካከል የቋድሮን ሸለቆ ይገኛል። ከቤተ መቅደስ አደባባይ ደብረ ዘይት ሰባ አምስት ሜትር ገደማ ከፍ ይላል። ዳዊት ከአቤሌሎም በሸሸ ጊዜ ወደ ደብረ ዘይት ዐቀቡት ወጣ፤ 2ሳመ. 15፤ 30። ቤተ ኅጊና ቤታንያ ከደብረ ዘይት ተራራ ግርጌ ናቸው፤ ኢየሱስ በሆሳዕና ዕለት ከደብረ ዘይት ወደ ኢየሩሳሌም ገባ፤ ማር. 11፤ 1። ኢየሱስ በደብረ ዘይት ተቀምጦ ስለ ኢየሩሳሌም መኖሪስና ስለ ዓለም መጨረሻ አስተማረ፤ ማር. 13፤ 3። ኢየሱስ ከደብረ ዘይት ግርጌ ባለው በጌቱሴግጌ በአይሁድ ጭፍሮች ተያዘ፤ ማቴ. 26፤ 30:36። ኢየሱስ ከደብረ ዘይት ወደ ሰማይ ዐረን (ሉቃ. 24፤ 51:52፤ ሐ.ሥ. 1፤ 12)፤ እንደገናም በዓለም ፍጻሜ በደብረ ዘይት ይወርዳል የሚል ትንቢት ተነገሯል፤ ዘኑ. 14፤ 4።

ደበል፤ የአንበሳ፤ የውሻ የሌላም አውራ ልጅ፤ ግን በብዛት ትንሽ ዕድሜ ሳለው አንበሳ ይነገራል፤ መሳ. 14፤ 5። ይሁዳና ዳን በአንበሳ ደቦል ተመስለዋል፤ ዘፍ. 49፤ 9፤ ዘዳ. 33፤ 22። የአንበሳ ደቦል ለገሥታት ልጆች ሁሉ ምሳሌ ሆኖ ተጠቅሷል፤ ሕዝ. 19፤ 1-9።

ደግነት፤ በሥጋ ሆነ በመንፈስ ከማንኛውም ዓይነት ክፋትና ጉዳት መዳን ግለት ነው። 1. በእስራኤል ውስጥ የሚገኘው ሰው የእግዚአብሔርን ከፍተኛ በረከት እንዳይቀበል ከሚከለክለው ነገር ሁሉ

የሚድንበት ጠቅላላ ሥራ፤ 2. የእግዚአብሔርን በረከት መቀበልና በእርሱ መደሰት ነው።

በብ.ኪ. እግዚአብሔር ሕዝቡን ከላዩ ላይ ነገር አዳናቸው። ለምሳሌ በጦርነት ጊዜ ከመሸነፍ ያድናቸው ነበር (ዘጸ. 15+2)፤ ከችግር (መዝ. 34+6)፤ ከጠላቶቻቸው (2ሳመ. 22+18)፤ ከግፍ (2ሳመ. 22+3)፤ ከነቀፋ (መዝ. 57+3)፤ ከምርኮኝነት (መዝ. 106+47)፤ ከጥጥ (መዝ. 6+4)፤ ከኃጢአት (ሕዝ. 36+29) እና ከባርነት ያድናቸው ነበር (ዘጸ. 3+7:8)። ያዳናቸው እግዚአብሔር ስለሆነ መድኃኒት ተብሎ ይጠራል፤ ኢሳ. 43+3:11:12፤ ኤር. 14+8። በብ.ኪ. ሰው ደገገነትን እንዲቀበል በእግዚአብሔር በፍጹም እምነት መታመን ያስፈልገው ነበር፤ መዝ. 86+2። ደግሞ ሕጉን መጠበቅና ከኃጢአት ተመልሶ መሥዋዕትን ማቅረብ ያስፈልገው ነበር፤ ዘጸ. 30+2:3፤ ዘኢ. 4+1-4፤ ምሳ. 28+13። ደገገነት ለአሕዛብ ጭምር እንደሚሰጥ እግዚአብሔር በቃሉ ገለጸ፤ ኢሳ. 49+5:6፤ 55+1-5።

በአ.ኪ. ደገገነት ማለት ከብዙ ዓይነት ነገር መዳን ማለት ቢሆንም (ማቴ. 14+30፤ ማር. 5+34፤ ሐ.ሥ. 27+27:31-44)፤ አብዛኛውን ጊዜ አዲስ ሕይወትን መቀበልና ከኃጢአት መዳን ማለት ነው። ይህም ሥጋ በለበሰው በእግዚአብሔር ልጅ በማመን የሚገኝ ነው፤ ዮሐ. 3+16። ክርስቶስ በሕግማቱ፤ በሞቱና በትንሣኤው ደገገነትን አስገኘልን፤ ርዎ 4+24:25፤ ኤፌ. 2+13-18። ደገገነት ከሚመጣው ፍርድ መዳን በቻ ሳይሆን በሕይወት ላሉ ከኃጢአት ኃይል መዳን ነው፤ ርዎ 6። በክርስቶስ የሚያምን ሰው ብዙ የደገገነት በረከት ይቀበላል። የእግዚአብሔር ልጅ ይሆናል (ዮሐ. 1+12)፤ ከኃጢአት ይለያል (2ሮዎ 6+2፤ ገላ. 5+24)፤ አዲስ ፍጥረት ይሆናል (2ሮዎ. 5+17)፤ ከሕግ ባርነት እርነት ይወጣል (ርዎ 6+14፤ 7+6፤ ገላ. 5+1:13:18)፤ ለክርስቶስ የተለየ ገንዘብ ይሆናል (ቲቶ 2+14)፤ ከኃጢአት ይነጻል (ይጸድቃል፤ ሐ.ሥ. 13+38:39)፤ ይከብራል (ርዎ 8+30)፤ ይቀደሳል (1ቆር. 6+11)።

በእግዚአብሔር በኩል ደገገነት የሚገኘው በጸጋ ብቻ ነው፤ ኤፌ. 2+8:9። እግዚአብሔር ደገገነትን ለሚቀበለው ለማንኛውም ሰው ይሰጣል፤ ዮሐ. 3+16፤ 2ኢጥ. 3+9። ክርስቶስ ለሕዝቡ ያዘጋጀው ደገገነት የሚፈጸመው ምእመናን የሥጋን ትንሣኤ ከተቀበሉ በኋላ ነው፤ ኤፌ. 4+30፤ 1ቆር. 15+42-58፤ 1ኢጥ. 1+3-5። በተጨማሪም ፍጥረት ራሱ በቃጠሉ አልፎ ይታደላል፤ 2ኢጥ. 3+8-14፤ ርዎ. 8+18-23።

የማይጠፋ ዘለዓለማዊ ደገገነት፤ ሰው ከመንፈስ ቅዱስ ከተወለደ፤ በላቡም ካመነ በኋላ ለዘለዓለም ይኖራል። በመጀመሪያ ማስተዋል የሚገባን ደገገነት ከእግዚአብሔር እንደሆነ የሚቀጥሉት አላባቶች በትኩረት የሚያስገንዙ መሆናቸውን ነው።

1. ሰው የሚድነው በእግዚአብሔር ጸጋ ነው፤ ርዎ 8+29:30፤ 9+16፤ ኤፌ. 2+8።

2. እግዚአብሔር በሰው ላብ የሚዘራው ዘር የማይጠፋ ነው፤ 1ኢጥ. 1+23።

3. እማኝ የእግዚአብሔር ልጅ ስለሆነ እግዚአብሔር መንግሥቱን ያመለክታል፤ ፊል. 1+6፤ 2ጢዎ. 1+12፤ 1ኢጥ. 1+3-5።

4. ክርስቶስ ለተከታዮቹ የሚሰጠው ሕይወት የዘለዓለም ሕይወት ነውና ግንም ከአጁ ሊነጥቃቸው አይችልም፤ ዮሐ. 10+27:28።

5. አማኝ በኃጢአት በወድቅም እግዚአብሔር በገስሳ ያነሣዋል፤ ሰ.ኤ. 5+21፤ ሆሴዕ 14+4፤ ዕብ. 12+5:6። ስለዚህ አማኝ በእግዚአብሔር ኃይል እስከ መጨረሻ ይጸናል፤ የጽድቅ አክሊልንም ይቀበላል፤ ማቴ. 24+13፤ 2ጢዎ. 4+8።

ሰው ከመንፈስ ቅዱስ ከተወለደ በኋላ ሊጠፋ አይችልም የሚለውን ትምህርት የማይቀበሉ ሰዎች በተለይ ሁለት ማስተባባያ ምክንያቶችን ያቀርባሉ ፡- (ሀ) ሰው ወንጌልን እንዳይክድ፤ እስከ መጨረሻም እንዲጸና ብዙ ግስጦንቀደያዎች አሉ፤ ማቴ. 24+12-13፤ 1ቆር. 9+27፤ ቆላ. 1+23፤ ዕብ. 2+1፤ 3+14። የሚያምኑና አለማኝን አለመጥፋት የሚቀበሉ ግን እነዚህ ጥቅሶች አማኝ ራሱን እንዲመረምርና እንዲቋጣጠር ይቀስቅሱታል እንጂ ሊጠፋ እንደሚችል አያስተምሩም ይላሉ። (ለ) እንዳንድ ሰዎች ካመኑ በኋላ እንደጠፉ እናነባለን የሚሉ አሉ፤ 1ጢዎ. 1+19:20፤ 2ጢዎ. 4+10፤ 2ኢጥ. 2+1:2፤ ዕብ. 6+4-6። የአማኝን አለመጥፋት የሚቀበሉ ግን እንደሚከተለው መልስ ይሰጣሉ። እነዚህ ሰዎች እውነተኛ እምነት እንደነበራቸው አናውቅም። ወንጌልን የሚያውቁና የሚሰብኩ፤ ነገር ግን በእውነት ከልብ የማያምኑ ለእግዚአብሔር የማይታዘዙ ከቤ.ክ. አይጠፉም፤ ማቴ. 7+21-27፤ ርዎ 9+6፤ 1ዮሐ. 2+9፤ ራእ. 3+1። ሐዋርያው ዮሐንስ ስለ እነዚህ ሰዎች «ከእኛ ወገን አልነበሩም» ብሏል፤ 1ዮሐ. 2+19። እንግዲህ ሰው የክርስቶስን ፈቃድ በመረጸም እምነቱ እውነተኛ እምነት መሆኑን ግረገጥ ይገባዋል፤ ማቴ. 7+20-21፤ 25+31-46፤ ገላ. 5+6፤ 1ዮሐ. 2+5። ከዚያም በኋላ ክርስቶስ እስከ መጨረሻ እንደሚያደርሰው ያውቃል፤ ዕብ. 7+25። «ቅዱስ»፣ «ቤዛ»፣ «መመለስ»፣ «ጽድቅ» ይሆኑ።

ደንቁር (ደንቆር)፤ የማይሰግ፤ ዘጸ. 4+11፤ ዘኢ. 19+14፤ ማቴ. 11+5፤ ግር. 7+32፤ 9+25። የእግዚአብሔርን ቃል ለማይቀበልና ለማያስተውል ምሳሌ ነው፤ መዝ. 38+13፤ ኢሳ. 42+18። «በሹታ» ይሆን።

ደንገል፤ በጣሕር ጻርና በረገረግ በታ የሚበቅል ሦስት ረድፍ ያለው፤ ቁጠግን የሚመስል፤ ለታንኳ ሥራ የሚሆን ወፍራም ግር፤ ዘጸ. 2+3፤ ኢዮብ 8+11። ሥዕሉን በገጽ 230 ይሆን።

ደንገጥር፤ ትልቅ ሴትን የምትከተልና የምትጠቅም ወይዘር፤ ዘጸ. 2+5፤ ኢሳ. 4+4:16።

የደንገል ተክል

ደዌ፤ ግናቸውም ጻይነት በሽታ፤ ግቴ. 4+24፤ ግር. 1+34፤ «በሽታ» ይመ.

ደጅ፤ መግቢያ፤ በአ.ኪ. ደጅ ግለት ክርስቶስ ወደ ሰው ሕይወት የሚገባበትን፤ ወንጌልንም የመቀበልና የማስተግርን ዕድል ሊያመለክት ይችላል፤ ራእ. 3፤ 20፤ ግቴ. 25፤ 10፤ ሐ.ሥ. 14፤ 27፤ ቆላ. 4፤ 3።

ደጋሚ፤ በድግምት የሚጠነቀቅ፤ የተወሰነ ታላትን ይደግግል፤ አንድ ነገር እንዲሆን ወደም እንዳይሆን አደርጋለሁ ይላል፤ ዘዳ. 18፤ 11፤ «ጥንቁላ» ይመ.

ደጎብያ፤ «አንበጣ» ይመ.

ደፍ፤ የላይና የታች ጉባዔ፤ ላንቃ የሚቆምበት ከመሪት ላይ ያለው ጥርብ እንደሆነና በላይ በኩል ላንቃው የሚጋጠምበት እንደሆነ ደፍ ይባላል፤ 1ነገ. 6፤ 31።

ዱሪ፤ ጥቀር፤ የፈረስ መልክ ጻይነት መግለጫ ነው፤ ዘክ. 6፤ 2።

ዱር፤ በዱር ዘመን በእስራኤል ተራራዎች ላይ ብዙ ዛፍች ነበሩ፤ ሰሎሞን ለቤተ መቅደስ መሥሪያ የሚሆን ዝግባና ጥድ ከሊባናስ ዱር አስመጣ፤ 1ሳሙ. 22፤ 5፤ 2ነገ. 19፤ 23።

ዱር ጠባቂ፤ የደን ሀብት ጠባቂና ተቋጣጣሪ፤ ነገ. 2፤ 8።

ዱቄት፤ የተፈጠረ ለህል፤ ዘሌ. 2፤ 2፤ 1ሳሙ. 28፤ 24፤ ግቴ. 13፤ 33፤ «ወፍጫ» ይመ.

ዱቃላ፤ ከጋብቻ ውጭ የተወለደ (የልጅነት መብት የለለው)፤ ዘዳ. 23፤ 2፤ ዕቁ. 12፤ 8።

ዱብ፤ የመሪት ክፍታ፤ እንደ ተራራ ላይሆን የዐረርና የአሸባ ቁልል የበዛበት ግለት ነው፤ ሐ.ሥ. 27፤ 41።

ዲቦራ፤ ትርጉሙ «ንብ» ግለት ነው። የሰፈዶት ሚስት፤ የእስራኤል ነቢይትና ጻፍ። በመርነት ጊዜ በመር አህማችነት፤ በሰላምም ጊዜ በፈራጅነት እስራኤልንና እግዚአብሔርን ያገለገሉ ከነበሩት መላኛንት ዲቦራ አንዷ ነበረች። ኢያቢስ የተባለው የክነጻናውያን ንጉሥ እስራኤልን ባስጨነቀ ጊዜ ወደ አምላካቸው ጮኹና በዲቦራ አማካይነት ከእግዚአብሔር ዘንድ ረድኤትን አገኙ። ነቢይቱ ባርቅ የተባለውን ሰው አነሣሥታ፤ ሲሣራ የተባለውን የኢያቢስን የሠራዊት አለቃ በመርነት እንዲገጥመው አደፋረረችው። ባርቅም ፡- አንቺ ከእኔ ጋር ብትሄጁ እሄዳለሁ፤ ባትሄጁ ግን አልሄድም ቢላት አብራው ሄደች። ጠላትም በእግዚአብሔር ኃይል ተሸነፈ፤ መላ. 4። እግዚአብሔር በባርቅና በዲቦራ አገልግሎት እስራኤልን ድል አድራጊ ካደረገው በኋላ፤ ዲቦራ በመጽሐፈ መላኛንት በምዕራፍ 5 ላይ የሚገኘውን የምስጋና መዝሙር ለእግዚአብሔር ክብር ዘመረች።

ዲና፤ ትርጉሙ «ረደደ» ግለት ነው። ልያ የወለደችለት የያዕቆብ ሴት ልጅ፤ ዘፍ. 30፤ 21፤ 46፤ 15። ለኪም ዲናን በላስነወረ ወንድምቿ የሴኪምን ስምች ገደሉ፤ ዘፍ. 34።

ዲናር፤ የሮም መንግሥት የብር ምንዛሪ፤ ግቴ. 20፤ 2፤ ግር. 12፤ 15-17፤ ሉቃ. 10፤ 35። «ገንዘብ» ይመ.

የሮም ዲናር፤ በ1ኛው ገጽ «አውግስጦስ ቄሣር»፤ በሌላው «ታላቁ ገዥ»

ዲን (ድኝ)፤ ከእሳተ ገምራ ዙሪያ የሚገኝ ብጫ ጻይነት ዐረር። ሰውን የሚያስቅጥ ጢስ እያወጣ ይነዳል። ከዚህም የተነሣ የፍርድ ምላሌ ነው፤ ዘፍ. 19፤ 24፤ መዝ. 11፤ 6፤ ኢሳ. 30፤ 33፤ ሕዝ. 38፤ 22፤ ራእ. 9፤ 17።

ዲያስቆርስ፤ እንደ ግሪክ ግሪክ ታሪክ መርከቦችን የሚረዱ የግሪክ አምላክ የዜውስ ልጆች ስም፤ ሐ.ሥ. 28፤ 11።

ዲያቆን፤ አገልጋይ ግለት ነው። ለድሆች በትክክል እርዳታ ለማድረስ፤ በግዕድም ለማገልገል ሰባት ሰዎች በኢየሩሳሌም ቤ.ክ. ተመርጠው ነበር። ዲያቆናት ተብለው ባይጠሩም፤ ይህ ሥራ የዲቄና ሥራ ነውና ብዙ ጊዜ ሰባቱ ዲያቆናት ይባላሉ፤ ሐ.ሥ. 6፤ 1-6። በኋላም እየቆየ ዲቄና በቤ.ክ. እንደ አንድ የዐጋጣጭ ጳውሎስም ስለ ዲያቆናት ጠባይና ስለ ዲቄና ሥራ ክብር ጽፏል፤ 1ጢ.ጥ. 3፤ 8-13።

ሴቶችም በቤተ ክርስቲያን አገልግለዋል (ሮም 16:1)፤ ነገር ግን የዲያቆና ማዕረግ ተሰጥቷቸው እንደነበር በመቅ. አለተጻፈም። «የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር» ይሙ.

ዲያብሎስ፤ ሰይጣን የዕብራይስጥ ቃል ሲሆን፤ ዲያብሎስ የግሪክ ቃል ነው። ስለዚህ ዲያብሎስ የሚለው ቃል በእ.ኪ. እንጂ በብ.ኪ. አይገኝም። «ሰይጣን»፤ «መልአክ» ይሙ.

ዲዳ፤ ለመናገር የማይችል፤ ዘጸ. 4:11፤ ሉቃ. 1:20፤ ማቴ. 9:32:33፤ 12:22፤ ማር. 9:25። ጠቃሚ ነገርን ለማይናገር ምሳሌ ነው፤ ኢሳ. 56:10። «በሽታ» ይሙ.

ዲድስቅልያ፤ ዲድስቅልያ ማለት ትምህርት ማለት ነው። መጽሐፈ ዲድስቅልያ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤ.ክ. በሐዋርያት ተጽፏል ብላ ከአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ጋር ቂጥራ የምትቀበለው በ43 ምዕራፎች የተከፈለ የቤ.ክ. ሥርዓት ትምህርት መጽሐፍ ነው።

ዳሌ፤ የወገብና የጭን መጋጠሚያ አካል፤ መ.መ. 7:2።

ዳማ፤ ደም የሚመስል ቀይ። የፈረስ መልክ መግለጫ ነው፤ ራእ. 6:4።

ዳረገ፤ የተወሰነ ስጦታ፤ ለምሳሌ ቀለብ፤ ገንዘብ፤ መሬት ስጠ ... ወዘተ ማለትን ያሳያል፤ 1ነገ. 11:18።

ዳሪክ፤ የፋርስ መንግሥት የወርቅ ገንዘብ፤ ዕዝ. 2:69።

ዳርዮስ፤ ዳርዮስ በሚለው ስም የተጠሩት ሦስት ሰዎች ተጠቅሰው ይገኛሉ፡-

1. ሚዶኖሞው ዳርዮስ፤ የአሌክሳንደርስ ልጅ፤ ዳን. 5:31፤ 9:1። ይህ ሰው በንጉሥ ቂርስ ዘመን መንግሥት ውስጥ የኖረ፤ በባቢሎንም ላይ ገዥ ይሆን ዘንድ ቂርስ የሾመው ነው ተብሎ ታስቧል። ይሁን እንጂ ከቂርስ በታች ሆኖ ባቢሎንን ያስተዳደረው ለአዋር ጊዜ ብቻ ይመስላል፤ ዳን. 10:1፤ 11:1። ዳንኤልን ወደ አንበሶች ጉድጓድ የጣለው ይህ ገዢ ነበረ፤ ዳን. 6:1-28።

2. ዳርዮስ የሂስታስጶስ ልጅ። ዘመን መንግሥቱ 521-486 ክክ.በ. ነበረ። ከፋርስ ነገሥታት መካከል በኃያልነት፤ በክብርም የአንደኛነትን ማፅርግ ያገኘ ይህ ንጉሥ ነው። የመንግሥቱን ግዛት ያስፋፋ፤ አስተዳደሩንም ያሻሻለ ከመሆኑም በላይ። በግሪክ ቃል ደማቅ ሕንፃዎችን በማቋቋሙ ስመ ጥርነትን

አትርፏል። በቂርስ ፈቃድ ከባቢሎን ምርኮ የተመለሱት አይሁድ የቤተ መቅደሱን ሥራ መጀመራቸው ይታወሳል። ግን ተቃዋሚዎች ስለተነሡባቸው፤ ሥራው ለረጅም ጊዜ ተቋረጠ። ይሁዳ ከፋርስ ግዛቶች አንዱ በመሆኑ ንጉሥ ዳርዮስ ጉዳዩን ተመልክቶ በመደገፍ ሥራው እንዲቀጥል ንጉሣዊ ትእዛዝ አስተላለፈ። ሥራውም ከፍጻሜ ደረሰ፤ ዕዝ. 4:5፤ 5:5-7፤ 6:1-12፤ ሐገ. 1:1፤ 2:1-10። ዳርዮስ በ486 ዓመት ከክ.በ. በሞት ከዚህ ዓለም በተለየ ጊዜ፤ ዘርኪሲዝ የተባለው የቂርስ የልጅ ልጅ መንግሥቱን ወረሰ።

የፋርስ ንጉሥ ቀዳማዊ ዳርዮስ ዙፋን ላይ እንደተቀመጠ (በሱላ ከድንጋይ ቅርጽ የተገኘ)

3. ዳርዮስ ፋርሳዊው (ነሀ. 12:22)፤ ወይም ኩዱማኑስ የተባለው ከ336-330 ክክ.በ. የነገሠ የፋርስ መንግሥት የመጨረሻው ንጉሥ። በ330 ክክ.በ. ታላቁ አስክንድር በሞርነት አሸንፎት መንግሥቱን ወረሰ።

ዳስ፤ ከልዩ ልዩ ዛፎችና ቅጠሎች የሚሠራ ጊዜያዊ ቤት። አይሁድ ዓመታዊ በዓል በዳስ ያክብራሉ፤ ዘዳ. 16:13:16፤ ነሀ. 8:14-17።

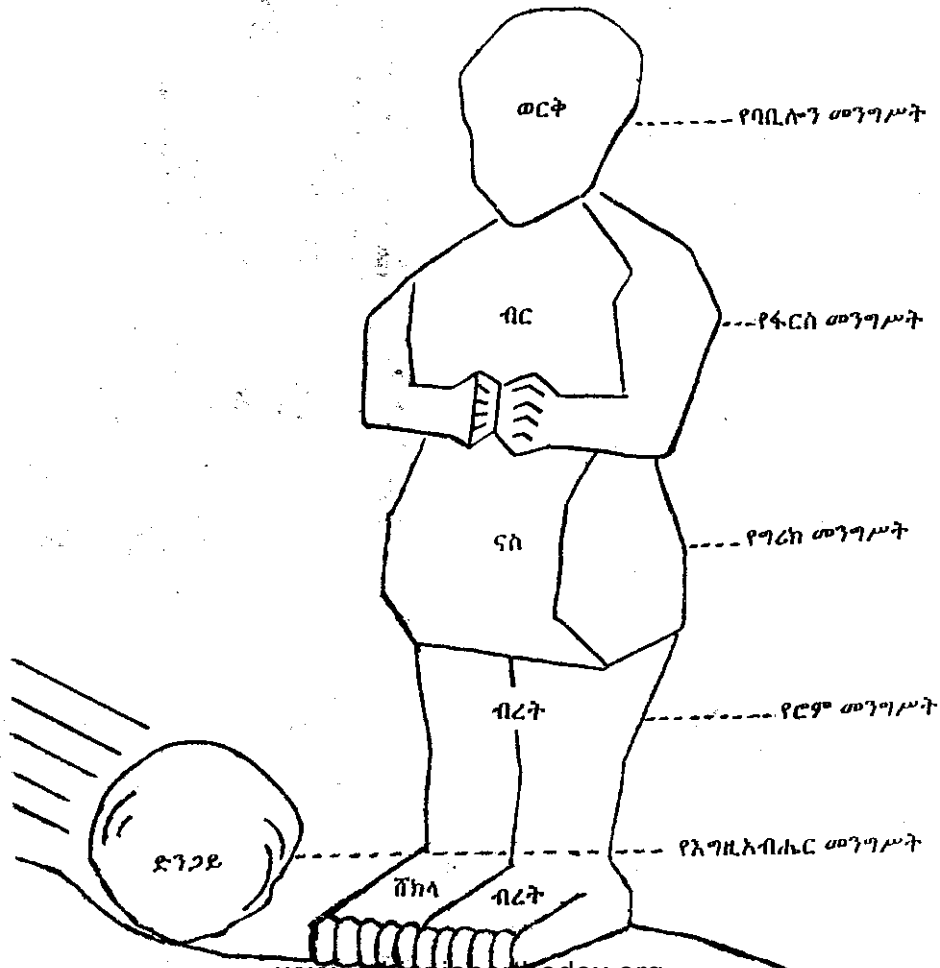
ዳታን፤ ከነገደ ሮቤል የሆነ፤ ከቆሬና ከአቤርን ጋር በመተባበር የመሥሪያ ቤቅና በአርን ላይ የተነሣ ሰው። የአቤራሌ ልጅ ተሞድረ በዳ በነበሩበት ጊዜ ዳታንና

ወንድሙ አቤርን ከሌዋዊው ቆራ ጋር ሆነው በምቀንነት በሙሴና በአርን ላይ በመገኘት ለአርን ብቻ የተሰጠውን የክህነት አገልግሎት ለራሳቸው ተመኙ። በእግዚአብሔር አገልጋዮች ላይ በመገኘታቸው የእግዚአብሔርን ቅዱስ ፈቃድ ሲቃወሙ ተገኙና እግዚአብሔር ቀሠፋቸው።

እነርሱና ቤተሰቦቻቸው ከሙሴ የእግዚአብሔርን ቃል ለመስማት ተሰብስበው ሳሉ የቆሙባት ምድር በድንገት አፋን ከፍታ አጥፊዎቹን ከነቤተሰባቸው፣ የቤት ዕቃቸውንም ጭምር የጠች። በሕይወታቸው ተቀበሩ፤ ዘጉ. 16፣ 1-35፤ ዘዳ. 11፣ 6፤ መዘ. 106፣ 16-17።

ዳን፤ ትርጉሙ «ዳኛ» ግለት ነው። ያዕቆብ ባላ ከተባለችው ከራሐል ባሪያ የወለደው ልጅ፤ ዘፍ. 30፣ 6። ከእስራኤል ነገዶች የአንዱ አባት ሆነ።

በስሙም ነገደ ዳን ተብሎ ተሰየመ። ዳን አንድ ልጅ ብቻ ከሙሉዱ በስተቀር ስለ ሕይወት ታሪኩ የምናውቀው ነገር የለም፤ ዘፍ. 46፣ 23። ያዕቆብን በእባብ፣ ሙሴንም በአንበሳ መሰሉት፤ ዘፍ. 49፣ 17፤ ዘዳ. 33፣ 22። የእስራኤል ልጆች የከነዓንን አገር ወርሰው በተካሄዱት ጊዜ ነገደ ዳን በይሁዳና በታላቁ ባሕር መካከል ርስት አገኘ፤ ካ.3ሰ። ድርሻቸው ከሁሉም አነስተኛ ቢሆንም የተቀመጡበት አገር የተፈጥሮ ሀብት ያለው ነበረ። ከንግድም ዓሣ ከማጥመድም ገቢ ገንዘብ ይገኝ እንደነበረ ይታመናል፤ ነገር ግን በእካባቢአቸው ይኖሩ የነበሩ አጥፊውያን የዳንን ሰዎች ያስቸገሯቸው ስለነበር፣ ስድስት መቶ የሚያህሉ ሰዎች ርስታቸውን ለቅቀው ሌላ አገር ለመፈለግ ወደ ለሚን ተጓዙ። በዚያም ሌላ የተባለችውን ከተማ ወርረው በማቃጠል መልሰው

ከሠራት በኋላ ዳን ብለው ሰየሟት፤ ካ.3ለ፤ መሳ. 18፣ 11-29። ከእስራኤል ከተማዎች በሰሜን የሚገኘው ዳን የመጨረሻው ስለነበረ እስራኤላውያን «ከዳን እስከ ቤርሳቤህ» ሲሉ አገሩ በሙሉ ማለታቸው ነበር፤ መሳ. 20፣ 1። ከመሳፍንት አገዳ ሶምሶን ከዳን ወገን የተወለደ ነበር፤ መሳ. 13፣ 2።

ዳንኤል ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ፈራጅ ነው» ማለት ነው። ነቢዩ ዳንኤል በይሁዳ አገር ከንጉሣዊ ወይም ከመሳፍንት ቤተሰብ የተወለደ ይመስላል። ብዙ ችሎታም ነበረው። 605 ክክ. በ. ናቡከደነፆር ዳንኤልንና ሌሎችን ወደ ባቢሎን ወሰደ። በዚያም ዳንኤል ብልጣሪር ተባለ፤ የክለዳውያንንም ትምህርትና ቋንቋ ተማረ፤ ዳን. 1፣ 1-7። ዳንኤል እግዚአብሔርን አረጋግጦና እንዳይረከስ በልቡ አሰበ፤ እንዳሰበም ሆነለት፤ ዳን. 1፣ 8-16። ተምሮም በባቢሎን ተሾመ፤ ዳን. 1፣ 17-21። ዳንኤል እስከ 536 ክክ.በ. ናቡከደነፆርን፣ ብልጣሪርን፣ ዳርዮስንና ቂርሰንም በማስተማር፣ ሕልምን በመፍታት፣ ጽሑፍንም በመተርጎም አገለገለ። ለእግዚአብሔርም ሕዝብ እየጸለየ ብዙ ራይ አየ። ዳንኤል ጣዖት ባለማምለኩ በአንበሳ ጉድጓድ ተጣለ፤ እግዚአብሔር ግን አዳገው። ዳንኤል በመልካም አካሄዱ የታወቀ ሰው ነበር፤ ሕዝ. 14፣ 14:20።

የዳንኤል ትንቢት ፤ ዳንኤል የተረገማቸው ሕልሞችና ያያቸው ራእዮች ብዙ ምሥጢር ያለባቸው ናቸውና ሊቃውንት በአተረጓጎማቸው አይሰማሙም። ዋና የትንቢቱ ዓላማ ግን በመጨረሻ እግዚአብሔርና ሕዝቡ እንደሚያሸንፉ ለመግለጥ ነው። ትንቢቱ የሚመለከታቸው በዓለም ታሪክ የተፈጸሙ ድርጊቶች በአከፋፈሉ ውስጥ በአጭሩ ተገልጠዋል።

- አከፋፈል ፡-
- ም.1 የዳንኤል ወደ ባቢሎን መማረክና መሾም።
- ም.2 ዳንኤል አንደኛውን የናቡከደነፆርን ሕልም መተርጎሙ፤ ሥዕል ይወ.
- ም.3 ሲድራቅ፣ ሚሳቅና አብደናን በእሳት እቶን መጣላቸውና መዳናቸው።
- ም.4 ዳንኤል ሁለተኛውን የናቡከደነፆርን ሕልም መተርጎሙና የሕልሙ ፍጻሜ።
- ም.5 ዳንኤል በግድግዳ ላይ ስለ ብልጣሪር የተጻፈውን ቃል መተርጎሙና የቃሉ ፍጻሜ።
- ም.6 ዳንኤል ዳርዮስን እያገለገለ በአንበሳ ጉድጓድ መጣሉና መዳኑ።
- ም.7 በም. ሁለት የተገለጡት አራት መንግሥታት በአራት አራዊት መመሰላቸው። ግዛትና መንግሥት የሰው ልጅ ለሚመስል (ለክርስቶስ) መሰጠቱ።
- ም.8 አውራ ፍየል (ግሪክ) አውራውን በግ (ፋርስን) ማሸነፉ። የአውራው ፍየል ታላቅ ቀንድ (እስክንድር) ይሰበራል፤ አራት ቀንዶች (ከእስክንድር በኋላ የተነሡ አራት መንግሥታት) ይወጣሉ። ከመካከላቸው ራሱን ከፍ ከፍ የሚያደርግ ትንሽ ቀንድ በሌሎች ከግዛቶቹ ቤተ መቅደስን ያረከስ አንጥያቱን ይጠፋል።

ም.9 ዳንኤል ከምርኮ ስለ መመለስ መጸለዩ። መሲሕ እስከሚመጣ ሰባ ሱባዔ እንደሚያልፍ ትንቢት መናገሩ።

ም.10-12 ከታላቁ እስክንድር በኋላ በሶርያና በግብጽ መንግሥታት መካከል ስለሚደረገው ጦርነት፣ ስለ እግዚአብሔርም ሕዝብ መከራ ትንቢት መናገሩ።

ዳኛ ፤ ፈራጅ። በብ.ኪ. ዘመን ነገሥታት፣ መሳፍንት፣ አለቆች፣ የቤተሰብ አባቶችና የከተማ ሽማግሌዎች ፍርድ ይሰጡ ነበር። ሙሴ ዮቶር እንደ መከረው ዳኞችን በእስራኤል ላይ ሾመ፤ ዘጸ. 18፣ 13-26፤ ዘጸ. 1፣ 9-17። እነሳሙኤል በታማኝነት ይፈርዱ ነበር፤ ብዙዎች ግን ፍርድን ያጣምሙ ነበር፤ 1ሳሙ. 8፣ 1-3፤ 12፣ 1-5፤ ኢሳ. 1፣ 23፤ አሞዳ 5፣ 12፤ ሉቃ. 18፣ 1-6። በመጨረሻ ሰዎች ሁሉ እውነተኛ ፈራጅና የሁሉ ዳኛ በሚሆን በእግዚአብሔር ፊት ይቆማሉ፤ 2ጢዋ. 4፣ 8፤ ዕብ. 12፣ 23፤ ያዕ. 5፣ 9።

ዳካ ፤ ከብርና ከወርቅ ከሌላም የሚሠራ ጉድጓዳ ሳሕን። በብ.ኪ. በቤተ መቅደስ መገልገያ ዕቃ ነበረ፤ ዕዝ. 1፣ 10፤ ዘክ. 14፣ 20። የክብር ዕቃ ሆኖ ታላላቅ ሰዎች እንዲጠጡበት ይቀርባል፤ መሳ. 5፣ 25።

ዳዊት ፤ ከእስራኤል ነገሥታት ሁሉ ታላቅና ተወዳጅ የሆነ ንጉሥ። ዘመን መንግሥቱ ከ1011-971 ክክ.በ. ነበረ ተብሎ ይገመታል። በእስራኤል ስሙ የገነነ ንጉሥ እንደመሆኑ መጠን በመቅ. ታሪኩ ረጅም ስለሆነ፣ በ1ሳሙ. ም. 16 ተጀምሮ እስከ 1ነገ. ም. 2 ድረስ ይደርሳል። በ1ዜ.መ. ምዕራፍ 11-29 ተመሳሳዩ ታሪክ ተጽፎ ይገኛል።

ዳዊት በይሁዳ በቤተ ልሔም አገር እሴይ ከተባለ ሰው ተወለደ፤ 1ሳሙ. 16፣ 10-11። ከእሴይ ልጆች መካከል የሁሉም ታናሽ ሆኖ የአባቱን በጎች በመጠበቅ በአረኝነት የልጅነት ዘመኑን አሳለፈ፤ 1ሳሙ. 16፣ 11፤ 17፣ 34-36። በንጉሥ ሳሌል በታ ተተክቶ የእስራኤል ንጉሥ ይሆን ዘንድ በሳሙኤል እጅ ተቀባ፤ 1ሳሙ. 16፣ 13። ዙፋኑን ከመውረሱ በፊት ግን ለሳሌል ጋሻ ጃግሬው በመሆን ያገለግለው ነበር። ሳሌልንም ለማስደሰት በፊቱ በገና ይደረድር ነበር፤ 1ሳሙ. 16፣ 18-23።

በእግዚአብሔር ስምና ኃይል ጎልድና የተባለውን ፍልስጥኤማዊ በወንጭፍ ድንጋይ ገደለ፤ 1ሳሙ. 17፣ 45-51። ይህንን ጀብዱ በመሥራቱ በሕዝቡ ዘንድ ተወዳጅነትን አተረፈ። ነገር ግን በዚሁ መጠን ንጉሥ ሳሌል ምቀኛ ሆነበትና ዳዊትን ሊገድለው ፈለገ። የሳሌል ልጅ የናታን ግን ይወደውና ይረዳው ነበር። ነፍሱን ለማዳን ከንጉሡ ፊት ሸሽቶ በፍልስጥኤማውያን መካከል በስደተኝነት ተቀመጠ፤ 1ሳሙ. 20፤ 21። ወደ ዓይላምም ዋሻ ኩብላሉ ተደበቀ፤ 1ሳሙ. 22፣ 1።

በምድረ በዳ ሳለ 400 የሚያህሉ ሰዎች ተከታዮቹ ሆኑ። ለእነርሱም የጦር አዛዥ በመሆን የእስራኤልን ጠላቶች ይወጋ ነበር፤ 1ሳሙ. 23። ንጉሥ ሳሌል በፍልስጥኤማውያን ወረራ መካከል በጊላዕና ተራራ ላይ በራሱ እጅ ከሞተ በኋላ ዳዊት

አስቀድሞ በይሁዳ፣ በኋላም በመላ እስራኤል ላይ ገጥሞ ሆነ፤ 2:4። 5:1-5።

ገጥሞ ዳዊት በዘመነ መንግሥቱ ልዩ ልዩ ታላላቅ ሥራዎችን በማከናወኑ በሰሙ ጥሩነት ተወዳዳሪ የሌለው ገጥሞ ሆኗል። ከሥራዎቹ ጥቂቶቹ ቀጥሎ በሚገኘው ዝርዝር ተጠቅሰዋል ፡-

ሀ) ከመላፍንት ዘመን ጀምሮ እስራኤልን ሲያጠቁት የኖሩትን ፍልስጥኤማውያን አሸንፎ ጸጥ አደረጋቸው፤ 2:4። 5:18-25።

ለ) በደቡብ፣ በምሥራቅና በሰሜን የእስራኤል ንረቤት የሆኑትን ሕዝቦች በማስገበር የመንግሥቱን ድንበርች በሁሉም በኩል በማስፋት መንግሥቱን ከመጠን በላይ ትልቅ አደረገው፤ 2:4። 8፤ 12፤ 26-31።

ሐ) ኢያሱሳውያንን በማሸነፍ ኢየሩሳሌም የተባለችውን የተመሸገች ከተማ ወርሮ የመንግሥቱ መናገሻ ከተማ አደረጋት። የዳዊትም ከተማ ተባለች፤ 2:4። 5:1-10።

መ) ኢየሩሳሌም ለሕዝቡ ሁሉ መንገዳዊ መሰብሰቢያ ስፍራ ትሆን ዘንድ ታቦቱን ከነበረበት ቦታ አምጥቶ በተተክለለት ድንኳን አኖረው። የመቅደሱንም ሥነ ሥርዓት አሻሻለ፤ 2:4። 6፤ 1ዜ.መ. 15፤ 16፤ 25። ቤተ መቅደስ ለመሥራት ፈለገ ግን እግዚአብሔር ከለከለው፤ 1ዜ.መ. 28፤ 3።

ሠ) ብዙዎች መዝሙራትን ጻፈ። በመ.ቅ. «የዳዊት መዝሙር» የሚለው ርእስ ያላቸው መዝሙራት 73 ናቸው።

ዳዊት ታላቅና ገናና ገጥሞ ከመሆኑ የተነሣ በመ.ቅ. መንግሥቱ የመፈሕ መንግሥት ምሳሌ ሆኗል። መሲሐም ራሱ ብዙ ጊዜ በዳዊት ስም ተጠቅሶ ይገኛል፤ 2:4። 7:8-17፤ ኢ.ሳ. 9፤ 7፤ ኤር. 23፤ 5-6፤ 33፤ 14-17፤ ሕዝ. 34፤ 23፤ 37፤ 24፤ ሆሌፅ 3፤ 5። በአ.ክ. ኢየሱስ የዳዊት ልጅ በሚለው ስም የሚጠራው በዚህ ምክንያት ነው፤ ማቴ. 9፤ 27፤ 12፤ 23። በትውልድ መጽሐፉም ላይ ከዳዊት ቤትና ወገን የተወለደ መሆኑ ተነግሮለታል፤ ማቴ. 1፤ 1።

ነገር ግን ከፍ ብለው በተዘረዘሩት ምክንያቶች ሁሉ ገጥሞ ዳዊት ከብርን የተገኘ ገጥሞ ቢሆንም፣ አንዳንድ ጊዜ በሚያሳዝን ኃጢአት መውደቁ ተጽፎበታል። በዝሙት ኃጢአት ወደቀ። በኋላም የሴቲቱን ባል አስገድሎ አገባት፤ 2:4። 11-12። ሕዝቡንም በመቅጠፍ እግዚአብሔርን አስቋጣ፤ 2:4። 24። በእነዚህ ኃጢአቶች ዳዊት በራሱና በሕዝቡ ላይ ብዙ መቅሠፍት አመጣ፤ ልጁ አቤሴሎም ዐመፀበት (2:4። 15-18)፤ ሰሎሞን መንግሥቱን እንደሚወርስ ከተወሰነ በኋላ አደንያስ መንግሥቱን ለመያዝ ሞከረ፤ 1ነገ. 1። ሆኖም ዳዊት እግዚአብሔርን በመፍራቱ ከኃጢአቱ ተመለሰ፤ እግዚአብሔርም ይቅር አለው፤ 2:4። 12፤ 13-14።

ዳውጃ፤ ከቁጠማ፣ ከሣርና ከልጥ የሚሠራ ምንጣፍ፤ 2:4። 17፤ 19።

ዳግም ልደት፤ አንደኛ ልደት በሥጋ ከአባትና ከእናት ሲሆን፣ ዳግመኛ ልደት ከመንፈስ መወለድ፣ መታደስ፣ መለወጥ፣ ወደ አዲስ ሁኔታ መግባት ማለት ነው። ሰው ዳግመኛ ካልተወለደ በቀር የእግዚአብሔርን መንግሥት ሊያይና ሊገባበት አይችልም፤ ዮሐ. 3፤ 3፤ 5። ሰው ዳግመኛ የሚወለደው ከውሃና ከእግዚአብሔር መንፈስ ነው፤ ዮሐ. 1፤ 13፤ 3፤ 3-8፤ ቲቶ 3፤ 5። ብዙዎች ውሃ ሲል ጥምቀትን፣ ሌሎች መንጻትን፣ ሌሎች የእግዚአብሔርን ቃል ያመለክታል ይላሉ። ሰው ዳግመኛ የሚወለደው የእግዚአብሔርን ቃል ስምቶ ሲያምን ነው (1ጴጥ. 1፤ 23-25፤ ያፀ. 1፤ 18)፤ ዳግመኛ የተወለደ ጽድቅን ያደርጋል (1ዮሐ. 2፤ 29)፤ ኃጢአትን አያዘውትርም (1ዮሐ. 3፤ 9፤ 5፤ 18)፤ ፍቅርን ያላያል (1ዮሐ. 4፤ 7)፤ ክርስቶስን ያምናል (1ዮሐ. 5፤ 1)፤ ግለምንም ያሸንፋል (1ዮሐ. 5፤ 4)። «መመለስ» ይመ.

የሙታንም ትንሣኤ ዳግም ልደት ይባላል። ይህም በክርስቶስ ዳግም ምጽአት የሚገኘውን የአዲስ መንፈስ ሁኔታ ያመለክታል፤ ማቴ. 19፤ 28። ብዙ ጊዜ ዳግም ልደት በኃጢአት ምክንያት መንፈሱ በሞተ ሰው ልብ ውስጥ የእግዚአብሔርን ሥራ ያሳያል፤ ኤፌ. 2፤ 1-5። «ኃጢአት» ይመ.

ዳግም ምጽአት፤ የክርስቶስ ሁለተኛ መምጣት። ኢየሱስ እንደገና እንደሚመጣ ተነግሯል፤ ማቴ. 24፤ 30፤ 26፤ 64፤ ዮሐ. 14፤ 3። ከዐረገ በኋላ መላእክት (ሐ.ሥ. 1፤ 11)፣ ሐዋርያትም ይህን አስተማሩ፤ ፈል. 3፤ 20፤ 1ተሰ. 4፤ 15፤ 16፤ 2ተሰ. 1፤ 6-10፤ ቲቶ 2፤ 12፤ 13፤ ዕብ. 9፤ 28። መምጣቱ የቤ.ክ. ተስፋ ነው።

ሳይመጣ የሚከተሉት ነገሮች ይፈጸማሉ።

1. ወንጌል ለአሕዛብ ሁሉ ይሰበካል፤ ማቴ. 24፤ 14፤ ቆላ. 1፤ 6፤ 23።
2. ወደ መጨረሻው ከእስራኤል ወገን ብዙዎች በክርስቶስ ያምናሉ፤ ሮም 11፤ 25-29፤ 2ቆሮ. 3፤ 15፤ 16።
3. መጨረሻ ላይ ትልቅ ክህደት (ማቴ. 24፤ 12፤ 2ተሰ. 2፤ 3፤ 2ጢሞ. 3፤ 1-7፤ 4፤ 3፤ 4)፣ ከኢየሩሳሌም ውድቀት በፊት እንደነበረውም ታላቅ መከራ ይሆናል፤ ማቴ. 24፤ 15-22።
4. የዐመፅ ሰው የሚባለው የክርስቶስ ተቃዋሚ ይነሣል፤ 2ተሰ. 2፤ 3፤ 4፤ ራእ. 20፤ 7-9። «ተቃዋሚ» ይመ.
5. በሰማይና በምድር አስፈሪ ምልክትና ለውጥ ይታያል፤ ማቴ. 24፤ 29፤ 30።

ከዚህ ሁሉ በኋላ ኢየሱስ ይመጣል። ለዎች ሳያስቡ ይመጣል። ምእመናን ቀኑንና ሰዓቱን ባያውቁም ምልክቶችን እያዩ በተስፋ ይጠባበቁታል፤ ማቴ. 24፤ 32-44፤ 1ተሰ. 5፤ 3፤ 4።

መለክት (1ተሰ. 4:16)። ከመለክት ጋር (ማቴ. 24:31፣ 2ተሰ. 1:6:7) ነው። በክርስቶስ የሞቱ ይነሣሉ፤ በምድር ያሉ ሕያዋን ምእመናን ተለውጠው ይጠቀሱ፤ ሌሎችም ይነሣሉ፤ (ማቴ. 24:40:41፣ ዮሐ. 5:28:29፣ 1ቆሮ. 15:51:52) 1ተሰ. 4:13-18። ሊየሱስ ከመጣ በኋላ ጻድቃንንና ኃጥአንን ይለያል፤ ማቴ. 25:31-46። ለምእመናን እንደ ሥራቸው ዋጋ ይሰጣል (ማቴ. 25:20-23፣ ሉቃ. 19:16-19፣ 2ቆሮ. 5:10)፤ በሰይጣንና ባላመኑት ላይ ይፈርዳል፤ 2ተሰ. 1:6-10፣ ራእ. 20:10-15። ለሊየሱስ መምጣትና ለፍርዱ ተዘጋጅተን መኖር ይገባል፤ ሉቃ. 21:34-36። «ፍርድ» ይመ.

አንዳንድ ሊቃውንት የክርስቶስ ዳግም ምጽኢት በአንድ ትልቅ ድርጊት፣ በአንድ ጊዜም እንደሚፈጸም ያምናሉ። ሌሎች ክርስቶስ በመጀመሪያ ለምእመናን፣ በኋላ ለፍርድ እንደሚመጣ ያምናሉ። በመካከለም ሺህ ዓመት ይኖራል ይላሉ። አንዳንዶች ደግሞ ከታላቁ መከራ በፊት፣ ሌሎች ከታላቁ መከራ በኋላ ምእመናን ይጠቀሱ ይላሉ። ትንቢት ላይፈጸም አፈጻጸሙ እንዲታይ መቼ እንደሚሆን ለማወቅ አይቻልም። ሲፈጸም ግን የትንቢት ፍጻሜ መሆኑን እናውቃለን። «ትንቢት»፣ «ሺህ ዓመት» ይመ.

ዳጎን፤ በፍልስጥኤም፣ በሶርያና በመስጴጫም ዳጎን ከሚመለኩ አማልክት አንዱ ነበረ። ከጥንት ከመን የተገኙ ምስሎች እንደሚያሳዩት ይህ አምላክ ልዩ መልክ ያለው ሆኖ ከወገቡ በላይ ያለው የአካሉ ቅርጽ ሰውን፣ ከወገቡ በታች ደግሞ ዓሣን ይመስል ነበር። ዳጎን «የእርሻ አምላክ ነበረ» ተብሎ ይታሰባል። ለዚህ ጣዖት ፍልስጥኤማውያን በአካጣን በጋዛም መቅደሶችን ሠርተውለት ነበር። ሶምሶንን ማርከው ካላወሩት በኋላ በጋዛ የነበረውን የዳጎንን ቤት አፈረሰው፤ መሳ. 16:21-30።

በዘመን መላፍንት መጨረሻ ላይ ፍልስጥኤማውያን እስራኤልን አሸንፈው የእግዚአብሔርን ታቦት ማርከው በአካጣን በዳጎን ቤት በያኖሩት፣ የጣዖቱ ምስል በታቦቱ ፊት ወደቀ። አንሥተውም ወደ ቦታው ከመለሱት በኋላ ለሁለተኛ ጊዜ ወድቆ ተሰባስበደ፤ 1ሳሙ. 5:1-5።

ዳጥ፤ ከዝናም ወይም ከማናቸውም ፈላጊ ነገር የተነሣ የሚያዳልጥ፣ የድንጋይ ንጣፍ የሌለበት መንገድ ዳጥ ይሆናል። የመከራ ምላሽ ነው፤ መዝ. 35:6፣ 73:18።

ዴማስ፤ ከጳውሎስ ጋር የወንጌል ሥራ የሠራ ሰው፤ ቆላ. 4:14፣ ፊልሞና 24። በኋላ ግን ዓለምን ወድዶ ጳውሎስን ትቶት ሄደ፤ 2ጢሞ. 4:10።

ዴህ፤ በእስራኤል ኅብረተሰብ ድሆች የሚባሉ ባል የሌላት ሴት፣ ወላጆች የሌሉአቸው ልጆችና መጻተኞች ነበሩ። የእስራኤል ሕዝብ የሰላተኛውን ዓመት ፍሬ፣ በየዓመቱም የሚገኘውን ቃርጫያ ለድሆች እንዲተው ታዘዘዋል፤ ዘጸ. 23:11፤ ዘሌ. 19:9-10። የድሀ ርስት እንዳይጠቅ የኢየሱልዩ ሕግ ተሰጠ፤ ዘሌ. 25:25-30። በመያዣ ምክንያት እንዳይጉዳ፣ ደመወዙም በቀት መከፈል ይገባዋል የሚል ሕግ ተሰጠ፤ ዘጸ. 22:25-27፤ ዘዳ. 24:15። እግዚአብሔር ድሆውን ይመለከታልና ያለው ሰው እንደ ችሎታው ሊረዳው ይገባዋል፤ ዘዳ. 15:1-11፤ ኤፌ. 4:28። የቤተ ክርስቲያን መሪዎች ለድሆች የመረዳጃ ድርጅት ነበራቸው፤ ሐ.ሥ. 6:1-6፤ ገላ. 2:10። ድሀን መናኙ አይገባም፤ ምላ. 14:31፤ ያዕ. 2:1-9።

ዴል ነሣ፤ ተጥጥ ግጥም ግለት ነው። ክርስቶስ ድል እንደነሣ ሁሉ፣ ተከታዮቹም ድል ይነሣሉ፤ ቆላ. 2:15፣ 2ቆሮ. 2:14፤ ራእ. 3:21፣ 17:14። ከቶውን ድል የሚሆኑ የክርስቶስን ሥራ እየሠሩ መንፈሳዊ በረከት፣ ኃይልና ሽልማት ያገኛሉ፤ ራእ. 2:7:11:17:26-27፣ 3:5:12:21፣ 21:7። እነርሱም በበጥ ደምና በተናገሩት የምስክርነት ቃል ድል ይነሣሉ፤ ራእ. 12:11። «አሸነፈ» ይመ.

ዴሪ፤ ሴቶች በአንገታቸው የሚያገጠልጥሉት፣ ከብር፣ ከሌላም የሚሠራ ጌጥ፣ ሕዝ. 16:11። በብ.ኪ. በሊቀ ካህናት የክብር ልብስ ላይ ድሪ ይደረግ ነበር፤ ዘጸ. 28:24።

ዴሪም፤ ትንሽ የምንሣሪ ገንዘብ፣ የብር ግማሽ፤ ሉቃ. 15:8።

ዴርጭት፤ ተቆን የሚመስል፣ ትንሽ ወፍ። በወረብ አገር የሚዘምትበት ዘመን አለ። መሬት ለመሬት እየተጠጋ ትልልቅ መንጋ እየሆነ ይበርራል። የእስራኤል ልጆች በሲና በረሃ ሥጋ ለመብላት በተመኙ ጊዜ እግዚአብሔር ድርጭቶችን በብዛት ላከላቸው፤ ዘጸ. 16:13፤ ዙጉ. 11:31። «ወርች» ይመ.

ዴቅድቅ ጨለማ፤ ምንም ብርሃን የሌለበት ፍጹም ጨለማ፤ 2ኢጥ. 2:17። በፍርድ ቀን የሚሆነው ድርጊት በድቅድቅ ጨለማ ተመስጊል፤ ሳር. 1:15:16።

ድብ፤ ጥፍፋና ጠጉሩ ረጅም የሆነ፣ ጅራት የሌለው ኃይለኛ አውራጃ በጥንት ጊዜ በእስራኤል፣ ዛሬም በሊባኖስና በእስያ የሚገኝ፣ በዕብራይስጥ ቋንቋ «ድብ» ይሉታል። ቅጠል፣ ሥር፣ ግርና ሥጋ ይበላል። ሴት ድብ በ-ትሉቿን ለግዳጉ ብላ ስትቋጣ ሰውን መገደል ትችላለች፤ 1ኛው. 17+34-36፤ 2ኛው. 17+8።

ድብ፤ የአውራ (የድብ) ቅርጽ የሚመስል ሰሜናዊ የከተብት ሠራዊት ወይም ከምችት፤ ኢዮብ 9+9።

ድብልቅ ሕዝብ፤ በአንድነት የሚኖር የላዩ ላዩ አገር ሕዝብ ወይም ክልስ ሕዝብ ግለት ነው፤ ዘጸ. 12+38፤ ዘኁ. 11+4-6፤ ነሀ. 13+31 ኤር. 25+20።

ድብቅ፣ መደበቅ፤ አስረላጊ ሲሆን እግዚአብሔር የተሰወረውን ነገር ለሰው ይገልጻል፤ ዘፍ. 18+17፤ 1ቀር. 2+7። ሰው ለመልካም (ሉቃ. 2+19:51) ወይም ለከፋት ሁኔታ ብዙ ነገርን ይደብቃል፤ ዘፍ. 4+5-8፤ ኢያሱ 7+19-21፤ መላ. 20+23። ሰዎች ከእግዚአብሔር ለመሸግ ወይም ለመደበቅ ቢፈልጉ አይችሉም፤ ዘፍ. 3+8-10፤ ኢዮብ 14+13፤ መዝ. 139+7-10፤ 1ቀር. 4+5።

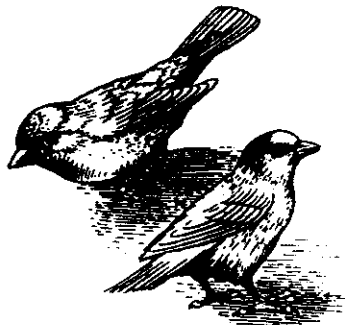
ድኅነት፤ ከጋጠኔት፣ ከፍርድና ከዘላለማዊ ጥት መዳን። ከእግዚአብሔር በክርስቶስ የሚገኝ መዳን ነው፤ ሐ.ሥ. 28+28። «ደገነነት» ይሙ.

ድንቅ፤ «ተአምር» ይሙ.

የድንበር ምልክት፤ የግል ርስትን ክልል የሚወስን ምልክት፤ ይህን ምልክት መገታል ከባድ ወንጀል ነበር፤ ዘጸ. 19+14፤ ሥላ. 22+28።

ድንቢጥ፤ ላዩ ላዩ መልክ ያለው አነስተኛ ወፍ፤ ግቲ. 10+29። «ወርች» ይሙ.

ድንብላል፤ የወጥ ቅመም የሚሆን ተገዝ ዘር፤ ዘኁ. 11+7፤ ዘጸ. 16+31።

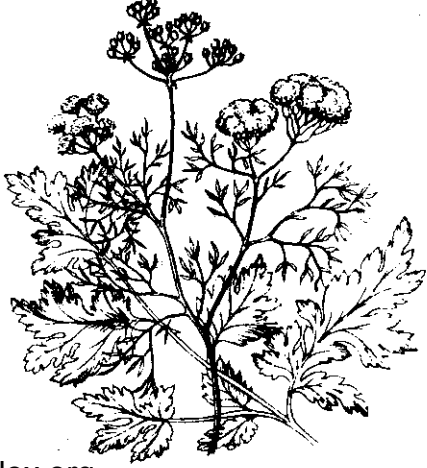

ድንቢጥ

ድንክ፤ በትክክል ያሳደገ፣ አቀር ሰው። በብ.ክ. በመሠዊያ ሊያገለግል አልተፈቀደለትም ነበር፤ ዘሌ. 21+20። «በሽታ» ይሙ.

ድንኳን፤ በተራዳዎች ላይ የተዘረጋ፣ በገመድ አውታር የተያዘ፣ ከተፈተለ የፍየል ጠጉር ወይም ከቆዳ የተሠራ መኖሪያ፤ ኢሳ. 54+2። ሥዕሉን በገጽ 237 ይሙ.

ድንጋይ፤ በካንግ ላይ ላይ ዓይነት ድንጋዮች በብዛት ይገኛሉ፤ ሰዎች ለሕንጻ (1ነገ. 5+17፤ አጭጽ 5+11)፣ ለድንበር መለያ (ኢያሱ 15+6)፣ ለመኖሪያ (1ኛው. 17+40)፣ ለጣዖት (ኢሳ. 57+3-7)፣ ለመቀረጫ (ዘጸ. 4+25)፣ ለመዝጊያ (ዘፍ. 29+2፤ ግቲ. 27+60)፣ ለመታሰቢያ (ኢያሱ 4+20)፣ ለሌላም ሁሉ በድንጋይ ይጠቀሙ ነበር። በምሳሌነት ሕይወት የሌለው ነገር (1ኛው. 25+37፤ ሕዝ. 11+19:20) ወይም መሠረት ያለውን ቋሚ ነገር ሁሉ ሊያመለክት ይችላል፤ ጳጳ. 2+34:35፤ መዝ. 118+22። ምእመናን በሕንጻ ድንጋዮች

ድንብላል

ድንኳን

ተመስለዋል፤ 1ጲጥ. 2+5። «የግዕዝን ድንጋይ»፥ «ዓለት» ይመ.

ድንጋይ፥ የክበፍ ድንጋዮች (ዕንቆች)፤

ከጥንት ጀምሮ የክበፍ ድንጋዮች ለዘውድና ለመሰለው ሁሉ ለሕንጻም እንደ ገጣጊጥ ተቋጥረው በሰው ዘንድ ተወድደዋል፤ ዘጸ. 28+15-21፤ ዘካ. 9፥16፤ 2ዜ.መ. 3፥6። የዕንቆ ስምና መልክ ብዙ ነው። በመቶ. የተጠቀሱት የዕንቆ ዓይነቶች መልክ ለመለየት ያስቸግራል። ስግግሩ ግን እንደሚከተለው ነው፤ መረገድ፥ ሰርድዮን፥ ሰርዶንክስ፥ ሰንጅር፥ ቀይ ዕንቆ፥ በሉር፥ ቢረሌ፥ ቶጳዝዮን፥ አልግዝ፥ አሚቲስጢናስ፥ ኢያሰጲድ፥ ኪላቀዶን፥ ክርስቲሱቤ፥ ክርስቲራስስ፥ ወራውራ፥ ዕብን አልግዝ፥ የሚያብረቀርቅ ዕንቆ፥ ያክንት። በየስግግሩ ይመ.፤ ደግሞም «ዕንቆ» ይመ.

ድንግል፥ ደናግል፤ ወንድ ያላወቀች ሴት፥ ወይም ሴት ያላወቀ ወንድ፤ ዘፍ. 24+16፤ ዘጸ. 22፥16:17፤ አሰ. 2፥2:3፤ ራእ. 14፥4። በብ.ክ. የድንግል መብት በሕግ የተጠበቀ ነበር፤ ዘዳ. 22፥13-29። ቃሉ ለመግሥታት፥ ለሕዝብ፥ ለአገር ምሳሌ በመሆን ብዙ ጊዜ ተጠቅሶ ይገኛል፤ ኢሳ. 23፥12፤ 37፥22፤ 47፥1፤ ኤር. 18፥13፤ አጥጽ 5፥2። ጌታችን ኢየሱስ ከድንግል ተወለደ፤ ኢሳ. 7፥14፤ ግቴ. 1፥22:23፤ ሉቃ. 1፥26:27። ጳውሎስ ደናግል ለሆኑ ወንዶች ሴቶች የግል ምክር ሰጥቷል፤ 1ቆር. 7፥25-38። እንደዚሁም ምእመናንን በድንግል መስሎአቸዋል፤ 2ቆር. 11፥2።

ድዥሳ፤ «እንስሳት» ይመ.
ድያ፤ ገሐች ጥና አምላክ ነው ብለው ያመለኩት የነበረ፤ ሐ.ሥ. 14፥12:13። ደግሞ ድዮስ ወይም ዘዎስ ተብሎ ይጠራል።
ድድ፤ ጥርስ የሚበቅለበት ሥጋ ወይም የጥርስ መሠረት፤ ኢዮብ 19፥20።

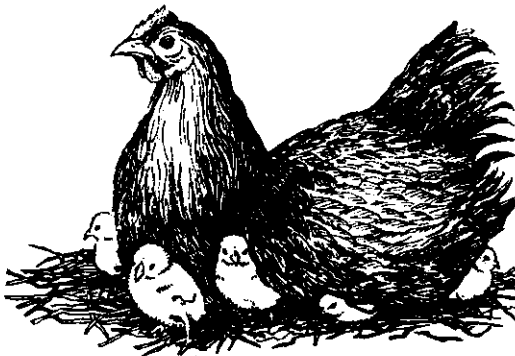
ድግ፤ ወንድ ወደ መንገድ ሲሄድ የሚታጠቀው አንደ መቀነት ያለ ረጅም ጨርቅ፤ ምሳ. 31፥24።

ድጥ፤ ዳጥ ግለት ነው። «ዳጥ» ይመ.

ድፍረት፤ ሰዎች ላይ ላይ ነገርን ግድረግ ሲደፍሩ (አሰ. 4፥16፤ ሮም 5፥7)፥ በእግዚአብሔር ፊት ግን ብዙ ጊዜ አይደፍሩም፤ ግቴ. 22፥46፤ ግር. 12፥34፤ ዮሐ. 21፥12፤ ሐ.ሥ. 5፥13፤ 7፥32። ለወንጌል ሥራ ድፍረት ያስፈልጋል፤ ሐ.ሥ. 9፥27፤ 1ተሰ. 2፥2።

ዶለት፤ በለው ላይ ክፉ መከሪ፤ አሰረ፤ አደመ፤ 1ሳመ. 22፥13።

ዶሮ፤ ከጎጋት በፊት ይሞክላል፤ ግር. 13፥35፤ 14፥30:68:72። የዶሮ ሚዳቸቿን መሰብሰብ የክርስቶስን ፍቅር ያሳስባል፤ ግቴ. 23፥37።

ዶታይን፤ ከሰግርያ በስተሰሜን 20 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ከተማ። በዚህ ቦታ የሴፍን ወንድሞቹ ለነጋዴዎች ሸጡት፤ ዘፍ. 37፥13-28። በዶታይን አልላዕ የሶርያን ጦር ሠራዊት አላወረ፤ 2ነገ. 6፥11-23። ከ. 4ሀ።

ዶፍ፤ ጉርፍ እስከሚሆን ድረስ የሚዘንግ ኃይለኛ ዝናም። የወሳኝ ሰው ምሳሌ ሆኖ ተጠቅሷል፤ ምሳ. 28፥3።

ጆልባ፤ ትንሽ መርከብ። የእስራኤል ሕዝብ ምንም እንኳን በታላላቅ መርከቦች ባይጠቀሙም፥ በገሌላ ባሕር ግንን ለግጥመድና ለመሻገሪያ ያህል በጆልባ ይጠቀሙ ነበር። ጆልባዎች ዐሥራ አምስት የሚያህሉ ሰዎችን የሚይዙ ሲሆኑ ብዙ ጊዜ በመቅዘሪያ ስያሜደቸው ነበር፤ ግቴ. 4፥21፤ 9፥1፤ ዮሐ. 6፥19።

ጃርት፤ «እንስሳት» ይመ.

ጃንደረባ፤ ቃሉ ሁለት ትርጉም አለው፡ 1. ከፍ ባለ ማዕረግ የሚሠራ ጠባቂ፤ ዘፍ. 39+1:8፤ አሰ. 1+10። 2. ስልብ ሰው፤ ኢሳ. 56+3። ጃንደረቦች ታማኞች ሆነው ስለተቋጠሩ፣ ብዙ ጊዜ በቤተ መንግሥት ይገኙ ነበር፤ ሐ.ሥ. 8+27። በእስራኤል ዘንድ ግን ጃንደረባ እንደ ነውረሮ ተቋጥሮ የተቀደሰን ነገር አያቀርብም፤ ወደ ጉባኤም አይገባም ነበር፤ ዘሌ. 21+20፤ ዘዳ. 23+1። በኋላ ግን በልጅ ረንታ መታሰቢያ እንደሚቆምላቸው በትንቢት ተነገረ፤ ኢሳ. 56+1-8። ሰውንም ጃንደረባ ለማድረግ አይረቀቅም ነበር፤ ዘዳ. 25+11። እንደዚሁም ከእናታቸው ማገፈጃ ጀምሮ ጃንደረቦች የሚሆኑ አሉ። በምሳሌነትም በወንጌል ምክንያት ሚስት ያላገባት ሌላውንም የተረቀቀውን ምኞት የተወ ጃንደረባ ይባላል፤ ማቴ. 19+11:12።

ጅረት፤ እንደ ዐባይና እንደ በሽሉ ያለ ፈላሽ ወንዝ፤ ዘዳ. 8+7።

ጅን፤ በግርማ ሌሊት የሚሰማ ድምፅ፣ የምትሐት ነው ቢባልም፣ ያንድ ግደነት ጉጉት ድምፅ ነው፤ ኢሳ. 34+14። «ወርች» ይሆን.

ጅንጅላቴ ወፍ፤ በራሱ ላይ ጉትያ (ቱጉራ) ያለው ዝንጉርጉር ወፍ። እንድርማሚት ተብሎም ይጠራል፤ ዘሌ. 11+19። «ወርች» ይሆን.

ጅንጅላቴ ወፍ

ጅር፤ ካህናት ለአገልግሎት ሲለዩ፣ ለምጻሞች ሲነጹ ጅርአቸው በደም ይቀባ ነበር፤ ዘዳ. 29+20፤ ዘሌ. 14+14። ሰው ለጌታው ለአለግለም አገልጋይ መሆን ሲፈልግ፣ ጌታው ጅርውን በወሽፊ ይበሳው ነበር፤ ዘዳ. 21+5:6። ሰው የእግዚአብሔርን ቃል እንዲያስተውል የሚሰማ ጅር ያስፈልገዋል፤ ማቴ. 11+15።

ገንገም፤ የጌናም ሸለቆ ማለት ነው። በዚህ ሸለቆ የኢየሩሳሌም ከተማ ቅኝት ሁሉ ይጣልና ይቃጠል ነበር፤ እሳትም ከዚያ አይጠፋም ነበር። ስለዚህ ለጋጠአተኞች መግቢያ ቦታ ምሳሌ ሆነ። እግዚአብሔር የጋጠአተኞችን ሥጋና ጥንቃቄ

ያኖራል፤ ማቴ. 10+28። ከዚያም አይወጡም፤ እሳቱ አይጠፋም ትሉ አያንቀላፋም፤ ማቴ. 5+22:29:30፤ ማር. 9+43-48፤ ያዕ. 3+6። «ሲአል» ይሆን.

ገለበጠ፤ የአንድን ነገር አቀማመጥ ቀየረ፤ አዛወረ፤ ዘፍ. 19+25፤ ዘዳ. 29+23፤ ዮናስ 3+4፤ ማቴ. 21+12፤ ዮሐ. 2+15።

ገለጻ፤ የምናሴ የልጅ ልጅ። ከእርሱ ገለጻውያን ተወለዱ። አገራቸውም ገለጻድ ተባለ፤ ዘጉ. 26+29-30። እንደ ዮፍታሐ አባት ገለጻድ የተባሉ ሌሎችም አሉ፤ መሳ. 11+1-3።

ገለጻ፤ ከዮርዳኖስ ግዳ በስተምሥራቅ በእስራኤል የነበረ አገር። እስራኤላውያን የተስፋይቱን አገር በወረሱ ጊዜ ገለጻድ ለርቤልና ለጋድ ነገዶች ለምናሴም ነገድ ግማሽ ተሰጠ፤ ዘዳ. 3+13-15። በገለጻድ የሚገኝ የቅባት መድኃኒት የታወቀና ለውጭ አገር የሚሸጥ ነበር፤ ዘፍ. 37+25፤ ኤር. 8+22። አገሩ ብዙ ጫካ ያለበት ተራራማ ስለሆነ የሚሸሹ ሰዎች ይሸሹጉበት ነበር፤ ለምሳሌ ያዕቆብ (ዘፍ. 31+21)፣ እስራኤላውያን (1ኛው. 13+6:7)፣ ዳዊት፤ 2ኛው. 17+22። ካ. 3።

ገለገለ፤ ያልታረሰውን መሬት ለመጀመሪያ ጊዜ አረሰ፤ ኢሳ. 28+24።

ገሊላ፤ ከምስቱ የእስራኤል ክፍለ አገሮች ሰሜናዊቱ። በመካከል ሰማርያ ስትገኝ ከዚያም ቀጥሎ በስተደቡብ ደሀላ ትገኛለች። ገሊላም በምሥራቅ ከዮርዳኖስና ከገሊላ ባሕር፣ በሰሜን ከሶርያ፣ በምዕራብ ከፊንቄ አገር ትዋሰናለች። ከእስራኤል ምርኮ በኋላ አሕዛብ ወደዚች አገር ገቡ፤ 2ኛ. 15+29፤ 17+24። ስለዚህ የአሕዛብ ገሊላ ተባለች፤ ማቴ. 4+14-16። ደግሞ በገሊላ የኖሩት አይሁድ ቋንቋቸውና ሃይማኖታቸው ትንሽ ለየት ያለ ሆነ፤ ማቴ. 26+73። በዚህ ምክንያት ሌሎቹ አይሁድ ናቋአቸው፤ ዮሐ. 7+52፤ 1+47።

ኢየሱስ ከሌላ ቦታ ይልቅ ብዙ ጊዜ በገሊላ እየተዘዋወረ ያስተምርና ተአምራትም ያደርግ ነበር፤ ሉቃ. 4+14:15፤ ዮሐ. 1+44። ደቀ መዛሙርቱ የገሊላ ሰዎች ነበሩ፤ ሐ.ሥ. 1+11፤ 2+7። ኢየሱስ በምድር ላል ሄድኩ በገሊላ ገዥ ነበረ፤ ሉቃ. 3+1:19፤ 13+32። ከካርስቶስ ዕርገት በኋላ በገሊላ ይኖሩ የነበሩ ብዙ አይሁድ በርም መንግሥት ላይ ስላመጡ ርማውያን በ70 ዓ.ም. ኢየሩሳሌምን አፈረሱ። ከዚያም በኋላ ገሊላ በሃይማኖት ትምህርት ቤቶቿና በትልቅ ምክራቦቿ ገናና ሆነች። ካ. 5ለ።

የገሊላ ባሕር፤ በብሉይ ኪዳን የከፈረት ባሕር ተብሎ ይጠራል (ዘጉ. 34+11፤ ኢያሱ 12+3)፤ በአዲስ ኪዳንም 1. የጌንሳሬጥ ባሕር (ሉቃ. 5+1)፣ 2. የጉብርያዶስ ባሕር በሙራል ይጠራል (ዮሐ. 6+1)፤ ጉብርያዶስ በባሕር ዳር ያለ ዋና ከተማ ነበረ። የባሕር ርዝመት 20 ኪ.ሜ፣ ስፋቱም 12 ኪ.ሜ. ያህሉም ከታላቁ ባሕር ጠለል 212 ሜትር

ይቀንሳል። በዙሪያው ተራራ ስላለ፣ በድንገት ዐውሎ ነፋስ ሊነሣ ይችላል። ክርስቶስ በምድር ላለ በዙሪያው 9 ከተማዎች ነበሩ፤ ጥብርያዶስም የአራተኛው ክፍል ገዥ የዩሮድስ ዋና ከተማ ነበረ። ኢየሱስ የማስተማሩን ሥራ በገሊላ ባሕር አካባቢ ጀመረ። ዓሣ አጥማጆችንም ደቀ መዛሙርቱ እንዲሆኑ ከዚህ ባሕር አጠገብ ጠራቸው፤ ማር. 1፥16። በባሕሩ ላይ ተራመደ (ማር. 6፥45-51)፤ ዐውሎ ነፋስንም ገሠጸ (ማር. 4፥35-41)፤ ደቀ መዛሙርቱ ከዚህ ባሕር ዓሣ በማጥመድ ላይ ሳሉ ሁለት ጊዜ በተለምዶት ረዳቸው፤ ሉቃ. 5፥1-11፤ ዮሐ. 21፥1-11። ካ. 3ለ።

የገሊላ ባሕር

ገላትያ፤ ገላትያ አውራጃ ነው። የሚገኘውም ዛሬ ቱርክ በሚባለው አገር ውስጥ ነው። ይህ አውራጃ በአገሪቱ መሐል ከሰሜን እስከ ደቡብ የሚገኘው ነው። በደቡቡ የገላትያ ክፍል የጲስድያ የምትሆን አንጻኪያ፣ ኢቆንዮን፣ ልስጥራንና ደርቤን የሚባሉ ከተሞች ተገኝተዋል፤ እነዚህም ሐዋርያው ጳውሎስ ወንጌልን ሊሰብክ ለመጀመሪያ ጊዜ ሲወጣ የጉበኛቸው ከተሞች ናቸው፤ ሐ.ሥ. 13፥14-14፥28። በ2ኛና በ3ኛ የሰብክት ጉዞዎቹም ጉብኝቷቸዋል፤ ሐ.ሥ. 16፥6፤ 18፥23። ካ. 6በ።

የገላትያ አብያተ ክርስቲያናት፤ በጳውሎስ የተመሠረቱ ሲሆኑ፣ በኋላ ግን ከትምህርቱ አፈገፈጉ። ቢሆንም፣ ከጥቂት ዓመታት በኋላ ሐዋርያው ለቆንጉቶስ ቢ.ክ. ሲጽፍ «ለገላትያ አብያተ ክርስቲያናት እንደ ደነገግሁት» በግለቱ፣ መልእክቱ ከደረሳቸው በኋላ በስሕተታቸው ተጽጽተው የተመለሱ ይመስላል፤ 1ቆር. 16፥1።

የገላትያ መልእክተ፤ ጳውሎስ በገላትያ አብ.ክ.ን ከተከለ በኋላ ወደ ሶርያ ታመለሰ። ከጥቂት ቀን በኋላም ሰዎች ወደ ገላትያ ሄደው ሐዋርያዊ ሥልጣትንና ትምህርቱን እየቀፉ «ካልተገረዛችሁና በሙሴን ሕግ ካልጠበቃችሁ በክርስቶስ ግመን ብቻ በቂ አይደለም» ብለው ስላስተማሩ፣ ምእመናን ከጳውሎስ ትምህርት ዘወር በግለት የእነርሱን ተቀበሉ። ሐዋርያው የገላትያ ምእመናን በሌላ ትምህርት መወሰዳቸውን ሲሰማ የገላትያው ወደ እውነት ይመልሳቸው ዘንድ ይህን መልእክት ለ መልእክቱ ከጻፉቸው መልእክቶች መካከል

የመጀመሪያው ሳይሆን አልተረም። መልእክቱ ከተጻፈበት ዓላማና ምክንያት የተነሣ የመልእክቱ መንፈስ ከበድ ያለ ነው፤ 1፥6፤ 3፥1፤ 5፥12፤ 6፥17።

ሐዋርያው በዚህ መልእክት በተለይ በምስት የሃይማኖት ክፍሎች ላይ ያተኩራል፤ እነርሱም ፡- የሰበከው ወንጌል ሥልጣን፣ ኃጢአተኛ የሚጻድቅበት መንገድና አማኝ የሚኖርበት እውነተኛ ነፃነት ናቸው። ምዕራፍ 2 ቶፕር 16 የመልእክቱ «ቶልፍ» ነው። አማኝ ከሕግ ባርነት ነፃ ወጥቷል፤ ሆኖም ይህ አርነት የመንፈስ ቅዱስን ሥራ ለመሥራት እንጂ የሥጋን ምኞት ለመፈጸም አልተሰጠም።

ይህን ትምህርት ሲሰጥ ጳውሎስ ስለ ጸጋና ስለ ሕግ፣ ስለ እምነትና ስለ ሥራ፣ ስለ ነፃነትና ስለ ግዝራት ተደጋጋሚ ማብራሪያ ሰጥቷል። ይህን ትምህርት በቀራንጥ ከተፈጸመው የክርስቶስ ሥራ ግለትም ክርስቶስ በመስቀሉ ከአሁኑ ክፉ ዓለም ያዳነው ከመሆኑ (1፥3-5)፣ አማኝን ለሕግ እንደሞተ ከማስቆጠሩ (2፥19-21)፣ ለአማኝ ዓላማና መልእክት ከመስጠቱ (3፥1-5)፣ በአማኝ ስፍራ የሕግን እርግጥን ከመሸከሙ (3፥10-14)፣ አማኝን በስደት ውስጥ ከማስገባቱ (5፥11፤ 6፥12)፣ አማኝ ሥጋውን እንደት እንደሚገድል ከማላየቱ (5፥24)፤ እና ለአማኝ የሚመክበትን ከመስጠቱ (6፥14) አኳያ ለንመለከተው እንችላለን።

አከፋፈል ፡-

1. መግቢያ፣ የጳውሎስ ሐዋርያነት፣ አዋር ሰላምታ፣ የክርስቶስ ሥራ፣ አንድ ወንጌል ብቻ እንዳለ፤

1፥1-10።

2. አንዱ ወንጌል ለጳውሎስ በተጥታ መገለጠ፤

2፥11-14።

ጳውሎስ፣ ሀ) ወንጌሉን ከሰው ሳይሆን ከራሱ ከኢየሱስ ክርስቶስ መቀበሉን (1፥11-12)፣ ለ) ወንጌሉን ከመስበኩ በፊት አክራሪ የአይሁድ እምነት አራማጅ መሆኑን (1፥13-17)፣ ሐ) ሌሎች ሐዋርያት የሰበከውን ወንጌል ማጽደቃቸውን (1፥18-2፥10)፣ መ) የኢፕርስን አካሄድ የተቃወመው መሆኑን (2፥11-14)፣ ሠ) ወንጌሉ፣ ሰው በክርስቶስ እምነት መጽደቁን እንደሚያውቅ (2፥15-21) ገለጠ።

3. ወንጌሉ ከሕግ ብልጫ ያለው መሆኑ፤

3፥1-4፥31።

ጳውሎስ፣ ሀ) አንባቢዎች በሕግ ሳይሆን በእምነትና በመንፈስ መባረካቸውን (3፥1-5)፣ ለ) አብርሃም በሕግ ሳይሆን በእምነት መጽደቁን (3፥6-9)፣ ሐ) ክርስቶስ አማኞችን ከሕግ እርግጥን መሞገቱን (3፥10-14)፣ መ) ሕግ የተሰፋውን ቃል መሻር አለመቻሉን (3፥15-18)፣ ሠ) የሕግ ዓላማ ሰዎችን ወደ ክርስቶስ ማድረስ መሆኑን (3፥19-29)፣ ረ) ወንጌሉ ሰዎችን ከባርነት አውጥቶ የእግዚአብሔር ልዩነት ማድረግን (4፥1-7)፣ ሰ) ወደ ድር ለማድ መመለስ ባርነት መሆኑን (4፥8-11)፣ ሸ) መልካምን

ነገር ሁሉ ለአገባቢዎቹ መመኘትን (4:12-20)፣ ቀ) ሕጋዊ ባርነትና ነፃነት በአጋርና በሣራ ታሪክ መብራራታቸውን (4:21-31) አሳዩ።

4. ወንጌሉ ወደ እውነተኛ ነፃነት መምራቱ፤ 5:1-6:10።

እውሉስ፤ ሀ) ወንጌሉ ግዢትንና ሕግን በመረጸም ደገንነት ይገኛል የሚለውን አመለካከት ግስቀረቱን (5:1-6)፣ ለ) የስሕተት ትምህርት ወንጌሉን መበከሉን (5:7-12)፣ ሐ) ነፃነት ለሥጋዊ ድርጊት ምክንያት አለመሆኑን (5:13-15)፣ መ) በመንፈስ የሚመለሱ ሥጋን መስቀላቸውን (5:16-26)፣ ሠ) ነፃነት፣ ርኅራኄን፣ ልግስናንና በረከትን የሚያስገኝ መሆኑን (6:1-10) አስተማረ።

5. መደምደሚያ፤ የእውሉስ ትግል፣ ትምክህትና ቡራኪ።

ገል፤ የጠካላ ዕቃ ሰባሪ። ለእሳት መጫሪያ የሚያገለግል ነው፤ ኢዮብ 2:8፤ ኢሳ. 30:14። የድካም ምሳሌ ነው፤ መዝ. 22:15።

ገመድ፤ ግሰሪያ። ከእንስሳት ጠጉር፣ ከቆዳ፣ ከላጥና ከላዩ ላይ ተክል ጭረት ይገመዳል፤ ለብዙ ሥራ ያገለግላል፤ ኢያሱ 2:15፤ 1ነገ. 21:31-32፤ ዮሐ. 2:15፤ ሐ.ሥ. 27:32።

ገማልያል፤ የታወቀ ፈረሳዊና የሕግ መምህር። እውሉስ የተማረው ከገማልያል ከገደ ነው። ሐዋርያትን እንዲታገሡ አቸውና እንዳይነኩ አቸው ለሸንጎው ምክር አቀረበ፤ ሐ.ሥ. 5:34-39፤ 22:3።

ገማዳውያን፤ የያሬት ዘርቶ። በግእዝ ገማዳም ይባላሉ። ኃይለኞችና ፎራጦች ናቸው፤ ሕዝ. 27:11።

ገምባሌ፤ ከእግር አንገት እስከ ቋገጥ(ጃ) የሚለበስ። እንደ ረዥም ጫማ ያለ ነው፤ 1ሳመ. 17:6። «የጦር መሣሪያ» ይሙ.

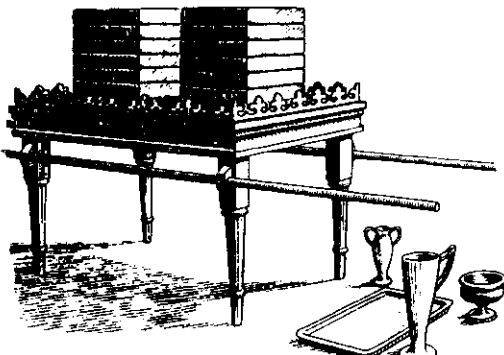
ገሞራ፤ «ሰደም» ይሙ.

ገሪዛንና ጌባል፤ በሰሪዎ አቅራቢያ ያሉ ሁለት ተራራዎች። ገሪዛን የበረከት፣ ጌባል የመርገም ተራራዎች ናቸው፤ ዘጸ. 11:29። ኢያሱ በሁለቱ ተራራዎች መካከል መሠዊያ ሠራ፤ ሕጉንም በዚያ አነበበ፤ ዘጸ. 27:4-8፤ ኢያሱ 8:30-35። የጌደምን ልጅ ኢዮአታም በገሪዛን ራስ ላይ ሆኖ ለአቤጫሊክ ተከታዮች ጮሸ፤ መላ. 9:7-21። ሳምራውያን በገሪዛን ተራራ ቤተ መቅደስን ሠሩ፤ ዮሐ. 4:20። ካ. 3። 3ሰ።

ገርነት፤ ስለ ሌላ ሰው ግሰብ፣ በቃልም ሆነ በድርጊት ሰውን አለመገዳትና አለመወከን፤ 1ጲጥ. 2:18። ክርስቶስን የሚከተሉ ሰላው መካከል ገርነት እንዲያሳዩ ይጠበቅባቸዋል፤ ፈል. 4:5፤ 2ጢሞ. 2:24፤ ቴቶ 3:1-2፤ ያሴ. 3:17።

ገበሎ፤ የእንሸላሊት ዓይነት፣ ገንብ የምትበላ፣ በገደገዳ የምትናር ተገባላት። ዘሌ. 11:30።

ገበታ፤ ምግብ የሚቀመጥበት ጠረጴዛ፤ መላ. 1:7። በእግዚአብሔር ማደሪያ ውስጥ ከግራር እንጨት የተሠራ ልዩ ገበታ ነበር፤ በወርቅም የተለበጠ ነበር። በዚህ ገበታ ላይ ካህናት ሁሉ ጊዜ የገጹን ገብስት ያስቀምጡ ነበር፤ ዘጸ. 25:23-30፤ ዘሌ. 24:5-9።

የመገኘቱ ገብስት በወርቅ ገበታ ላይ.

ገበያ፤ ግንኛውም ዕቃ የሚነገድበት፣ ሰዎች የሚገናኙበት፣ ልጆች የሚጫወቱበት፣ ጉዳይ የሚፈጸምበት ቦታ። ክርስቶስ በምድር ላለ ሰዎች ድውያንን በገበያ ያስቀምጡ ነበር፤ ማቴ. 11:16-17፤ ማር. 6:56፤ 12:38፤ 1ቆሮ. 10:25። ብዙ ጊዜ ዳኞች ገበያ አጠገብ ይገኙ ነበር፤ ሐ.ሥ. 16:19፤ 17:17።

ገባር፤ ያለ ደመወዝ መንግሥትን ለማገልገል የተገደደ ሰው ወይም ሕዝብ፤ 1ነገ. 5:13-14፤ 9:21።

ገባዎን፤ በኢያሱ ዘመን የነበረ የኤዊያውያን ከተማ፤ ኢያሱ 9:7። የገባዎን ሰዎች አስራኤልን አታለሉና ከእስራኤል ጋር ተማማሉ፤ ኢያሱ 9:1-27። ሳኦል የገባዎንን ሰዎች ገደለ፤ 2ሳመ. 21:1-9። የዳዊትና የአበኔር ጀግኖች በገባዎን ውሃ አጠገብ ተቈራቁሱ፤ 2ሳመ. 2:12-17። ሰሎሞን በመጀመሪያ ሲነገሥ መሥዋዕትን በገባዎን አቀረበ፤ 1ነገ. 3:4-15። ካ. 3ሰ።

ገብርኤል፤ ገብርኤል ማለት የእግዚአብሔር ሰው ማለት ነው። በሰው ምሳሌ ለሰዎች የተገለጠ የእግዚአብሔር መልእክት ለዳንኤል የእግዚአብሔርን ቃል ለመተርጉምና የሚመጣውን ለመግለጥ ተላከ፤ ዳን. 8:15-26፤ 9:21-27። ለዘካርያስ ስለ የሕንስ፣ ለማርያምም ስለ ክርስቶስ ልደት የምሥራችን ቃል አቀረበ፤ ሉቃ. 1:11-38።

የገበ፤ ቃሉ የገእዝ ቃል ነው። ጎን፣ አጠገብ ማለት ነው። አሁን ከታወደ ወይም ከተቋረጠ በኋላ በጎን የሚያቋጠቱጠውና የሚወጣው ቡቃያ የገበ አሁን ይባላል፤ አዎን 7:1።

ገገጥ፤ ቃሉ ሁለት ነገሮችን ይተረጎማል።

- 1. አትክልት ማለት ነው፤ ዘፍ. 2፥8፤ 3፥8።
- 2. በቅጥር የተከለለ የአትክልት ስፍራ ማለት ነው፤ መ.መ. 4፥13-16።

እግዚአብሔር አዳምን በዓድን በተከለው ገነት አኖረው። በገነት ብዙ መንዞችና ዛፎች ነበሩ፤ በተለይም የሕይወት ዛፍና መልካምንና ክፉን የምታስታውቅ ዛፍ ነበሩበት፤ ዘፍ. 2፥8-17። በዚያ እግዚአብሔር ከአዳም ጋር ይገናኝ ነበር፤ ዘፍ. 2፥16፤ 3፥8። እግዚአብሔር በኃጢአት ምክንያት አዳምን ከገነት አስወጣው፤ ዘፍ. 3፥22-24። አዳም የነበረበት ገነት በጥፋት ውሃ ጊዜ የጠፋ ይመስላል። ዋናው የገነት አሳብ ግን ሰው ከእግዚአብሔር ጋር በደስታና በፍቅር የሚገናኝበት ሁኔታ ነውና፤ ጻድቃን ሲሞቱ የሚሄዱበት ገነት ይባላል፤ ይህም አዳም በነበረበት የመጀመሪያው ገነት ሁኔታና ደስታ ተገለጧል፤ ኢሳ. 58፥11፤ ኤር. 31፥12፤ ራእ. 2፥7፤ 22፥1-5። ገነት በልዕልናው ምክንያት ሰማይ ተብሏል፤ 2ቀሮ. 12፥4። ገነት ማለት እግዚአብሔር ራሱ ያለበት ማለት እንደሆነ ክርስቶስ ተናግሯል፤ ሉቃ. 23፥43። «የአትክልት ስፍራ» ይመ.

ገና፤ የክርስቶስ ልደት የሚታሰብበት ዓመታዊ በዓል። ቃሉ ከግሪክ የተገኘ ነው። በዓሉ በምሥራቃውያን ታኅሣሥ 29፤ በምዕራባውያን ታኅሣሥ 15፤ በአርመን ቤ.ክ. ጥር 12 ቀን ይከበራል። በዓሉ በቂስጦንጢኖስ ጊዜ በ325 ዓ.ም እንደተከበረ በዓለም ታሪክ እናነባለን። ከዚያ በፊት ግን ይከበር እንደነበር ማረጋገጫ አልተገኘም። መ.ቅ. ስለ በዓሉ አይናገርም፤ ጊዜውንም ለመወሰን በቂ ማስረጃ አይሰጥም፤ «ዓመት» ይመ.። ሆኖም ምእመናን ሁሉ ከዘላለም የነበረ ቃል ከቅድስት ድንግል ማርያም ሥጋንና ነፍስን ነሥቶ እንደተወለደ አምነው ያከብሩታል።

ገንዘብ፤ እስከ 700 ከክ. በ. ምንጣሪ አልነበረም። ብርና ወርቅ እየመዘኑ ይገዙና ይሸጡ ነበር። አብርሃም በአራት መቶ ሰቅል ብር መሬት ገዛ፤ ዘፍ. 23፥15-16። ስሎሞን ያገኘው የነበረው ግብር በወርቅ መክሊት ተመዘነ፤ 1ነገ. 10፥14-15። በኋላ ግን ልዩ ልዩ መንግሥታት የገንዘባቸውን ወይም የሌላውን ምልክት በወርቅና በብር ወይም በናስ አትመው ገንዘብ አሰጧል፤ ማቴ. 10፥9፤ 22፥20፤ ብዙ አገሮች ገንዘብ ስላሳተሙ ገንዘብ ለሞራች አስፈላጊ ሆኑ። እነርሱም ከመጠን በላይ አትራፊዎች ሆነው ተገኙ፤ ማቴ. 21፥12-13። ክርስቶስ በምድር ላለ በልዩ ልዩ ገንዘብ ይጠቀሙ ነበር። የእያንዳንዱን ዋጋ ለመወሰን ያስቸግራል። ሆኖም አንድ ዲናር ለቀን ሠራተኛ ያንድ ቀን ደመወዝ ነበረ፤ ማቴ. 20፥2። ዲናር ከሁሉ ያነሰ የናስ ሳንቲም ነበር። በዲናር ዐሥራ ስድስት ሳንቲሞች ነበሩ። በእስኪታዩር አራት ዲናሮች ነበሩ። ምናንና መክሊት በመጀመሪያ የክብደት መለኪያዎች ነበሩ። የምናን ብር መቶ ዲናር፣ የመክሊት ብር ስድስት ሺህ ዲናር ይሆናል። ሐዋርያት ገንዘብ እንዳይዙ ተከለከሉ (ማቴ. 10፥9)፤ በኋላ ግን ተፈቀደላቸው፤ ሉቃ. 22፥35-36።

ገንዘብ ማናቸውንም ዓይነት ሀብት ሊያመለክት ይችላል፤ ገንዘብ እንቅፋት እንዳይሆን መጠንቀቅ ያስፈልጋል፤ ማቴ. 6፥24። የሰው ጠባይ በገንዘብ አጠቃቀሙ ይገለጣል፤ ሉቃ. 16፥10-13። ገንዘብን መውደድ የክፋት ሁሉ ሥር ነው ተብሏል፤ 1ጢዮ. 6፥10።

ገውዝ፤ ፍሬው ጣፋጭ የሆነ ተክል፤ መ.መ. 6፥11።

ገዥ፤ አገረ ገዥ፤ ከዋናው ባለ ሥልጣን በታች አንድን አገር የሚያስተዳድር። በብ.ክ. የሴፍ (ዘፍ. 42፥6) ሌሎችም ገዦች ተባሉ።

በርም መንግሥት ሁለት ዓይነት ገዦች ነበሩ። ሰላም በሚገኝባቸው አገሮች በርም ምክር ቤት በየዓመቱ የሚሾሙ እንደ ሰርገዮስ ጳውሎስና እንደ ጋልዮስ ያሉ አገረ ገዦች ነበሩ፤ ሐ.ሥ. 13፥7፤ 18፥12። ሰላም በማይገኝባቸው የጦር ሠራዊት በሚያስፈልግባቸው አገሮች በቀሳር የሚሾሙ እንደ ጲላጦስ፣ እንደ ፊልክስ፣ እንደ ሬስጦስም ያሉ ገዦች ነበሩ፤ ማቴ. 27፥2፤ ሐ.ሥ. 23፥24፤ 24፥27። የገዥው ሥራዎች በተለይ ሦስት ነበሩ፤ እነርሱም ጸጥታን መጠበቅ (ሐ.ሥ. 19፥40)፣ ግብርን መሰብሰብ (ሉቃ. 2፥1፤ 20፥22-25)፣ ፍርድንም መፍረድ ናቸው፤ ሉቃ. 23፥1-2።

ገደለ፤ 1. ሕይወትን አጠፋ፤ ዘፍ. 4፥8። 2. ፈቃድን ተው፣ ክፉ ፍላጎትን ከልብና ከመንፈሳዊ ሕይወት አራቀና ለየ፤ ሮም 8፥13፤ ቆላ. 3፥5።

ገዲ፤ ጥፍሩ ቆላፋ፣ ጭልሬትን የሚመስል አይጥንና እባብን የሚበላ ደፋር አምራ (ዘሌ. 11፥14)። «ወርቅ» ይመ.

ገፈራ፤ የእንስሳት ምግብ። አብዛኛውን ጊዜ ገለባ የተቀላቀለበት እህል ነው፤ ዘፍ. 24፥32፤ 42፥27።

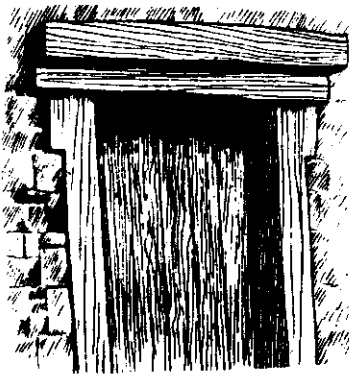
ጉማራ፤ ቀን በውሃ ውስጥ የሚተኛ፣ ሌሊት በመሬት ላይ የሚሰማራ፣ በጣም ትልቅ የሆነ አውሬ፤ ኢዮብ 40፥15-24።

ጉም፤ በከረምት ወራት ከመሬት የሚተን፣ መሬትን የሚሸፍን ጭጋ ማለት ብትን ደመና። ጉም ለምድር ርጥበትን ይሰጣል፤ (ዘፍ. 2፥6)፣ ጉም ብዙ ጊዜ ሳይቆይ ይበተናል፤ መዝ. 147፥5።

ጉርጅ፤ «ጉርጅ» ይመ.

ጉበት፤ ደም ያለበት በሆድ ውስጥ ያለ ብልት። በጥንት ዘመን በብዙ አገር ለምጥርት ይጠቀሙበት ነበር። በባቢሎን የጉበት ምስል በሸክላ ዕቃ ላይ ቀርጸው አምሳ ስድስት ክፍል አደረጉለት፤ ለክፍሉም ትርጉም ሰጡት። እንስሳ ገድለው ጉበቱን በመመልከት እንደ አተረጓጎማቸው የሚመጣውን ይናገሩ ነበር፤ ሕዝ. 21፥21።

ጉበጌ፤ ከምድርከ በላይ ያለ ከግራ እስከ ቀኝ የሚሳገር፣ በመታን የተደገፈ እንጨት ወይም ድንጋይ፤ ዘጸ. 12፥22-23፤ ገጽ 242 ይመ.

የበር መቃኛትና ጉባን

ጉባኤ፤ ሕዝብ ወይም ግንበር በምክንያት የሚያደርገው ስብሰባ፤ ዘጸ. 12+6፤ ዘጉ. 16+3፤ 1፡7. 8+65፤ ሐ.ሥ. 13+43፤ 19+32+41። በእየሩሳሌም አሕዛብ ስለመገረዛቸውና ሕግን ስለመጠበቃቸው የተካሄደ ስብሰባ የሐዋርያት ጉባኤ ይባላል፤ ሐ.ሥ. 15+1-29።

ጉባኤ ጳጳና ፍርድ እንዲያጣምም፣ ቀጠሮ እንዲያሰረዝም የሚሰጠው መግለጫ። ጉባ እውነትን ይሸፍናል፤ ሰዎችን ያበላሻል፤ ትክክለኛነትን ያስቀራል፤ ጳጳችንም ያስነውራል፤ ዘጸ. 16+19፤ 1ጳጢ. 8+3፤ 12+3፤ መዝ. 26+10፤ ኢሳ. 33+15፤ አዎጽ 5+12።

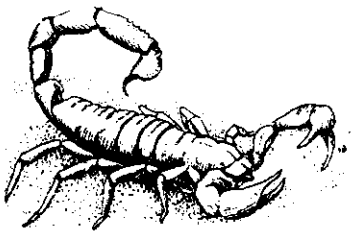
ጉቶ፤ ገንዳና ቅርንጫፉ ከተቋረጠ በኋላ ከመራት ላይ የሚቀር የዛፍ ጉራጅ። ከደክመ በኋላ እንደገና ኃይል የሚያገኝ ሕዝብን ሊያመለክት ይችላል፤ ኢሳ. 6+13።

ጊልቦ፤ ኃይለኛ ምንጭ ማለት ነው። በይሳኩር ርስት ያለ ተራራማ አገር። ሳኦልና ዮናታን በጊልቦ ተገደሉ፤ 1ጳጢ. 31፤ 2ጳጢ. 1+21።

ጊብዓ፤ ጉብታ ወይም ኮረብታ ማለት ነው። 1. በይሁዳ የነበረ ከተማ። ዛሬ ቦታውን ለመወሰን አይቻልም፤ ኢያሱ 15+57። 2. ከእየሩሳሌም ወደ ሰሜን አምስት ኪ.ሜ. ያህል ርቆ የሚገኝ የብንያም አገር ከተማ። የጊብዓ ሰዎች አስጸያፊ ብልጣና ስላደረጉ እስራኤላውያን የብንያምን ወገን ለማጥፋት ተነሡ፤ ሆኖም 600 ሰዎች አምልጠዋል፤ መሳ. 19+11-20+48። ግን ንጉሥ ሳኦል የጊብዓ ሰው ነበረና መናሽ ከተማውን በጊብዓ አደረገ፤ 1ጳጢ. 10+26፤ 22+6። በብ.ኪ. ዘመን ጊብዓ ምሽግ ከተማ ነበረ፤ ከክርስቶስ ልደት ወዲህ ግን ባድማ ሆኗል።

ጊንጥ፤ በቶላና በበረሃ የምትኖር፣ መጠኗ የሰውን ጣት የሚያህል ተንቀሳቃሽ። ጅራቷ ላይ የሚናደፍ ሙረያ አለት። ሰው በእርሷ ከተነደረ ይታመማል፤ ሊሞትም ይችላል፤ 1፡7. 12+11፤ ሉቃ. 11+12፤ ራእ. 9+3-5

ጊዜ፤ ዓለም ከተፈጠረ ጀምሮ ጊዜ ይታሰባል፤ ዘፍ. 1+1። ከአዳም ጀምሮ ዓመት ይቆጠራል፤ ዘፍ.

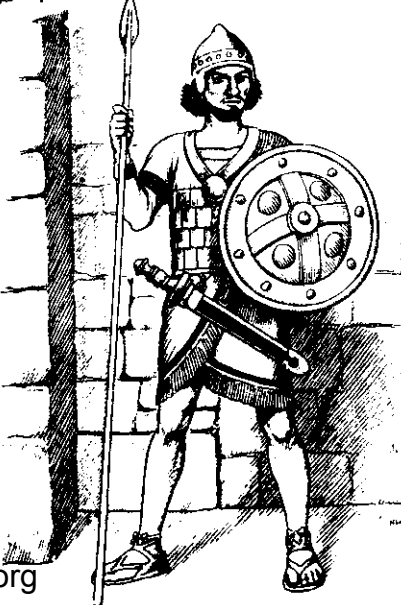
ጊንጥ

5+1-5። ስለ አቋጣጠሩ ግን በሊቃውንት ዘንድ ልዩ ልዩ አላብ አለ። እግዚአብሔር እንደ ሰው በጊዜ አይወሰንም (2ኢጥ. 3+8)፤ ዳሩ ግን ሥጋ ነጥቆ ሰው በመሆኑ ጊዜ ተቆጠረለት፤ ገላ. 4+4። ይህንም በማድረግ የደገነትን ጊዜ ጀመረ (ማር. 1+15)፤ ኢየሱስም እስኪመለስ ድረስ ያለው ጊዜ የመዳን ጊዜ ነው፤ 2ቆር. 6+2። «ሰንት»፣ «ቀን»፣ «ዓመት» ወዘተ. ይሙ.

ጊጤ፤ የጦርና የቀስት ውርወራ ጨዋታ። በሲ.ኤ. 3+12 ጊጤ ማለት ኢላማ (ይላማ) ማለት ነው።

ጋለሞታ፤ ባል ፈትታ የምትኖር ሴት ወይም ሚስት ፈትቶ የሚኖር ወንድ። በሙቅ. ትርጉም ግን ዘማጂነትን ያመለክታል፤ ዘፍ. 38+15፤ ዘጸ. 23+17። እስራኤላውያን ጣዖትን ማምለካቸው በግልጽ ተመስጧል፤ ሚኪ. 1+7።

ጋሻ፤ በእጅ የሚያዝ የጦር መሣሪያ መከላከያ፤ ኢሳ. 21+5። የእምነትና የእግዚአብሔር ረድኤት ምሳሌ ነው፤ መዝ. 35+2፤ ኤራ. 6+16። «የጦር መሣሪያ» ይሙ.

ጋሻ፣ ጦርና ጉራዲ የያዘ ወታደር

ጋሻ ጃግሬ፤ የጦር መሪ የጦር ዕቃ አንጋች፤ መላ. 9:54፤ 1ኛመ. 14:6-14፤ 16:21፤ 31:4።

ጋብቻ፤ ወንድና ሴት በቃል ኪዳን በአንድነት ተሳስረው እንዲኖሩ በማንኛውም ኅብረተሰብ የተፈቀደና የተከበረ ሥነ ሥርዓት ነው። ጋብቻ በእግዚአብሔር እንደተመሠረተ በዘፍ. 2:18-25 እናነባለን። ጌታችንም የጋብቻን ሥርዓት በቃሉ አጽድቆታል፤ ማቴ. 19:3-6። በዘፍ. 2:18-25 ካለው ክፍል የሚከተሉትን ነገሮች እናንኛለን።

1. ወንድና ሴት ተፈላላጊዎች ናቸው (ዘፍ. 2:18-21)፤ ሆኖም በወንጌልና በሌላው ምክንያት እንዳንደች እንዳያገቡ ተጠርተዋል፤ ማቴ. 19:7-12፤ 1ቆሮ. 7።

2. የሴቲቱ ኅላፊ የሆነው ሰው ካላቀረበለት በስተቀር ወንዱ ሊወሰድትና ሊያውቃት አይፈቀድለትም፤ ይህም ተቀባይነት ካለው ጋብቻ ውጭ የግብረ ሥጋ ግንኙነት ማድረግ በእግዚአብሔር የተከለከለ መሆኑን የሚያሳይ ነው፤ ዘፍ. 2:22፤ ዘጸ. 20:14-17፤ ዕብ. 13:4።

3. እግዚአብሔር ሴትን ፈጥሮ ለአዳም በማቅረብ፤ በጋብቻ ሥርዓት የአባትና የካህንን ድርሻዎች ፈጸመ፤ ዘፍ. 2:21-22።

4. ወንድ ሚስት ሲያገባ ለራሱ ቤት ሠርቶ ወላጆቹን ትቶ መሄድ አለበት፤ ዘፍ. 2:24።

5. ባልና ሚስት ሞት እስኪለያያቸው ድረስ ወደ ሌላ መመልከት የለባቸውም፤ ዘፍ. 2:24።

6. «ሁለቱ እንደ ሥጋ ይሆናሉ»፤ ሥጋዊ ግንኙነታቸው የአንድነታቸው ምልክትና ማጎተም ነውና። «ዐወቀ» በሚል ግሥም ብዙ ጊዜ ይገለጻል፤ ዘፍ. 2:24፤ 4:1።

7. ጋብቻ አስደሳችና የሚያሳፍር ሊሆን የሚችለው ወንዱና ሴቲቱ በአንድነት እግዚአብሔርን ሲከተሉ ነው፤ ዘፍ. 2:25፤ ዘጸ. 7:1-4፤ 1ቆሮ. 7:39።

በተራ ቅጥር 1-7 መሠረት፤ ከሰው ውድቀት የተነሣ የተከሠቱ ሦስት ተጨማሪ ነጥቦችን መመልከት አለብን፡-

8. ጌታ ኢየሱስ «እንግዲህ እግዚአብሔር አንድ ያደረገውን ሰው አይለየው» ብሎ ስላስተማረ፤ በዝመት ምክንያት ካልሆነ በቀር ፍች አይፈቀድም፤ ማቴ. 19:1-6 «መፋታት» ይዩ።

9. ክርስትናን ሳይቀበሉ በአረማዊ ባህል ሲኖሩ ከአንድ በላይ ሚስቶችን ያገቡ ክርስትናን ሲቀበሉ፤ ስለ ሚስቶቻቸው ምን ማድረግ እንደሚገባቸው ሁለት ዓይነት አስተሳሰብ አለ፡-

አንዳንዶች፡ «ከአንዲቱ በስተቀር ሌሎችን ፍቱ» በማለት የጋብቻ ቅድስና እንዲጠበቅ ትኩረት ይሰጣሉ። ይህም በብዙዎች ዘንድ ተቀባይነት ያለው ውሳኔ ነው።

ሌሎች ደግሞ «ሚስቶችን ማባረር ትልቅ ግፍ ነው፤ እንደ ጳዊት ብዙ ሚስቶችን ሊይዙ የሚችሉ»

እንዲፈቱአቸው አልታዘዙም። ስለዚህ ቤ.ክ. ከማሙኑ በፊት ከአንድ በላይ ሚስቶች የነበሩትን ሰው ከሚስቶቹ ጋር መቀበል አለባት» ይላሉ። ከዚህም ጋር ይህ ዐይነቱ ሰው በቤ.ክ. ውስጥ ኅላፊነት ወይም ሹመት ሊሰጠው እንደማይገባ (1ጢዋ. 3:2፤ ቲቶ 1:6)፤ አዲሱን ትውልድም በአንድ ሚስት ተወስኖ ይኖር ዘንድ ማስተማር አስፈላጊ መሆኑን በትኩረት ይገልጻሉ።

10. ጋብቻ የእግዚአብሔርና የቤተ እስራኤል (ሆሴ 2:21፤ ኤር. 3:14)፤ የክርስቶስና የቤ.ክ. ምሳሌ ነው፤ 2ቆሮ. 11:2፤ ኤፌ. 5:23-33። አዳም በሌቲቱ እንደተደሰተ ሁሉ (ዘፍ. 2:23)፤ ባልም በሚስቱ ሊደሰትና ራሱን ለእርሷ መሥዋዕት አድርጎ እስኪሰጥ ድረስ ሊወድዳት ይገባዋል፤ ኤፌ. 5:25-26። ባልና ሚስት በእግዚአብሔር መልክ በመፈጠራቸው፤ በማንነታቸው (ዘፍ. 1:27)፤ በክርስቶስ ከሆኑም በመዳናቸው እኩል ናቸው፤ ገላ. 3:28፤ 1ጴጥ. 3:7። ቤ.ክ. ለክርስቶስ መታዘዝ እንደሚገባት ሁሉ፤ ሚስት በባሏ ፍቅር እንደተደሰተች ባሏን እንደ ራሷ አክብራ ልትገላለት ታዝዛለች፤ ዘፍ. 3:16፤ መክ. 9:9፤ 1ቆሮ. 11:3-9፤ ኤፌ. 5:22-33፤ ቆላ. 3:18-19፤ ቲቶ 2:4-5፤ 1ጴጥ. 3:1-7።

ጋት፤ የአራት ጣት ስፋት። ለመለኪያ ሲሆን፤ 7.4 ሳንቲሜትር ያህል ነው፤ ዘጸ. 25:25፤ 1ነገ. 7:26። «ርዝመት» ይዩ።

ጋኔን፤ አጋንንት፤ ሰይጣንን የሚከተሉ ርኩሳን መናፍስት፤ ሉቃ. 10:17-20። ደረጃቸውና ዓይነታቸው ብዙ ነው፤ ኤፌ. 6:12። ሰውን ፡- ዕውር፤ ዲዳ፤ ደንቆር፤ ዕብድ፤ ጎባጣ ሊያደርጉ፤ ራስንም እስከ መግደል ሊያደርሱ ይችላሉ፤ ማቴ. 12:22፤ ሉቃ. 8:22-36፤ 13:11፤ ማር. 9:22። አጋንንት ክርስቶስን ያውቃሉ። እውነትንም አስተውለው ይንቀጠቀጣሉ፤ ማቴ. 8:29፤ ያሴ. 2:19። ብዙ መናፍስት በአንድ ሰው ሊያድሩ፤ በእንስሳትም ሊገቡ ይችላሉ፤ ማር. 5:9-13። አጋንንት በጣዎት ዘንድ ይገኛሉ፤ 1ቆሮ. 10:20-22፤ ራእ. 9:20። በቤ.ክ. ገብተው ሰዎችን ሊያታልሉ ይዋክራሉ፤ 1ጢዋ. 4:1-2። አጋንንት በቀትር ሰዓት ይሠራሉ፤ መዝ. 91:6። በአይሁድ ዘንድ አጋንንትን የሚያውቁ ይገኙ ነበር፤ ማቴ. 12:27፤ 7:22፤ ሐ.ሥ. 19:13-16። ክርስቶስ ሰይጣንን አሸንፎ (አስሮ) ከብዙ ሰዎች አጋንንትን አወጣ፤ ማቴ. 12:28-30። ክርስቶስ ለሥራ ሁለቱ ደቀ መዛሙርት በአጋንንት ላይ ሥልጣን ሰጣቸው፤ ሰባ ተከታዮቹም በኢየሱስ ስም አጋንንትን አወጡ፤ ሉቃ. 9:1፤ 10:17። ምእመናን በመንፈስ ቅዱስ እየተመሩ አጋንንትን ሊያውቁአቸውና ሊያወኩአቸው ይችላሉ፤ 1ቆሮ. 12:10፤ 1ዮሐ. 4:1-3፤ ማር. 16:17። ሰው ከጋኔን ቀራጫ ከዳነ፤ ሕይወቱ በእግዚአብሔር መንፈስ እንዲሞላ ያስፈልጋል። አለበለዚያ አጋንንት ተመልሰው ሊያድሩበት ይችላሉ፤ ማቴ. 12:43-45።

ጋዛ፤ ምሽግ ማለት ነው። ከአስቀሎና 20 ኪ.ሜ. ርቀት ላይ በስተደቡብ የሚገኝ ከተማ። ከአምስቱ የፍልስጥኤ ማውያን ከተሞች አንዱ ነበረ፤ ኢ.ያሱ 15+47። ለምሳሌ የዚህን ከተማ በር መዝጊያ ነቅሎ በዚብርን አንጻር ጣለው፤ መላ. 16+1-3። በመጨረሻም ለምሳሌ በጋዛ ሞተ፤ መላ. 16+21-30። አሞጽ የጋዛን መፍረስ ተነበየ፤ አሞጽ 1+6-8። ካ. 3ቀ።

ጋይ፤ ከምር ማለት ነው። ከቤቴል በስተምሥራቅ የነበረ ከተማ። አብርሃም ድንኳንን በዚያ ተከለ፤ ዘፍ. 12+8። በኢ.ያሱ ተይዘው ከነበሩት የከነዓናውያን ከተሞች ይህ ሁለተኛው ነው፤ ኢ.ያሱ 7+2-5፤ 8+1-29።

ጋድ፤ ጋድ ማለት መልካም ዕድል ማለት ነው። በዚህ ስም የተጠሩ ሁለት የታወቁ ሰዎች አሉ። 1. የያዕቆብ ሰባተኛ ልጅ፤ የልያ ባሪያ ዘለፋ ለያዕቆብ ከመለደችላት ከሁለቱ ልጆቿ የመጀመሪያው፤ ዘፍ. 30+9-11። ከአስራኤል ነገዶች የአንዱ አባት ሆነ፤ በስሙም ነገደ ጋድ ተብሎ ተሰየመ፤ ዘፍ. 46+16፤ 49+19። የጋድ ነገድ እንደ ሮቤል ነገድና እንደ ምናሴ ነገድ እኩሌታ ከሙሴ በለመኑት መሠረት ከዮርዳኖስ በስተምሥራቅ ርስትን ተቀብለው ናሩ፤ ዘጌ. 32፤ ኢ.ያሱ 22። ካ. 3ሸ።

2. በላኦልና በዳዊት ዘመን መንግሥት የነበረ ነገደ። ይህ ነገደ ዳዊትን መከረው፤ 1ኛው. 22+5፤ 2ኛው. 24+11-19፤ 1ዜ.መ. 21። የዳዊትን ታሪክ ጻፈ፤ 1ዜ.መ. 29+29። የቤተ መቅደስን ሥነ ሥርዓት አስከበረ፤ 2ዜ.መ. 29+25።

ጋጋኖ፤ ድምፁ ወፍራም የሆነ፤ ምግብን ከረገረግ የሚፈልግ አሞራ፤ ዘሌ. 11+18። «ወፍች» ይሙ.

ጋጣ፤ ጋጥ፤ በቤት ውስጥ የሚሠራ የኩብት ግደሪያ፤ ኢላ. 1+3፤ ዕን. 3+17።

ጌልገላ፤ በኢያሪኮና በዮርዳኖስ መካከል ያለው ስፍራ። ማክባሊያ ማለት ነው፤ ኢ.ያሱ 5+9። እስራኤላውያን የዮርዳኖስን ከተሻገሩ በኋላ ለመጀመሪያ ጊዜ በጌልገላ ሰፈሩ፤ የግደሪያ ድንኳንም ተከሉ፤ ኢ.ያሱ 4+19-20። በጌልገላም ላኦልን አነገሡ፤ 1ኛው. 11+15። ላሙኤል ላኦልን በጌልገላ ወቀለ፤ የአማሌቅንም ጉጉሥ አጋግገ ገደለ፤ 1ኛው. 15+10-33። ከዚህም ውጭ ጌልገላ ተብሎ የሚጠራ ሌላ ቦታ ነበር፤ ዘጸ. 11+30፤ ኢ.ያሱ 12+23። ካ. 3ሸ።

ጌልጌል፤ የሠረገላ መንኲራኩር፤ ሕዝ. 10+13።

ጌሜም፤ በግብጽ ውስጥ በስተሰሜን ምሥራቅ በኩል፤ ወደ ከነዓን የሚቀርብና በራምሴ አቅራቢያ የእስራኤል ልጆች የተቀመጡበት ለም ምድር፤ ዘፍ. 45+10፤ 46+28፤ 47+11-27፤ ዘጸ. 8+22፤ 9+26።

ጌራራ፤ ከጋዛ ወደ ደቡብ ዐሥር ኪ.ሜ. ርቀት የሚገኝ ከተማ። አብርሃምና ይስሐቅ በጌራራ ምሽግ

ተሰደደው በጌራራ ይኖሩ ነበር፤ ዘፍ. 20፤ 26። የይሁዳ ጉጉሥ አሳ በጌራራ ኢትዮጵያውያንን አሸነፈ፤ 2ዜ.መ. 14፤ 13።

ጌርጌሳውያን (ጌርጌሴዎን)፤ ከከነዓን የተገኘ ወገን፤ ዘፍ. 10፤ 15-18። ኢ.ያሱ ድል አድርጓቸዋል፤ ኢ.ያሱ 24፤ 11።

ጌርጌሴኖን፤ ከገሊላ ባሕር በስተደቡብ ምሥራቅ በኩል በላዳራ ከተማ አቅራቢያ የኖረ ሕዝብ፤ ማቴ. 8፤ 28። ካ. 5ለ።

ጌባ፤ ከኢየሩሳሌም በስተሰሜን 12 ኪ.ሜ.፤ ከገባግንም 5 ኪ.ሜ. ርቀት የሚገኝ ምሽግ። ለይሁዳ መንግሥት ስሜናዊ የድንበር ከተማ ነበረ፤ 2ኛ. 23+8። በ1ኛው. 13፤ 2፤ 3 ናሲብና ጌባ ተብሎ የተጠቀሰው አንድ ይመስላል።

ጌባል፤ «ገሪዛን» ይሙ.

ጌታ፤ በላይ ያለ፤ የሚከበር፤ ገላሬነት ያለው፤ ሌሎች የሚታዘዙለት፤ አክብሮትን (ዘፍ. 23፤ 6)፤ ሥልጣንን (ዘፍ. 44+18)፤ ገዥነትን (ዘፍ. 42+33)፤ ባለቤትነትን (ዘፍ. 39+16) እና መምህርነትን ያሳያል፤ 2ኛ. 4፤ 16። ቃሉ በቅጽልነትም ሆነ ለብቻ ለእግዚአብሔር ይነገራል፤ ሉቃ. 1፤ 68፤ 2፤ 9፤ ሐ.ሥ. 4፤ 26-29። በተለይም ኢየሱስ ክርስቶስ በዚህ ስም ብዙ ጊዜ ይጠራል። «ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ» ብለን እንጠራዋለን ስለ እግዚአብሔር የተጻፈው በጌታ በኢየሱስ ክርስቶስ ተፈጽሟል፤ ኢየሱስ እግዚአብሔር መሆኑን ያስረዳል፤ ኢላ. 40+3 እና ሉቃ. 3፤ 3-6 ያስተያዩ። ደቀ መዛሙርት ኢየሱስን «ጌታ» ሲሉት ማንነቱን አልተረዱም ነበር። ከትንሣኤ በኋላ ግን የኢየሱስ ጌትነት እንዴት እንደሆነ ተረዱ፤ ዮሐ. 20፤ 28። ከሁሉ በላይ መሆኑንም ዐውቁ፤ ሐ.ሥ. 2+36፤ ሮሞ 14፤ 7-10።

የጌታ ቀን፤ «ሰንበት» ይሙ.

የጌታ እራት፤ «ቅዱስ ቶርባን» ይሙ.

የጌታ ወንድሞች፤ ያዕቆብ፤ ዮሳ፤ ስምያን፤ ይሁዳ፤ እጎቶቹም አብረው በናዝሬት ከኢየሱስ ጋር እንዳደጉና እንደኖሩ ተገልጧል፤ ማቴ. 13፤ 55-56። ሆኖም አላመኑበትም፤ ዮሐ. 7፤ 1-10። ያዕቆብ ከትንሣኤ በኋላ ኢየሱስን አይቶ አመነ፤ 1ቀር. 15፤ 7፤ ገላ. 2፤ 9። ከኢየሱስ ጋር ወንድምነታቸው በምን በኩልና እንደት እንደሆነ መቅ. አይገልጥም። ኢየሱስ ከሥጋዊ ዝምድና ይልቅ መንፈሳዊ ዝምድናን ዘፍ ያደርግ ነበር፤ ማር. 3፤ 35። ከእ.ኪ. መልአካቶች መካከል ሁለቱ በያዕቆብና በይሁዳ ተጽፈዋል፤ ይሁዳ 1፤ ገላ. 1፤ 19።

ጌቴሴማኒ፤ ከኢየሩሳሌም በቄድርን ወንዝ ግዳ በደብረ ዘይት ግርያ ያለ የአትክልት ስፍራ። ስሙ በአራም ቋንቋ (በአራማይክ) የዘይት መጥመድያ ማለት ነው። ኢየሱስ በጌቴሴማኒ ከጸለየ በኋላ ተያዘ፤ ማር. 14፤ 32-42፤ ዮሐ. 18፤ 1-12።

ጌት፤ ከፍ የፍልስጥኤም ከተሞች ጌት አንዱ ነበረ። የኢላ በሊቆ ምሽግ፤ የጌልጌድም አገር ነበረ።

ዳዊት ከጌት ንጉሥ ከአንኩስ ለማምለጥ ዕብሮ መስሎ ታየ (1ኛው. 21:10-15)፤ በኋላም አንኩስን አታልሎ በጌት ኖረ፤ 1ኛው. 27:4-12። ንጉሥ በሆነ ጊዜም ስድስት መቶ የጌትን ሰዎች አስከተለ፤ 2ኛው. 15:18። ከብዙ ዘመን በኋላ ግን ከተማው ጠፋ፤ አሞጽ 6:2። ካ. 30።

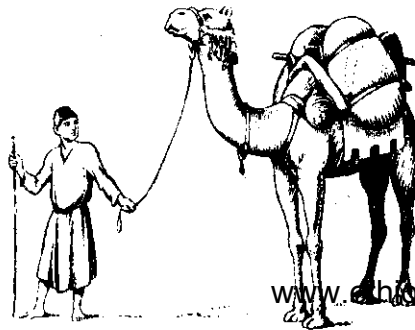
ጌንሳራዮ፤ «ኪጌራት»፤ «የገሊላ ባሕር» ይሙ.

ጌዝር፤ ከኢየሩሳሌም በሰሜናዊ ምዕራብ በኩል 30 ኪ.ሜ. ርቆ ወደ ኢዮጲ በሚወሰደው መንገድ ላይ የነበረ ምሽግ። ኢዮሱ የጌዝርን ንጉሥ አሸነፈ፤ ኢዮሱ 10:33። ነገር ግን ከነዓናውያን ተቀመጡበት፤ በኋላም ግብጻውያን ያዙት። ፈርዖን ለልጁ ሰሰሎሞን ሚስት ጌዝርን ማሜ አድርጎ ሰጠው፤ ሰሎሞንም የሠረገላ ከተማ አደረገውና ትልቅ ምሽግ ሆነ፤ 1ኛ. 9:15-19፤ 10:26።

ጌዴዎን፤ ከእስራኤላውያን መላፍንት አንዱ። ታሪኩ በመላ. 6:1-9:6 ተጽፏል። እስራኤልን ከምድያማውያን ሊያድን ተጠራ፤ መላ. 6:11-24። የበአልን መሠዊያ ካፈረሰ በኋላ ይሩበአል ተብሎ ተጠራ፤ መላ. 6:25-32። 32,000 ሰዎች ሲወጡለት በእግዚአብሔር ትእዛዝ 300 ሰዎችን ብቻ አስከትሎ ምድያማውያንን በማባረር አሸነፋቸው፤ መላ. 6:33-8:21። ሕዝቡ ንገሥልን ቢሉት እምቢ. አለ። አርባ ዓመት በእስራኤል ላይ ፈራጅ ሆነ፤ መላ. 8:22-35። የጌዴዎን እምነት በዕብ. 11:32 ተመስክሮለታል። በምድያም ላይ የተቀዳጀው ድል ለእግዚአብሔር የመታደግ ተግባር በምሳሌነት ይጠቀሳል፤ ኢላ. 9:4፤ 10:26።

ጌድሶን፤ ከምስቱ የሌዊ ልጆች ታላቁ፤ ዘፍ. 46:11። እስራኤላውያን በምድረ በጻ ሲጓዙ ጌድሶናውያን የማኅበሩን የድንኳን መጋረጃዎች ይጠብቁና ይሸከሙ ነበር፤ ዘጉ. 3:21-26፤ 7:7። ዳዊት ታቦቱን ወደ ጽዮን ሲያወጣ ያገለገሎ ነበር፤ 1ኪ.መ. 15:7።

ግመል፤ በጀርባው ላይ አንድ ወይም ሁለት ሻኛ ያለው የጭነት እንስሳ፤ ዘፍ. 24:10፤ 2ኛ. 8:9። ጠጉሩ ልብስ ይሆናል፤ ማቴ. 3:4። ግመል ያመሰክራል፤ ግን ሰኩናው ለንጉሾ አይደለም።

ስለዚህም በእስራኤል ዘንድ ለመብል አልተፈቀደም፤ ዘሌ. 11:4። ግመል ለትልቅ ነገር ምሳሌ ሆኖ ተጠቅሷል፤ ማቴ. 19:24፤ 23:24። «እንስሳት» ይሙ.

ግምባር፤ (ግንባር) ከዐይን በላይ ያለው የራስ ክፍል፤ የሰው ጠባይ በተለይም ቁራጥነት በግምባር ሊገለጥ ይችላል፤ ሕዝ. 3:8:9። ግምባር በግልጥ ስለሚታይ፤ ሰዎች በግምባራቸው ላይ የጽሑፍ ወይም የማጎተም ምልክት ያደርጉ ነበር፤ ዘጸ. 28:38፤ ሕዝ. 9:4፤ ራእ. 7:3።

ግምጃ፤ ከልዩ ልዩ ሐርና ወርቅ የሚሠራ ልብስ፤ ወይም የተቀለመ በፍታይ ምሳ. 31:22።

ግምጋሚ፤ የግምት ሂሳብ። በብ.ኪ. ዘመን ሰዎች ባለማወቅና በሕሕተት ሲበድሉ፤ በካህኑ ግምት ወይም ግምጋሚ መጠን መሥዋዕት ያቀርቡ ነበር፤ ዘሌ. 5:15፤ 6:6።

ግሪክ፤ ከጥንት የተገኘ ከፍ ያለ ሕዝብና መንግሥት። አንድ በመጀመሪያ በብ.ኪ. «ያዋን»፤ በአ.ኪ. «አካይያ» ተባለ። በታላቁ እስክንድር ጊዜ (እስክንድር 333 ከክ.በ. ሞተ) የግሪክ ሰዎች እስከ ሕንድ ድረስ ዘመቱ፤ ዳገ. 8:21። በየአንድ ሲኖሩ ታላላቅ ሕንጻዎችን ሠሩ። ሥልጣኔአቸውን፤ ትምህርታቸውንና ቋንቋቸውን አስፋፉ። አንድ መቶ ዓመት ያህል ከክርስቶስ በፊት የሮም መንግሥት የግሪክን መንግሥት አሸነፈ። ቢሆንም በግብጽ፤ በእስያ፤ በጠቅላላው ከታላቁ ባሕር በስተምሥራቅ በኩል በሚገኙት አገሮች የግሪክ ትምህርት፤ ባህላና ቋንቋ የታወቀ ነበር። ስለዚህ በሐዋርያት ዘመን ማናቸውም ሰው የሠለጠነ ከሆነ ግሪክ ይባል ነበር፤ ማር. 7:26፤ ሐ.ሥ. 21:37-39፤ ሮም 1:14።

አዲስ ኪዳን ግሪክ ሲል ብዙ ጊዜ ከአይሁድ ወገን ያልሆነውን ያመለክታል፤ ሐ.ሥ. 11:20። ብዙ የግሪክ ሰዎች ላይገረዙ በምኵራቦች ያመልኩ ነበር፤ ዮሐ. 12:20፤ ሐ.ሥ. 14:1፤ 17:4፤ 18:4። በአ.ኪ. ዘመን ዋናው የግሪክ አገር መቄዶንያና አካይያ የሚገኙበት ነበረ (ሐ.ሥ. 20:2)፤ የአሁኑም የግሪክ አገር ያው ነው።

ግሪክ፤ የግሪካውያን ቋንቋ ማለት ነው። በግእዝ መ.ቅ. ጽርእ፤ በአማርኛም ግሪክ ተብሎ ይጠራል፤ ዮሐ. 19:20፤ ሐ.ሥ. 21:37። ከክርስቶስ ዘመን በፊት የግሪክ ሥልጣኔ በብዙ አገሮች ተስፋፍቶ ነበረና የግሪክ ቋንቋ በሚደቱራንያን ባሕር ዙሪያ ላሉት ሕዝቦች የጋራ መገናኛ ቋንቋ ሆነ።

የአ.ኪ. መጻሕፍት በግሪክ ቋንቋ ተጻፉ። የጌታና የሐዋርያት ቋንቋ አራማይክ ስለሆነ አራቱ ወንጌላውያን ጌታ በአራማይክ የተናገረውን ቃል ወደ ግሪክ ተርጉመው ጽፈውታል፤ ይህን ከማድረጋቸው በፊት ግን ልዩ ልዩ ማስታወሻ በአራማይክ ሳይጽፉ አልቀሩም።

የግሪክ አማልክት

በአክሱም መንግሥት የግሪክ ሥልጣኔ ተስፋፍቶ ነበረና አያሌ የግሪክ ቃላት ወደ ግእዝና ወደ አማርኛ ገብተዋል፤ ለምሳሌ ጠረጴዛ፣ ጳጳስ፣ ጳራትሊጦስ፣ ኢትዮጵያ የግሪክ ቃላት ናቸው።

የግሪክ ፊደሎችም የሚከተሉት ናቸው ፡-

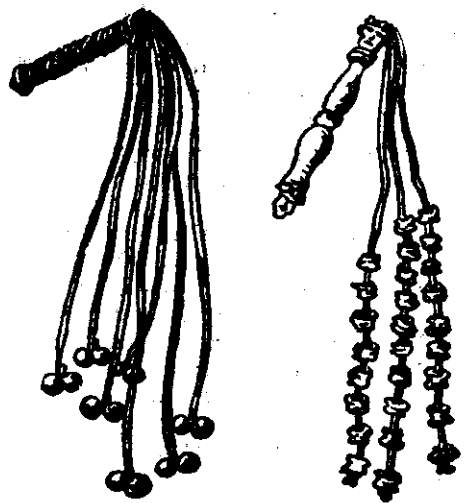
α	አልፋ	ν	ኑ
β	ቤታ	ξ	ክሳይ
γ	ጋማ	ο	አሚኮርን
δ	ደልታ	π	ፓይ
ε	እፕሲሎን	ρ	ሮ
ζ	ዜታ	σ	ስግማ
η	ኢታ	τ	ታው
θ	ቲታ	υ	ኡፕሲሎን
ι	አይታ	φ	ፋይ
κ	ካፓ	χ	ካይ
λ	ላምብዳ	ψ	ፕሳይ
μ	ሙ	ω	ዮሚጋ

ግሪ፤ የቀኝ ተቃራኒ ምሳ. 4፣ 27፤ ማቴ. 25፣ 33፣ 41። አንዳንድ ጊዜ ግሪ የክብር ምሳሌነት ቢኖረውም እንደ ቀኝ አይሆንም፤ ምሳ. 3፣ 16፤ መ.መ. 2፣ 6፤ ማቴ. 6፣ 3፤ 20፣ 21፣ 23።

ግርግም፤ በቤት ወይም በበረት ውስጥ የሚገኝ የክብት ምግብ መስጫ፣ እንደ ገንዳ ያለ ቋት፤ ኢዮብ 39፣ 9፤ ሉቃ. 2፣ 7። አንዳንድ ጊዜ ግርግም ይሞል፤ ሉቃ. 13፣ 15።

የግሪክ ስራዎች ስራዎች በሙሉ ለሙሉ ለሙሉ ይፈጸም የነበረ ቋጣት። በሙሉ ሕግ እስከ ለርባ ጊዜ በበትር ወይም በአለገጋ መምታት ተፈቅዶ ነበር፤ ዘጸ. 25፣ 3፤ 2ቁ። 11፣ 24። የምኩራብ አለቆች ጥፋተኞችን ይገርፉ ነበር፤ ማቴ. 10፣ 17፤ ሐ.ሥ. 5፣ 40።

በሮማውያን ዘንድም ተደረገ፤ ማቴ. 27፣ 26። ነገር ግን የሮም ዜግነት ያለው ያለ ፍርድ እንዲገረፍ አልተፈቀደም ነበር፤ ሐ.ሥ. 22፣ 24፣ 25። እነርሱ የተጠቀሙት በበትር ወይም በጅራፍ ነበር። የግርፋት ቀጥርም አልተወሰነም።

ብረታ ብረትና አጥንት የተሰካበት የሮም ጅራፍ

ግብር፤ በበላይ ላለው የሚሰጥ ንብረት ወይም አገልግሎት። አንድ መንግሥት ግብርን በማስገበር ለማስተዳደር አስፈላጊውንና የሚመቸውን ነገር ያደርጋል። የእስራኤል ሕዝብ በየዓመቱ ለመቅደስ ግማሽ ሰቅል ይከፍሉ ነበር፤ ዘጸ. 30፣ 13፤ 38፣ 25፣ 26፤ ማቴ. 17፣ 24-27። እስራኤል ከነዓናውያንን የጉልበት ግብር አስገበሩ፤ ኢያሱ 16፣ 10፤ 2ዜ.መ. 8፣ 8። ኢዮሣፍጥ ከፍልስጥኤማውያንና ከዐረባውያን ብርንና ከብትን አስገበረ፤ 2ዜ.መ. 17፣ 11። በብ.ክ. ዘመን አንድ መንግሥት ሌላውን ሲያሸንፍ ያስገብረው ነበር፤ 2ነገ. 23፣ 33፤ ዕዝ. 4፣ 13፤ አሰ. 10፣ 1። ሮማውያን ግብርን እንዲቀበሉ በየዓመቱ አራት ዓመቱ ዓለሙን ሁሉ ይመዘገቡ ነበር፤ ሉቃ. 2፣ 1፣ 2። በየአገሩም ቀራጮችን መድብው ነበር። አይሁድ ለቋጣር ገበሩ። ምእመናን ግብርንና ቀረጥን መክፈል ይገባቸዋል፤ ማቴ. 17፣ 24፤ ሮም 13፣ 6፣ 7። «ቀራጭ» ይህ.

ግብር፤ የገንዘብ ወይም የማንኛውም ሰው ሰፊ ግብዣ፤ 1ኛ.መ. 20፣ 24፣ 27፣ 34።

ግብርና፤ በመጀመሪያ እግዚአብሔር ሰው ምክርን እንዲያርባና ለንግድ ተገቢ ፍሬዎንም ስጥል፤ አርባው፤ ዘፍ. 2+15፤ 3+19:23። ቀጥሎም ልጆቹ ሁሉ ግብርናን ወወቁ፤ ዘፍ. 4፤3:4። ግብርና በእስራኤል አገር ዋና ሥራ ነበረ። እያንዳንዱ ቤተሰብ በድንበር ምልክት የተወሰነ መሬት ነበረው፤ ዘፍ. 19፤14። ዝናብ መሬቱን ካራሰው በኋላ በጎዳርና በታጎሣሥ እርሻ ይጀምራሉ። መከር ከፋሲካ እስከ በዓለ ጎምላ ነበረ። እህል ሲያጭዱ ለድሆች ቃርጫያ ይተዉ ነበር፤ ድሆችም እየተከተሉ ይቃርማሉ፤ ዘፍ. 19፤10፤ ሩት 2፤2። እህላቸውን በአውድማ አካማችተው በከብት እያሄዱ ይወቃሉ፤ ዘፍ. 25፤4። ከዚያም በኋላ በመገሽ ያበጥሩታል፤ በወንፊትም ያንጠረጥሩታል፤ ኢሳ. 30፤24፤ 41፤16። ዋና እህላቸው ስንዴና ገብስ ሲሆን፤ ሌላም ልዩ ልዩ እህልና አትክልት ነበራቸው። «ምግብ» ይወጡ።

ግብዝነት፤ ያልሆነውን ወይም የማያውቁትን ለመምሰል መመዳደቅ ማለት ነው። በተለይ በሃይማኖት በኩል ልብ ከእግዚአብሔር የራቀ ሲሆን፤ በሰው ፊት ራስን ጻድቅ ማድረግ ነው፤ ማር. 7፤6:7፤ 2ጢሞ. 3፤5። እየሱስ ፈሪሳውያንን ጻፎችን ስለ ግብዝነታቸው አጥብቆ ወቀላቸው፤ ማቴ. 6፤2:5:16፤ 7፤5፤ 15፤7፤ 22፤18፤ 23፤ ማር. 12፤15፤ ሉቃ. 12፤1:56፤ 13፤15። ፍቅራችንና እምነታችን እውነተኛና ያለ ግብዝነት እንዲሆን ያስፈልጋል፤ ሮም 12፤9፤ 2ቆር. 6፤6፤ 1፤2ጥ. 1፤22፤ 1ጢሞ. 1፤5፤ 2ጢሞ. 1፤5፤ ገላ. 2፤11-14።

ግብዣ፤ በአይሁድ ኅብረተሰብ ዘንድ አብሮ መብላትና መጠጣት፤ መዘመር፤ በጠቅላላም መደሰት የተለመደ ነበር፤ ሉቃ. 15፤23-25። ግብዣ ለተወለዱበት ዕለት መታሰቢያ (ዘፍ. 40፤20)፤ ለሰርግ ቀን (ዘፍ. 29፤22)፤ ለወይን ለቀማ (መሳ. 9፤27)፤ ለበግ ሽለታ (ገሳሙ. 25፤2:36) ለሌላም ጉዳይ ይደረግ ነበር፤ ለተጋግዦች 2ኛ የማሳሰቢያ ጥሪ ይፈረጋል፤ ሉቃ. 14፤17። ተጋግዦች ሲደርሱ ይሳሙ፤ እግራቸውን ይታጠቡ፤ ራሳቸውንም በዘይት ይቀቡ ነበር፤ ሉቃ. 7፤44-46።

ግብጽ፤ በሰሜን አፍሪካ የሚገኝ አገር። ካ. 1መ።

በመ.ቅ. ምድራይም የሚለው ቃል (ዘፍ. 10፤6)፤ በዐረብኛ ምስር ይባላል። ደግሞም የካም አገር ይባላል፤ መዝ. 105፤23:27። ዝናብ በግብጽ ብዙ ጊዜ ስለማይገኝ ሕዝቡ ከዓለም ወንዞች በታላቅነቱ በታወቀው በዓባይ ወንዝ ይጠቀጣሉ። የግብጽ ነገሥታት ፈርዖን ይባሉ ነበር። ከአብርሃም ዘመን በፊት ጀምሮ ግብጽ የሠለጠነ አገር ነበር። ነገሥታት ለመቃብርቻቸው ታላላቅ ግንቦችን (ፒራሚዶች) ይሠሩ ነበር። በግብጽ ብዙ ዓይነት ኪነ ጥበብና ገጣሚ ገበር፤ የመንግሥት ሕግና አስተዳደር የታወቀ ነበር። እንዲያገለግሉአቸው እንደ እስራኤል ያሉ ልዩ ልዩ ሕዝቦችን አስገደዱ። ከእነዚህም ነገዶች ውስጥ እንደ ሙሴና እንደ ዮሴፍ ያሉት በባታ መንግሥት ተሾሙ።

እባርም በራብ ምክንያት ወደ ግብጽ ወረደ፤ ዘፍ. 12፤10። ዮሴፍ ወደ ግብጽ ተሸጠ፤ ታላቅ ሰው ሲሆን እሳብንና ወንድምንን ሠደቢያ ወሰደ፤ መሬቱም በጣቸው፤ ዘፍ. 47፤27። በኋላም ግብጻውያን እስራኤላውያንን ለ400 ዓመት ያህል ባሪያዎች አደረጉአቸው (ሐ.ሥ. 7፤6)፤ ከተማዎችን እንዲሠሩላቸው አስገደዱአቸው፤ ዘፍ. 1፤8-14። እግዚአብሔር ግብጻውያንን ቀሠፈ፤ እስራኤል በሙሴ መሪነትና በእግዚአብሔር ኃይል ቀይ ባሕርን ተሻግረው ከግብጽ ወጡ።

እስራኤል ከነፃነት ከያዙ በኋላ ከግብጽ ጋር በንግድ ተገናኙ። ሰሎሞን የፈርዖንን ልጅ አገባ፤ 1ነገ. 3፤1፤ 10፤28:29። ኢዮርብዓም ከሰሎሞን ወደ ግብጽ ሸሸ። የግብጽ ንጉሥ ሺሻቅ በሰሎሞን ልጅ በሮብዓም ላይ ዘመተ፤ 1ነገ. 12፤2፤ 14፤25። ከሰሎሞን ጊዜ ጀምሮ የግብጽ መንግሥት እየደከመ ሄደ፤ እስራኤላውያን አሦርን ለመቃወም በግብጽ እንደገፋሰን ብለው ተስፋ አደረጉ፤ ተስፋቸው ግን ከንቱ ሆነ፤ 2ነገ. 17፤1-6። እንደዚሁም አንዳንድ የይሁዳ ሕዝብ በግብጽ ተስፋ አደረጉ፤ ኢሳ. 20። በኋላም የግብጽ ንጉሥ ኒካዑ የይሁዳን ንጉሥ ኢዮስያስን በመጊዶ ገደለው፤ ኤልያቂምን በኢዮሩሳሌም አነገሠ፤ 2ነገ. 23፤28-35። ኒካዑ ግን ከርከሚሽ ላይ በናቡከደነፆር ተሸነፈ፤ እንደ ገናም ግብጻውያን ወደ ይሁዳ አልዘመቱም፤ 2ነገ. 24፤7፤ ኤር. 46፤2። በይሁዳ መንግሥት መጨረሻ ከባቢሎን ጋይል ለማምለጥ ብዙ አይሁድ ኤርምያስን ይዘው ወደ ግብጽ ወረዱ (ኤር. 43)፤ ብዙ አይሁድ በግብጽ አገር ኖሩ።

ከዚያም በኋላ ግብጽ መጀመሪያ በግሪክ፤ በኋላም በሮም መንግሥት ተገዛ። ብ.ክ. ከዕብራይስጥ ወደ ግሪክ በ70 ሊቃናት በግብጽ አገር ለመጀመሪያ ጊዜ ከክርስቶስ ልደት በፊት ከመቶ ዓመት በላይ ተተረጉሙ። ኢዮስስ ከሄሮድስ ለመጻገን ወደ ግብጽ ተወሰደ፤ ከዚያም ወደ ናዘሬት መጣ፤ ማቴ. 2፤13-15:19-21። ከብዙ ዓመታት በፊት ኢሳይያስ «እግዚአብሔር በግብጽ የታወቀ ይሆናል» የሚል ትንቢት ተናግሮ ነበር፤ ኢሳ. 19፤19-25። ግብጻውያን በእንጠቆስጤ ቀን በኢዮሩሳሌም ነበሩ፤ ሐ.ሥ. 2፤10። አጵሎስ የእስክንድርያ ሰው ነበር፤ ማርቆስ በግብጽ ወንጌልን እንደሰበከ በቤ.ክ. ታሪክ ይተረካል።

የግብጽ ወንዝ፤ በግብጽና በከነዓን፤ በኋላም በግብጽና በይሁዳ መካከል ድንበር ነበረ፤ ዘፍ. 15፤18፤ ዘጉ. 34፤5፤ ኢዮሱ 15፤4:47። ዋናው የግብጽ ወንዝ ዓባይ ነው። ብዙ ገባር ወንዞች አሉት። ሆኖም ድንበር የአሁኑ የሰዌዝ መስኖ የሚገባበትን ልሳነ ባሕር የሚያመለክት ይመስላል። «ዓባይ» ይወጡ።

ግንብ፤ ጠላት ሲመጣ ሕዝብ የሚሸሸበት፤ በከተማ ትርጉሞች ላይም ጠላትን የሚከላከልበት፤ 2ዜ. መ. 14፤7፤ 26፤9፤ ማቴ. 21፤33። እሠራሩ አንዳንድ ጊዜ ክብ፤ አንዳንድ ጊዜም ባለ ማዕዘን ይሆናል።

ግንኙነት፤ ተራርቀው የነበሩ ሰዎች ሲቀረቡ፤ ዘፍ. 33:4። ሁለት ተቃራኒ ጾታዎች በግብር ሲገናኙ፤ ዘፍ. 19:31። ሰው ከፈጣሪው ጋር በመገረስ ሲገናኝ፤ አዎጽ 4:12።

ግንድ (የእግር)፤ ተጻጻፍ ያለው ሆኖ ከእንጨት የሚሠራ መንቁር፤ የወንጀለኛ ግሰሪያ፤ ኤር. 20:2፤ ሐ.ሥ. 16:24።

የሰዎች እግር በግንድ እንደተጠረቀ

ግኖስቲክ፤ ቃሉ ዕውቀት ተብሎ ከሚተረጉም የግሪክ ቃል የመጣ ነው። ከግሪክ ዓለም ብዙ ሰዎች ደገንነት የሚገኘው ዕውቀትን በማግኘት ነው ብለው ያምኑ ነበር። የግኖስቲክ አስተሳሰብ ወደ ቤ.ክ. በልዩ ልዩ ዓይነት ይገባ ነበርና ሐዋርያት ተቃወሙት።

የግኖስቲክ እሳብ ብዙና የተለያየ ነበር። ዋና ዋና ትምህርታቸው እንደሚከተለው ነው። (ሐዋርያት ትምህርቱን የተቃወሙባቸው አንቀጾች በቅንፍ ውስጥ ተጽፈዋል)።

1. ሰው በዕውቀት እግዚአብሔርን ያገኛል። ይህ ዓይነት አስተሳሰብ ግን ኩራትንና ብዙ ዓይነት የማይረባ መለፍለፍን ያስከትላል (1ጢዋ. 1:3:4፤ 6:20)።
2. እውነተኛው ዓለም መንፈሳዊ ነው። ይህ ዓለም የእውነተኛው ጥላ ብቻ ነው። ስለዚህ ክርስቶስ በሥጋ እንደመጣ አያምኑም (1ዮሐ. 4:3፤ 2ዮሐ. 7)።
3. ሰው የሚድነው ከተፈጠረው ዓለም በመለየት ነው። አንዳንዶች ይህ የሚፈጸመው ሥጋን በመግዛትና በማድከም እንደሆነ አስተማሩ። ይህንም አምነው ጋብቻን፤ ልዩ ልዩ ዓይነት ምግብንም ከላከሉ (1ጢዋ. 4:3-5)። ትንሣኤም በመገረስ እንደሆነ ተረጉሙ (2ጢዋ. 2:18)። ሌሎች ግን እውነተኛው ዓለም መንፈሳዊ በመሆኑ ሥጋዊ ድርጊት ለውጥ እንደማያመጣ አስበው የፈለጉትን እውነት (2ኪዮ. 3:6:7)።

4. እግዚአብሔር መሠረታዊ የሆነ አንድ ነገር ፈጠረ፤ ቀጥሎም ሌላ ነገር ከዚያ ወጣ፤ በኋላም ከዚህ የተለያዩ ነገሮች እየወጡ በመጨረሻ ይህ የሚታየው ዓለም ተገኘ። ስለዚህ በዓለምና በእግዚአብሔር መካከል ብዙ ደረጃዎች ይገኛሉ (ቆላ. 1:19:20፤ 2:8-15)።

5. ሰው የሚድነው በዐዋቂዎች መካከል በሚደረግ ሥርዓትና ወግ ነው ይሉ ነበር (ቆላ. 2:16-23)።

ግእዝ፤ የጻንጻ ስም። የግእዝ ጻንጻ በአግርኛ መ.ቅ. ውስጥ ተጠቅሶ አይገኝም። ዘግእዝ አ.ኪ. ግን በአንዳንድ ግልጻዎች በዮሐንስ ራእይ 9:11 በዕብራይስጥ አብዶን የተባለው የጥልቅ መልአክ በግእዝ ማሕጉሊ ይባላል ይላል። የግእዝ ዘርፍ የአግርኛ መ.ቅ. ቃል አልፎ አልፎ የሚለያዩበትን ስፍራ ለማመልከት የአግርኛ ተርጓሚዎች አንዳንድ ማስታወሻዎችን ጨምረዋል፤ ዘፍ. 15:2፤ ምላ. 25፤ 1ጴጥ. 2:24።

ግዝረት (ግርዛት)፤ የዘር ብልትን ሸለፈት መቀረጥ። ለአብርሃም የተሰጠ የቃል ኪዳን ምልክት ነው። ይህም ለወንድ ልጅ ብቻ ነበረ፤ ዘፍ. 17:7-14። በሙሴ ዘመን ለእስራኤል ሕዝብ ምልክትና መለያ ሆነ፤ ዘጸ. 12:43-45፤ 1ሳሙ. 17:36። ፈሪሳውያን በተለይ በሙሴ እንደተሰጠ፤ እንደ ሕዝባዊና ሕጋዊ ምልክት አድርገው ቂጥረውት ነበር፤ ሐ.ሥ. 15:1-5፤ ገላ. 5:2-6። ክርስቶስ እንዳስታወሳቸው በመጀመሪያ የተሰጠው ለአብርሃም ነበርና መንፈሳዊ ምልክት ነው፤ ዮሐ. 7:22።

ግዝረት የሚከተሉትን ሦስት ነገሮች ያመለክታል።

1. እግዚአብሔር የተገረዘውን ሰው ለራሱ መርጧልና አምላኩ ነው፤ ዘፍ. 17:8:11።
2. የተገረዙት የእግዚአብሔር ሕዝብ ናቸውና ክፋትን ከሕይወታቸው ማስወገድ አለባቸው፤ ዘዳ. 10:16፤ ኤር. 4:4።
3. እግዚአብሔር በእምነት መሠረት ስለተቀበላቸው የጽድቃቸው ማግተም ነው፤ ሮም 4:11። ሥርዓት ራሱ አያድንም። ስለዚህ ሰዎች የእግዚአብሔርን ፈቃድ ማድረግ አለባቸው፤ ሮም 2:25-29። ዋናው ነገር የልብ መለውጥ ነውና ምእመናን በመንፈስ የተገረዙ ናቸው፤ ፊል. 3:3። በአ.ኪ. ዘመን ጥምቀት በግዝረት ተተክቷል (ቆላ. 2:11:12)። ግዝረትም አሁን አይጠቅምም፤ ገላ. 5:6፤ 6:15። ወንድ ልጅ ተወልዶ በስምንተኛው ቀን ሲገረዝ ስም ይወጣለት ነበር፤ ሉቃ. 1:59-63፤ 2:21።

ግዝረት ከእስራኤል ሌላ በአንዳንድ ሕዝብም ዘንድ እንደነበረ ይታመናል። ያልተገረዘ በእስራኤል ኅብረተሰብ ዘንድ ተቀባይነት አልነበረውምና የተከለከለ ነገር ሁሉ ባልተገረዘ ሰው ተመስሏል፤ ዘሌ. 19:23።

ግዝት፤ ውግዘት፤ ከምእመናን አንድነት መለየት። የቤ.ክ. መሪዎች አስተዳዳሪነት የሚገለጠው የእግዚአብሔርን ቃል በማስተማር ነው፤ ሐ.ሥ.

6:2፤ 1ጢጥ. 3:2፤ ቲቶ 1:9። ሆኖም ሰዎች ማስጠንቀቂያዎች ከተሰጡአቸው በኋላ ንስሐ ገብተው ባይመለሱ ከማኅበር ልታሰወጣቸው የቤ.ክ. ኅላሬነት ነው፤ ማቴ. 18:15-18፤ 2ተሰ. 3:14:15፤ ቲቶ 3:10፤ ራእ. 2:14:15:20። ሐዋርያት ስለ ትምህርት (1ጢጥ. 1:19:20፤ 2ጢጥ. 2:17:18)፤ ስለ ክርስቲያናዊ አካሄድ ሲገዙቱ (ሲያውግዙ) እናገባለን፤ 1ቆ. 5:1-5። የውግዘት ዓላማዎች 3 ናቸው። እነርሱም ቤ.ክ. ቅድስት እንድትሆን፤ ከፋቱ ወደ ሌሎች እንዳይተላለፍ፤ ሰውዬው ከጋጠላቱ እንዲመለስ ናቸው፤ 1ቆ. 5:5-7፤ 2ቆ. 2:6-8። ሐዋርያት በላዩ ሥልጣናቸው ገዙት። ሆኖም አብ.ክ. እንዲሰማሙበትና እንዲተባበሩበት ምክንያት ገለጡ።

ግዝት ቤት፤ ፍርድ እስኪሰጥ ድረስ ወይም ያለ ፍርድ ሰው ተገልጦ የሚቋይበት ቦታ። የሴፍ (ዘፍ. 39:20)፤ ሰምሶን (መላ. 16:21:25)፤ ነቢያትም በግዝት ቤት ተጠበቁ፤ 1ነገ. 22:27፤ 2ዜ.መ. 16:10፤ ኤር. 32:2:8:12። «ወጎ» ይሙ.

ግያዝ፤ የነቢዩ የኤልሳህ ሎሌ። በመዋሸት ገንዘብ ለራሱ ስለወሰደ በለምጽ ተቀጣ፤ 2ነገ. 4:8-37፤ 5:1-27፤ 8:1-6። «ለምጽ» ይሙ.

ግዮን፤

1. ከዳድን የሚወጣ የኢትዮጵያን ምድይ ሁሉ የሚከብብ ወንዝ፤ ዘፍ. 2:13። ብዙዎች ግዮን ዓባይ ነው ይላሉ። ሌሎችም ኢትዮጵያ የኩሽ አገር ነው፤ የኩሽም መጀመሪያ አገር በመስጴጦምያ ነበረና ግዮን ከመስጴጦምያ ወንዞች አንዱ ሊሆን ይችላል ይላሉ፤ ዘፍ. 10:5-8።

2. ከኢየሩሳሌም በስተምሥራቅ በቋጵርን ሸለቆ ያለው ምንጭ። ከግንት ጀምሮ የኢየሩሳሌም ሰዎች ከግዮን ውሃ ያመጡ ነበር። ኢዮአብ በግዮን ውሃ መሄጃ ገብቶ ከተማውን ያዘ፤ 2ሳመ. 5:6-8። ስሉሞን በግዮን አጠገብ ተቀብቶ ነገሠ፤ 1ነገ. 1:33-40። ሕዝቅያስ ዓለቱን አስቆፍሮ የግዮን ውሃ በመስና ወደ ከተማ እንዲፈስስ አደረገ፤ እስከ ዛሬም ድረስ ይፈስሳል። የመስናው ዋሻ ርዝመት 530 ሜትር፤ ቆመቱ 2ሜትር፤ ስፋቱ ደግሞ ግማሽ ሜትር ነው (2ዜ.መ. 32:3:4:30፤ 33:14)፤ ራፋኩቲስ በቅጥር ላይ ለነበሩት አይሁድ ከግዮን አጠገብ ቆሞ ሙሽ፤ ኢሳ. 36:2።

ግድግዳ፤ በብ.ክ. ዘመን የቤት ገድገዳ አንዳንድ ጊዜ ከድንጋይ፣ ብዙ ጊዜ ከጭቃ፣ ከእንጨትና ከጡብ ይሠራ ነበር። አሕዛብ ወደ አይሁድ አደባባይ እንዳይገቡ በቤተ መቅደስ አደባባይ ግድግዳ ነበረ። ይህም በምሳሌ የጥል ግድግዳ ተባለ፤ ኤፌ. 2:14:15።

ግጥም፤ የዕብራይስጥ ግጥም ከልዩ ልዩ ቃላቱና ሰዋሰድ የተነሣ ከተራ አነጋገር የተለየ ነበር፤ ብዙ ጊዜ ግን ቤት አይመታም። ዋናው ስልቱ ለንደሚከተለው ነው። በእያንዳንዱ ላይ ስድስት ክፍሎች (ስንኞች) አሉ። የሁለቱም ክፍሎች

ምሥጢር በአሳብ ወይም በአቀራረብ ይገናኛል። ይህም በምስት ዓይነት ይታያል። 1. የሁለተኛው ክፍል አሳብ የአንደኛውን ይደግፋል፤ ሁለተኛው ለመጀመሪያው አስረጅ ነው ማለት ነው፤ መዝ. 15:11 24:1-3። 2. የሁለተኛው አሳብ የአንደኛው ተቃራኒ ነው፤ አፍራሽ ቅኔ እንደ ማለት ነው፤ መዝ. 37:9፤ ምላ. 10:1። 3. ከሁለቱም ክፍሎች ያሉ ባለቤቶችና ተሳቢዎች፤ ግሦችና ሌሎችም ይገናኛሉ፤ እያንዳንዱ ምሥጢሩን ያብራራል፤ መዝ. 19:8። በብ.ክ. ታሪክ መጻሕፍት ውስጥ ልዩ ልዩ የጥም ይገኛል (ዘጸ. 15:1-18፤ መላ. 15:16፤ 2ሳመ. 18:33፤ 2ዜ.መ. 35:25-27)፤ በሉቃስ ወንጌልም የግጥም ዓይነት ይታያል፤ ሉቃ. 1:46-56:68-79፤ 2:14:29-32። «አሌፋት» ይሙ.

ግጽው፤ 56 ወይም 57 ቀናና (አንቀጽ) ያለበት የሲጥድስ መጽሐፍ ክፍል። «ሲጥድስ» ይሙ.

ጎላን፤ ከገሌላ አገር በስተምሥራቅ በባላን አገር ለምናሴ ነገድ የተለየ መግፀኛ ተራራማ ከተማ፤ ዘጸ. 4:43፤ ኢያሱ 20:8። ካ. 3ለ።

ጎልያድ፤ የእስራኤልን ጭፍራዎች የተገዳደራቸው፤ ቁመተ ረጅም የፍልስጥኤማውያን ጅግና፤ 1ሳመ. 17:4-11። ዳዊት በወንጭፍና በድንጋይ አሸነፈው፤ 1ሳመ. 17:12-53። በ2ሳመ. 21:19 የተጠቀሰው ጎልያድ የፊተኛው ጎልያድ ልጅ ይሆናል የሚል ግምት አለ። «ኒሬልም» ይሙ.

ጎልጎታ፤ ቀራጊዮት ክርስቶስ የተሰቀለበት ቦታ። በአራግይክ ጎልጎታ፣ በግሪክ ቀራጊዮት ማለት የራስ ቅል ማለት ነው። ቦታው ከኢየሩሳሌም ቅጥር ውጭ በመገንድ አጠገብ ነበረ፤ ዛሬ ግን ቦታው የት እንደሆነ ሰዎች ይከራከሩበታል። አብዛኞቹ ግን ቆስጠንጢኖስ ያሠራው ቤተ መቅደስ ያለበት እንደሆነ ያምናሉ፤ ማቴ. 27:33፤ ማር. 15:22፤ ሉቃ. 23:33፤ ዮሐ. 19:17-20። ካ. 8ለ። «ኢየሩሳሌም» ይሙ.

ጎመድ፤ ራሳም መምቻ ዱላ። ከብደት እንዲያገኝ የብረት ጅገር ወይም አጥንት ይጨመርበታል፤ ሕዝ. 39:9፤ ማቴ. 26:55። «የጦር መሣሪያ» ይሙ.

ጎሜር፤ ነቢዩ ሆሴዕ ያገባት የደብላይም ልጅ፤ የኢይዘራኤልና የሉሩሃማ የሉዓሊም እናት። ውሽጥቿን ተከትላ በባርነት ተሸጠች። ግን ሆሴዕ መለሳት፤ ሆሴዕ 1:3-9፤ 3:1-3። «የሆሴዕ ትንቢት» ይሙ.

ጎሞር፤ መስፈሪያ፤ ዘጸ. 16:16-36። «መስፈሪያ» ይሙ.

ጎረቤት፤ በቅርብ የሚኖር ሰው ወይም ድንበርተኛ አገር። ጎረቤቶች በሕይወት ጉዳይ ሁሉ መሳተፍና መተባበር ይገባቸዋል፤ ዘጸ. 3:22፤ 12:4፤ ሩት 4:17፤ 2ነገ. 4:3፤ ሉቃ. 15:6:9። ጎረቤቶች ለሊዩ ኑሮ ይከፋሉ፤ መዝ. 31:11፤ 1ዮሐ. 19:11።

ጎተራ (ጎተራ)፤ የአህጉረ ሙከተቻ፤ አ.ዲ. 1+17፤ ግሌ. 3+10፤ ግቴ. 6+26፤ ሉቃ. 12+18። በምሳሌነት በፍርድ ቀን የእግዚአብሔር ሕዝብ የግሌሰላሰበት፤ ግቴ. 3+12።

ጎቶልያ፤ የጉሥ አካባቢ ሴት ልጅ። የይሁዳን ጉሥ ኢዮራምን አገብታ ነበር። እርሱም ከሞተ በኋላ ልጅ አካባቢን አገደ ፍጹም ገሠ። አካባቢን ለአ.ዲ. እጅ ከተገደለ በኋላ ግን እናቱ ጎቶልያ በይሁዳ ገዥ ሆኖ እስከ ስድስት ዓመት ነገሠች (ክ841-835 ከክ. በ.)። እርሷ ከቶ ሴት ነበረች። ግንም በሥልጣና እንዳይወዳደራት የመንግሥትን ዘር ሁሉ አጠፋች። ከሞት የተረረ የአካባቢ ልጅ ኢዮአስ ብቻ ነው። በኋላ ኢዮአስ የሳይ በተባለው ሊቀ ካህናት ረዳትነት ነገሠ፤ ጎቶልያም ተገደለች። ታሪክ ቀጥሎ በተዘረዘሩት ክፍሎች ተጽፎ ይገኛል፤ 2ኛ. 8+18:25-28፤ 11+1-20፤ 2ኪ.መ. 22+1-23+21፤ 24፤ 7።

ጎቶንያል፤ ከእስራኤላውያን መሳፍንት የመጀመሪያው። የካሌብ የታናሽ ወንድም ልጅ ነበረ፤ አ.ዲ. 15+17፤ መሳ. 3+9። ዳቤርን ከያዘ በኋላ ካሌብ ልጁን ዓክሳን አጋባው፤ አ.ዲ. 15+15-19፤ መሳ. 1+11-15። አ.ዲ. ወልደ ገዳ ከሞተ በኋላ እስራኤላውያን ጣምታትን ወደ ግምላክ አጠባቡ፤ ስለዚህ በመስጴጦም ጉሥ እጅ ወደቁ። እግዚአብሔርም ጎቶንያልን አስነግላቸው፤ ጎቶንያል እስራኤልን እየመራ ጠላትን ድል ነግሞ በእርሱም ዘመን እስራኤላውያን አርባ ዓመት በሰላም ኖሩ፤ መሳ. 3+7-11።

ጎቶልያስ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ታላቅ ነው» ግለት ነው። አ.ዲ. 41። ከወደቀች በኋላ የባቢሎን ጉሥ፤ ናቡከደነጾር በይሁዳ አገር በቀረው ሕዝብ ላይ አለቃ ያደረገው፤ 2ኛ. 25+22። ነቢዩ ኦርምያስ በምጽእ ከእርሱ ጋር ነበረ፤ ኤር. 40+6። እስግኤል የተባለው የናታንያ ልጅ ጎቶልያስን ገደለው፤ 2ኛ. 25+25፤ ኤር. 41+1-3።

በዚህም ስም ሌሎች አራት ሰዎች ተጠርተውበታል፤ 1ኪ.መ. 25+3:9፤ ዕዝ. 10+18፤ ኤር. 38+1-6፤ ሳር. 1+1።

ጎግ፤ የሞላሕና የቶቤል መስፍን፤ ሕዝ. 38+2-3። «ግገግ» ይሙ.

ጎረር፤ ጥገና የሚመስል ዛፍ፤ ዘፍ. 6+14።

ጎለጎለ፤ በዘር ጊዜ ከእርሻ ላይ አረመንና ሰርዶውን አነገ፤ ዕረሩንም ደለደለ፤ አ.ዲ. 39+10።

ጎመራ፤ ለመብሰል ደረሰ፤ በጣም እሸት ሆነ፤ መ.መ. 2+13።

ጎራዴ፤ አንድ አፍ የሆነ ጉበጥ ያለ፤ ከብረት የተሠራ የሰይፍ ዓይነት፤ ሕዝ. 5+1። «የጦር መሣሪያ» ይሙ.

ጎርፍ፤ የፈተና ምሳሌ፤ ግቴ. 7+25:27።

ጎሽ፤ ሰፊና ረጅም ቀንድ ያለው የዱር እንስሳ፤ የበረሃ በሬ፤ አ.ዲ. 39+9-12።

ጎባጣ፤ ቀጥ ብሎ ለመቆም የግይቶል፤ ዘሌ. 21+20፤ ሉቃ. 13+11-13። «በሽታ» ይሙ.

ጎል፤ የተደባለበት ዕረር፤ አ.ዲ. 38+37:38። ገበራ በሚያርበት ጊዜ ጓሉን ይከስካሳል፤ አ.ሳ. 28+24።

ጎዳ፤ በውጭ ወይም በውስጥ የሚሠራ የቤት ተጨማሪ ክፍል። የሰሎሞን ቤተ መቅደስ ባለ ብዙ ጓዳዎች ነበረ፤ 1ኛ. 6+5:8። ጓዳ የሌለው ዕቃ፤ የምርጥ ዕቃ ግስቀመጫ ነው፤ ዕዝ. 8+29። ሕዝቅኤል በራእይ ያየው የቤተ መቅደስ ገድፍ ብዙ ጓዳዎች እንደሚኖሩት ተገልጧል፤ ሕዝ. 41+5-11።

ጎጉንቸር፤ እየዘለለ የሚሄድ፤ በውሃና በመሬት የሚኖር አንቁራሪት። በግብጽ ላይ ከወረዳት መቅሠፍተች ሁለተኛው ጎጉንቸር ነበር፤ ዘጸ. 8+2። በምሳሌነት ርኩስ መንፈስን ያመለክታል፤ ራእ. 16+13።

ጎልላት፤ ከገንብ ወይም ከግናቸውም የቤት ጣራ ላይ የሚደረግ የቤት ዘውድ፤ በሸክላና በእንጨት በቆቆርም ይሠራል። አብዛኛውን ጊዜ አሠራሩ ክብ ነው፤ 1ኛ. 7+41:42፤ አ.ሳ. 54+12። በድንኳንም ላይ ይደረጋል፤ ዘጸ. 36+38። የትዕቢተኞችና የክተዎች የበላይ ባለ ሥልጣናት ምሳሌ ሆኖ ተጠቅሷል፤ አጥጽ 9+1።

ጎልበት፤ የጭንፍ የባት መጋጠሚያ። በጎልበት መግዘርክ የግዝበር (2ኛ. 1+13)፤ የመገዛት ምልክት ነው፤ አ.ሳ. 45+23፤ ፊል. 2+10። 1. ጎልበት ግለት ዘርን ያመለክታል፤ ዘፍ. 35+11። 2. የተፈጥሮንም ኃይል ሊያመለክት ይችላል፤ ዘፍ. 34+7።

ጎረኛ፤ በድንጋይና በዕረር የሚሠራ የበግ መመሰሪያ፤ ሕዝ. 34+14። የሀብት ምሳሌ ነው፤ ዘፍ. 49+14።

ጎራቻ፤ ጥቁር። ለረረሰ የመልክ ዓይነት መግለጫ ሆኖ ተጠቅሷል፤ ራእ. 6+5።

ጎርጅ፤ ከአንድ ክፍል ውስጥ ለዕቃ ግስቀመጫ የሚሠራ ጓዳ፤ ዘፍ. 6+14። እንደዚሁም በሆስታሊት የሚቆይበት የአካል ክፍል የሆድ ጎርጅ ይባላል፤ ምሳ. 18+8፤ 20+27።